

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет
Державний заклад „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”
Кафедра української літератури

Матеріали
ІХ Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції
**„ТВОРЧИСТЬ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
В КОНТЕКСТІ ДОБИ”,**
присвяченої 95-річчю з дня заснування університету

14 березня 2016 року

Старобільськ – 2016

УДК 821.161.2.09+929 Шевченко
ББК 83.3 (4Укр)1-8 Шевченко
Т 55

Творчість Тараса Шевченка в контексті доби : Мат-ли ІХ Всеукр. студ. наук.-практ. конф-ції, присвяченої 95-річчю з дня заснування ун-ту / ДЗ „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Старобільськ : Б.В., 2016. – 107 с.

Рецензенти:

Кизилова В. В. – доктор філологічних наук, професор кафедри філологічних дисциплін Інституту педагогіки й психології ЛНУ імені Тараса Шевченка.

Колесникова Л. Л. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та загального мовознавства, заступник декана з навчальної роботи факультету української філології та соціальних комунікацій ЛНУ імені Тараса Шевченка.

Редакційна колегія

1. **Пінчук Т. С.** – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології та соціальних комунікацій ЛНУ імені Тараса Шевченка.

2. **Ланко О. А.** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури ЛНУ імені Тараса Шевченка.

3. **Бойцун І. Є.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ЛНУ імені Тараса Шевченка.

У збірнику подано матеріали ІХ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції „Творчість Тараса Шевченка в контексті доби”. Учасники конференції працювали над проблемами „Традиції й новаторство у творчості Тараса Шевченка”, „Мовознавчі шевченкознавчі студії”, „Візійні світи Тараса Шевченка”.

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 8 від 25 березня 2016 р.)

Автори опублікованих матеріалів і наукові керівники несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Зміст

Традиції й новаторство у творчості Тараса Шевченка

Банасько Катерина

Переклади творів Тараса Шевченка
зарубіжними митцями.....6

Вольнова Алла

Героїзація козаків у поемі „Гамалія” Тараса Шевченка....17

Кавєріна Катерина

Репрезентація концепту материнства
у творчості Т. Шевченка.....19

Козлова Олена

Родовід Тараса Шевченка.....23

Купіна Анастасія

На шляху пізнання таланту Кобзаря.....27

Манько Альона

Постать Тараса Шевченка
у творчому доробку І. Низового.....33

Мелєжик Юлія

Любов у творчості Тараса Шевченка.....36

Остапенко Ганна

Причини трагедії в баладі „Причинна”
Тараса Шевченка.....38

Радченко Владислав

Актуальність творчості Тараса Шевченка.....41

Сухомліна Анастасія

Геніальність і самобутність

Тараса Шевченка-художника.....45

Шамриха Світлана

Традиції й новаторство в поемі „Сон”

(„У всякого своя доля”) Тараса Шевченка.....49

Шевцова Тетяна

Творчість Тараса Шевченка – джерело наснаги

нових поколінь.....53

Щербак Єлизавета

Історія першого видання „Кобзаря”

Тараса Шевченка.....56

Мовознавчі шевченкознавчі студії.

Гнилицька Юлія

Невмируща мова Кобзаря.....59

Данченко Дар’я

Роль Тараса Шевченка у становленні

української правописної традиції.....63

Загоруйко Влада

Феномен назви „Україна” у письменній спадщині

Тараса Шевченка.....67

Маширо Наталія

Поліаспектність оніма Петербург

у повісті Тараса Шевченка „Художник”.....71

Туркалевич Дарина
Мовно-естетичні знаки національної культури
у творчості Т. Шевченка.....76

Візійні світи Тараса Шевченка.

Баришок Вікторія
Специфіка художньої інтерпретації образу
українського степу В. Близнеця.....78

Бондар Ганна
Образ могили в поезії Тараса Шевченка
періоду „трьох літ”.....82

Дубова Юлія
Поема „Гайдамаки” крізь призму
загостреного суб’єктивізму.....84

Дудукалова Юлія
Образи матері й батьківщини у творчості Т. Шевченка...87

Лігостанська Любов, Срібна Юлія
Психологічний портрет Тараса Шевченка.....91

Рябокоть Каріна
Символіка образів у вірші „Стоїть в селі Суботові”
Тараса Шевченка.....95

Смірнов Денис
Образ кобзаря у творчості Тараса Шевченка.....97

Сухоносова Людмила
Філософський вимір образу Землі в О. Кобилянської.....101

Традиції й новаторство у творчості Тараса Шевченка

Банасько Катерина

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. пед. н., доц. О. В. Скиба)

Переклади творів Тараса Шевченка зарубіжними митцями.

*Не дуріте самі себе,
Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь*
Т. Г. Шевченко

Вивчення та компаративний аналіз творів українських і зарубіжних письменників є завжди актуальними, оскільки вони сприяють пробудженню в українців почуття національної гідності й честі, посилюють їхню національну свідомість.

Ще за життя Тараса Шевченка започатковано переклади його творів іншими мовами. Вироблені на основі світового досвіду та національних реалій теоретичні засади перекладу сприяли становленню і формуванню нового напрямку в шевченкознавстві – практики та теорії перекладу творів геніального поета України. Можемо виокремити багато важливих проблем: вивчення якості перекладу в широкому плані; зіставний аналіз оригіналу і перекладу; міжмовні еквіваленти, аналоги, кардинальні відмінності; міжмовна інтерференція при перекладі; особливості перекладу на близькоспоріднені мови; формальна відповідність та еквівалентність; збереження індивідуального стилю автора оригіналу; основні характеристики індивідуального перекладацького стилю та ін. Нерідко об'єктом вивчення стає особистість самого перекладача: що стало імпульсом до перекладів Шевченка? які поезії перекладено? якими засадами керувався перекладач? маємо переклад з мови оригіналу чи „переклад з перекладу”? особливості редакторської роботи над

текстом перекладу; як склалася доля перекладу, ставлення до нього в Україні і на батьківщині перекладача.

Твори Тараса Шевченка перекладалися багатьма мовами світу, зокрема польською. Чи не першим перекладачем Шевченкової поезії, ще за життя Кобзаря, був маловідомий нині польський поет Леонард Совінський (1831–1887). Автор драми „Na Ukrainie” (1873) – про події під час Січневого повстання, праць „Studja nad ukraińską literaturą dzisiejszą” (1860), „Taras Szweczenko” (1861) з додатком перекладу поеми „Гайдамаки”. Він переклав „Наймичку” та інші твори Шевченка. Поема „Гайдамаки” цікавила польських перекладачів уже в XIX ст., з огляду на спільну польсько-українську історію та її романтичний степовий шар, висловлений польськими романтиками – Антонієм Мальчевським у творі „Марія” (1825) чи Юліушем Словацьким у п’єсі „Мазепа” (1839).

Про Шевченка польський поет Леонард Совінський відгукувався так: „*Тарас Шевченко – велика людина, велика вже сама собою, ще вища величию дум мільйонів, що знайшли свій вияв у натхненній його пісні*” (1861 р.).

Твори Шевченка мають неабияке значення у світовій літературі. Популярність Шевченкових творів особливо бурхливо зростала в час національно-визвольних війн різних народів (у Польщі – перед 1863 роком, у Болгарії під час війни проти турецького поневолення в 60-70-ті роки XIX ст.). Тому творчість Шевченка перекладалася на багато різних мов.

Із середини XIX століття польські літературознавці намагалися в загальних рисах познайомити польського читача з мистецько-поетичною спадщиною Тараса Шевченка та його життєвим шляхом. Першою монографією, присвяченою життю та творчості українського генія, стала праця Гвідо Баттаглії „Тарас Шевченко. Його життя та твори” (Львів, 1865). Серед дослідників творчої спадщини Тараса Шевченка цього періоду були А. Блаховський, Ф. Гавронський і, передусім, Еліза Ожешко та Стефан Жеромський. Компаративістичний характер мала видана українською мовою праця „Про вплив Міцкевича на поезію Шевченка” (1892) Осипа Третяка.

Попри неабияке зацікавлення польського суспільства творчістю Тараса Шевченка, не всі відгуки польських

шевченкознавців звучали схвально. Найдискусійнішим твором Кобзаря була поема „Гайдамаки”, у якій окремі критики вбачали ненависть до усіх поляків і Польщі в цілому. Першим, хто заперечив такі погляди, був А. Гожалчинський.

З друкарні Київського університету вийшла в світ у 1862 р. збірка поезій Шевченка у польському перекладі А. Гожалчинського.

До виготовлення цієї збірки перекладач підійшов вірно, склав її після засвоєння усієї доступної йому письменницької спадщини Шевченка та критичної літератури про нього, намагався ширше познайомити польського читача з Шевченковими поезіями, ніж це зробив Л. Совінський. Публікація Гожалчинського складається з передмови і перекладів.

Поезії Шевченка, за словами Гожалчинського, виражають *„почуття такі свіжі, що ніколи не зів'януть у відношенні до людськості: це любов, це тиха сльоза співчуття до знедолених”* [6]. Цим і зумовлене було виникнення його перекладів. *„Відаю цю працю – пише він – в данину своїм землякам з сумлінним переконанням, що роблю це в пору, що, показуючи в правдивому світлі постать народного поета України, сплачую і належний долг своєму народові”* [1].

Хоч А. Гожалчинський переклав значну кількість творів Шевченка, проте не охопив усіх характерних для нього поем і ліричних віршів, мабуть тому, що не мав у своєму розпорядженні усієї письменницької спадщини Шевченка.

І. Франко у своїй знаменитій розвідці „Каменярі” згадує про те, що одними з перших поезії Шевченка почали перекладати своєю рідною мовою польські письменники, – „Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання”, де з історико-літературного й естетичного погляду аналізує переклад вірша „Каменярі”, який здійснив український письменник Сидір Твердохліб. Франко називає визначних польських письменників, які ще в 60-х роках ХІХ ст. перекладали Шевченка, – В. Сирокомлю, Л. Совінського, відзначає „талановитого і тямучого перекладача” А. Гожалчинського. Помітним явищем в українсько-польській шевченкіані є перше повне польське видання поетичних творів

Шевченка, що їх перекладав у нелегких життєвих обставинах П. Купрись.

Петро Купрись – обдарований поет, перекладач, педагог народився на Підляшші, де батьки мали невелике сільське господарство. У Польщі Петро закінчив загальноосвітній ліцей, далі навчався в Ягеллонському університеті (Краків), де здобув звання магістра слов'янської філології (спеціальність – російська філологія), студіював як обов'язковий додатковий предмет українську мову та культуру. Був самітником, романтиком, сьогодні одним із небагатьох. Ностальгія за рідним краєм постійно огортала його душу. У багатьох віршах, написаних українською мовою, відчутні мотиви Кобзарєвої поезії. Їхні долі подібні, душі споріднені – обидва із сільського середовища, обом судилося жити на чужині, тужити за Україною і хіба думками линути до неї. Його поетичне „я” не тішить „чужий, невітшний край”, чужина, де, як признається, йому зле. Його „я” – це мандрівник, який блукає, поневіряється, шукає виходу і „не може знайти дороги”, це *tu³acz, wygnaniec*.

Де сховатись перед світом, Скритись від чужинців, Щоб не знали, де витають Думки українця, – писав Петро Купрись 1961 року. Українці добре знають, що в Польщі, яка належала до „славного” соціалістичного табору, нелегко було називатися членом нації, яку силоміць вливали в штучно створювану спільноту – єдиний радянський народ.

Сповнена щирого чуття його поезія „Про мій килим” („*O swoim dywanie*”). Десь у литовському краї виткали синенькі незабудки на жовтозолотому тлі, і килим, як дивний квітник, густо покроплений голубим і жовтим, освітлив пустелю самітника.

Згодом ностальгія дещо відступає, в його поезію вриваються інші нотки. Він шукає гармонії і у вірші „*Dwug³os*” („Дует”, „Гармонія”), признається, що його українські думки міцно пов'язані з польською мовою. Перекладач уже не сприймає її як чужинецьку – вона „огорнула дивним чаром волинського хлопця”.

Ці штрихи до образу його поетичної душі дають змогу хоч частково зрозуміти шлях, який утвердив Петра Куприся в тому,

що він осягнув глибини польської мови і спроможний перекладати цією мовою геніальні Шевченкові поезії.

Перекладач працював над книгою самовіддано, наполегливо, не чекаючи помаху руки музи, натхнення, а постійно живучи в ньому, творив не для ювілеїв, відзнак, а за велінням душі, серця і волі, бо постановив зробити це; працював, вперто утверджуючи своє поетичне і перекладацьке „можу”, „хочу”, „вмію”, працював усупереч відчуттям, що в певних колах недооцінюють його творчі здібності, про що делікатно згадує Ю. Колодзей. Працював, як сам писав, залишаючись навіть у нелегких обставинах безстрашним, мужнім (trwaæ dziwnie nieulék³ym).

Книга „Kobziarz” подає Шевченка у двох іпостасях – як геніального поета, художника слова, будителя духу українства і як прекрасного, досконалого художника-майлара. Насамперед маємо тексти 260 Шевченкових поезій (П. Купрись користувався оригіналами з Київського видання 1964 року), гарно перекладених польською мовою зусиллями однієї людини. Це праця, яку досі не вдалося виконати жодному польському перекладачеві. Шевченка-художника презентує майже 30 добре виконаних репродукцій його малярських робіт із різних періодів творчості, різної проблематики і техніки виконання.

Своєрідним вказівником щодо перекладів Шевченка польською мовою є ґрунтовна стаття лінгвіста професора Михайла Лесева, опублікована в цій книзі. Він подає короткий нарис про нашого пророка і поета Тараса Шевченка, а Петра Куприся називає його найвірнішим перекладачем. Також викладено коротку історію перекладів Шевченка польською мовою, що триває понад 150 років. Серед перекладачів – а їх більше п’ятдесяти – такі відомі у польській та українській культурі поети, як Владислав Сирокомля, Стефан Жеромський, Ярослав Івашкевич, Юзеф Лободовський, Богдан Лепкий, Сидір Твердохліб та багато інших. Автор прецизійно опрацював усі доступні йому збірки польських перекладів Тараса Шевченка, а також наукові праці та белетристику, що стосуються цієї справи.

Видання книги, підкреслює проф. Михайло Лесів, зумовлено кількома причинами. Це – по-перше, безсмертність Шевченкової поезії, по-друге, приятельські взаємини Кобзаря з

багатьма поляками, зокрема на засланні, глибоке розуміння недолі двох споріднених слов'янських народів; і по-третє, виданням цієї праці люблінські науковці пошановують пам'ять працівника Люблінської сільськогосподарської академії, де багато років викладав Покійний.

Дотримуючись хронологічної послідовності, дослідник називає прізвища перекладачів, кількість творів, перекладених кожним, подає цікаві деталі з життя деяких. Докладніше зупиняється на статті П. Зайцева, перекладознавця і головного редактора книги перекладів Шевченка міжвоєнного часу (1936 р.), у якій автор звертає увагу на різницю між версифікацією польською та українською: польська – силабічна, українська – тонічна. Труднощі виникають також через різний характер наголосу у двох мовах; тому чоловічі рими, поширені в оригіналі, вимагають уже специфічних польських висловів. Проблема, підкреслює Зайцев, ще і в тому, що не завжди можна знайти відповідники для відтворення засобів української народної поетики, адекватно відтворити Шевченкову словесну магію. Говорить і про таку ваду, як неспроможність окремих перекладачів передати колорит і тон Шевченкових поезій. Про труднощі відтворення тону кобзарєвої поезії Шевченка говорить і Володимир Слободник у післявоєнній збірці перекладів (1955 р.), підкреслюючи, що мелодійність, плавність народної мови геніального поета, лад його метричних елементів майже „неперетлумачувальні” [8].

Професор Михайло Лесів виокремлює ще одне важливе спостереження П. Зайцева. Підкреслює, що він, аналізуючи переклади Шевченка багатьма іноземними мовами, порівнюючи їх між собою, доходить висновку: характерні особливості поезії Шевченка найкраще можна відтворити засобами польської мови. Думка, висловлена в міжвоєнний період, ще одне підтвердження результатів порівняльних студій сучасних дослідників: українська і російська мови за ступенем спорідненості не такі вже близькі, як це втокмачували кільком поколінням українців, переконуючи, що вони для нас „дві рідні”.

Досліджуючи історію „сполщення” поезій Кобзаря, М. Лесів звертає увагу й на деякі знакові моменти в ній, зокрема згадує знаменитий біографічний роман про Шевченка

„Українські ночі, або Родовід генія” авторства Єжи Єнджеєвіча [2].

У статті автор робить спробу порівняти переклад однієї з найбільш поширених Шевченкових поезій – „Заповіт”, яка стала і своєрідним гімном, подану в інтерпретації різних перекладачів. М. Лесів нараховує, починаючи з 1862 р., принаймні 16 різних польських версій. Професор зіставляє польський переклад першої строфи шістьох поетів – С. Войнаровської, Б. Лепкого, Я. Івашкевича, К. Яворського, Є. Єнджеєвіча і П. Куприся. До уваги бере достовірність передачі реалій наддніпрянського краю (поховайте на могилі, лани широкополі, кручі), а також адекватність відтворення настроєво-поетичних висловів (було видно, було чути, як реве речучий), говорить про відмінності у звуково-стилістично-граматичних деталях, докладно зупиняється на значенні окремих слів, шукає незначні відмінності. Приміром, порівнюючи значеннєву структуру слів могила – mogiła, доходить висновку, що переклад Куприся roshowajcie na stoku mogiły найбільш відповідний. Підкреслює, що в усіх перекладах збережено ритміку і рими оригіналу, однак ця проблема вимагає докладнішого вивчення з уваги хоч би на акцентуаційні відмінності в природі двох мов. Поєднання лінгвістичного і літературознавчого підходу дало змогу авторові явну перевагу віддати перекладові П. Куприся.

Загальне враження від польських перекладів Петра Куприся приємне: вони легко сприймаються на слух, словесний потік вібрає почуттям непідробної любові і щирої поваги до всього, що пов’язано з оригіналом, відчутне прагнення передати не завжди вловимий чар поетичного слова Генія; плинність мови природна, у багатьох моментах плавно, вільно „лягає” на вухо. Мелодика Шевченкової мови резонує в перекладах насамперед голосом чистої душі перекладача.

Крім усього іншого, його вухо, як нам здається, чутливе до звукової організації тексту оригіналу. Приміром, у перших вісьмох рядках поеми „Княжна” відчутна кількісна перевага голосного звука о над іншими голосними – його вжито 19 разів, що становить 34 % від усіх голосних. Це підтвердження вже висловленої думки, що звук о – один із найтипівіших в українській мові; добре артикульований, він допомагає творити

невмирущу славу мелодійності й чарівності нашої мови. У перекладі цих же рядків Купрись, можливо й інтуїтивно, теж підбирає слова, які дають майже таку ж кількість вживання *o* – 18 разів. Також можна говорити про значну перевагу дзвінких і сонорних. Це лише окремі спостереження, які не претендують на узагальнення, хоч можуть спонукати – до дальших пошуків у цьому напрямі. Текст вражає не тільки поетичною грацією вислову, красою образів, мелодійністю; створено дивної величі елегійну акварель гармонійної єдності стихій, тих живих перед Богом сил, підпорядкованих Його волі: землі (*над горою, за горою*), неба (*зоре вечірняя, веселочка*), повітря, у якому стає почутою наша соносфера (*поговорим тихесенько, розкажи*), води (*у Дніпра веселочка воду позичає*), вогню – світила (*сонечко*).

Загальну стильову тенденцію в історії перекладання творів Шевченка польською можна окреслити рухом від стилізації до все глибшого розуміння художнього змісту та все точнішого відтворення ритміки й поезики оригіналу. Варто також нагадати, що перші перекладачі творів Шевченка намагалися вкласти його поезії у фольклорні рамки, спрощуючи таким чином художній світ оригіналу. Наприклад, Леонард Совінський не міг впоратися зі складною ритмікою і творам з урочистою будовою вірша надавав характеру танцювальної пісеньки. Владислав Сирокомля думки й образи Шевченка намагався „вбрати” в шати білорусько-литовського фольклору, формуючи уявлення про Шевченка як про поета, який не виходить поза сферу фольклору. Часто перекладачі грішили внесенням довільних змін до оригіналу, як-от у перекладі „Гайдамаків” Совінського, де є розбіжності з оригіналом, спрямовані на послаблення антипольського звучання. Основними ж проблемами перекладів Шевченкових поезій польською мовою були складнощі з відтворенням їх ритміки, а також подеколи „незручне” ідейне наповнення творів (особливо на історичну тематику), хоча фольклорну складову здебільшого вдавалося відтворити доволі адекватно [7].

Відтворення біблійної стилістики Шевченка становить окрему проблему перекладу, зокрема пов’язану з необхідністю адекватними засобами передати старослов’янські звороти,

релігійну і церковну термінологію. На лексичному рівні у перекладах Петра Куприя не завжди відтворено архаїзми та старослов'янзми, але місцями їх компенсовано старопольськими синтаксичними конструкціями, наприклад, у поемі „І мертвим, і живим...” слова „*Дастьбі... Колись будем І по-своєму глаголать, Як німець покаже*” відтворено таким чином: „*Da Bóg, to będziemy... Po swojemu tak rozmawiać, Jak nam Niemiec powie*”. Цю проблему бачив і сам перекладач, тому намагався шукати різні підходи до її вирішення: „*Найважчим було пояснювання і заміна відповідними польськими словами архаїзмів і церковнослов'янзмів, зокрема в „Псалмах Давидових”.* Тут прийшлося сягнути до творів Я. Кохановського, а передусім до „Біблії” О. Вуєка” [5].

Іншою важливою мовною стихією у Шевченка є народнописенна стилізація. Куприй намагався зберігати лексичні та синтаксичні повтори („*wieter wie powiæ*” – „*wietrzyk wieje i powiewa*”), порівняння („*pole, jak morze*”, „*bez miłego słońce świeci, Niczym wtóg się śmieje*”, „*wysoka – aż do chmury samej*”), епітети (czarnobrewa dziewczyna, piwne oczęta, szczerza prawda, morze sine, niebo błękitne, cerkiew murowana), звертання (ojcze, mój gołąbku; babuleńko, gołąbeczko; bandurzysto, orle siwy).

Поряд з тим відомо близько тридцяти перекладачів поетового слова англійською мовою. Низка Кобзаревих творів („Причинна”, „Катерина”, „Мені тринадцятий минало”, „Доля” та ін.) існує в чотирьох англомовних інтерпретаціях, а то й у п'ятьох („Гамалія”, „Тарасова ніч”, „Мені однаково, чи буду...” та ін.). „Думи мої, думи мої...”, „Кавказ”, „І мертвим, і живим...” перекладені англійською мовою шість разів; існує двадцять англійських перекладів „Заповіту”; з 1964 року маємо англійський переклад „Кобзаря”, що містить усі поетичні твори Тараса Шевченка, написані українською мовою.

Архівні документи, епістолярії та публіцистика минулого століття свідчать, що першим англійським перекладачем українського поета, був Андрій Агапій Гончаренко.

У 1956 році О. Євніна писала: „Перша згадка про Шевченка англійською мовою з'явилася в сан-франциській газеті „The Alaska Herald” („Вісник Аляски”) за 1.03.1868 року. На жаль, ми не маємо у своєму розпорядженні ні цієї статті, ні

навіть скільки-небудь задовільного переказу її, проте дещо нам відомо про її автора: Агапій Гончаренко, „український козак-священик”, як він сам себе називав, згадав Т. Шевченка та дав уривки з його творів на сторінках російсько-англійського півмісячника „The Alaska Herald”. Цей часопис почав виходити 1-го березня 1868 року в Сан-Франциско, і вже в першому числі знаходимо коротку англійську замітку: „Curious Ideas of the Poet Taras Shavchenko”. Це був вільний, скорочений і трохи невдалий переклад одного уривку з „Кавказу” [9].

Першими знайомили англомовного читача з творчістю Шевченка в Європі політичні емігранти з України й Росії А. Гончаренко, М. Драгоманов, О. Герцен, М. Огарьов, С. Степняк-Кравчинський та ін., популяризуючи його не лише як великого поета, а й як політичного діяча, борця за волю. Перша англомовна праця про Шевченка в Англії – студія „Південноросійський поет” – була опублікована 5 травня 1877 р. в літературному тижневику „All the Year Round» („Цілий рік”), який видавав Ч. Діккенс-молодший. Глибший аналіз і докладніші відомості про Т. Шевченка є в працях славіста В. Р. Морфілла – автора досить вичерпного життєпису українського поета, рецензій на празьке видання „Кобзаря” 1876 р. і на антологію „Вік”.

У 1884 р. опубліковано курс лекцій із порівняльної лексикології К. Абеля, у якому в загальних рисах говорилося про спадщину Шевченка як про найвизначніше явище української літератури. 1897 р. англійський славіст, перекладач Ф. Марчант у „Записках Англо-російського літературного товариства” опублікував статтю про Шевченка й подав у ній власні переклади декількох поетових творів, зокрема перших восьми рядків „Заповіту», поем „Іван Підкова”, „Тарасова ніч”, віршів „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами” та ін.

Фразеологію поетичних творів Тараса Шевченка як перекладознавчу проблему, зокрема на матеріалі англомовних перекладів, найгрунтовніше дослідила Р. Зорівчак, присвятивши цій темі десятки своїх наукових публікацій, у тім числі й захищену 1976 року в Київському університеті імені Тараса Шевченка кандидатську дисертацію [4]. Р. Зорівчак – автор численних виступів на наукових Шевченківських конференціях і

симпозіумах, шевченкознавчих публікацій у вітчизняних і зарубіжних періодичних виданнях, багатьох енциклопедичних статей про англomовних перекладачів творів Тараса Шевченка в „Українській літературній енциклопедії”. Р. Зорівчак уперше науково сформулювала і ґрунтовно висвітлила проблему перекладу фразеологізмів, зокрема авторських, у Шевченкових творах [3]. Проте ця проблема настільки складна й багатоаспектна, що її ще далеко не вичерпано.

Перекладач Шевченкової поезії опиняється перед проблемою неперекладності окремих лексем чи авторських значень. Так, лексема безталанний в українській мові та в Шевченковому лексиконі означає „той, хто не має талану / долі” (а не „той, кому не таланить!”). Саме в цьому значенні Т. Шевченко вживав указану лексему в поезії „Чигрине, Чигрине”: *Може, верну знову / Мою правду безталанну, / Мос тихе слово* [10, с. 172]. А у вірші „Минають дні, минають ночі” поет прямо звертається до Бога, благаючи собі долі: повноти життя, активної ролі в бутті своєї нації, реалізованості свого людського призначення, хоч яким воно виявиться нелегким чи навіть нестерпним: *„Доле, де ти! Доле, де ти? / Нема ніякої, / Коли доброї жаль, Боже, / То дай злої, злої!”* [10, с. 265]. Тож Шевченкова правда безталанна – це правда пророча, але не реалізована як доля в бутті нації та в індивідуальному бутті поета (на противагу до „святої правди на землі”, якої просить його серце, – втілення повноти буття українського народу).

Зважаючи на столітній досвід у перекладанні творів Т. Шевченка, необхідно зазначити, що роботи над перекладами творів Великого Кобзаря тривають зараз і триватимуть надалі, бо геній українського народу заслуговує на визнання у всьому світі.

Література

1. Gorzalczyńskiego A. Przekłady pisarzy malorosyjskich, I, Taras Szewczenko, Kijów, 1862. **2. Єнджеєвич Є.** Шевченко пригнічений / Є. Єнджеєвич // Наша культура. – 1975. – № 9. **3. Зорівчак Р.** Авторські фразеологічні новаторства як перекладознавча проблема (на матеріалі англomовних перекладів

творів Тараса Шевченка) / Р. П. Зорівчак // Мовні і концептуальні картини світу : Зб. наук. праць / КНУ ім. Тараса Шевченка. Ф-т інозем. філології; Редкол. : О. І. Чередниченко (гол. ред.), А. Д. Белова, Н. Ю. Жлуктенко та ін. – К., 2001. – С. 5. **4. Зорівчак Р.** Фразеологія писателя как проблема перевода (на материале переводов поэтических произведений Т. Г. Шевченко на английский язык) : Автореф. дис. канд. филол. наук. 10.02.04 – германские языки / КГУ им. Т. Г. Шевченко. – К., 1976. **5. Купрись П.** Моя праця над перекладом „Кобзаря” // Український календар. – 1984. – С. 78. **6. Пачовський Т.** Польський поет А. Гожалчинський – популяризатор Шевченка / Т. Пачовський // Світова велич Тараса Шевченка. – К. : Вид-во Київського університету. – 1964. – С. 71–72. **7. Пачовський Т.** Сучасні переклади поезій Тараса Шевченка на польську мову / Т. Пачовський // Українське слов'янознавство. Література і мова зарубіжних слов'янських народів : До VII Міжнародного конгресу славістів і VI Всесоюзної конференції істориків-славістів. – Випуск 9. – Львів : Видавниче об'єднання „Вища школа”, 1974. – С. 31. **8. Słobodnik W.** Wstęp / Taras Szewczenko. Utwory wybrane. – Warszawa : Państwowy instytut wydawniczy, 1955. – S. 5–9. **9. Український** радянський енциклопедичний словник: в 3 т. – Т. 1. – К., 1966. – 490 с. **10. Шевченко Т. Г.** Повне зібрання творів : У 12 т. / Редкол. Є. П. Кирилюк (голова) та ін. – Т. 1. Поезії, 1837–1847 рр. / Упоряд. та комент. В. С. Бородіна та ін.; ред. В. С. Бородін. – К., 1989.

Статтю присвячено проблемі перекладу творів Тараса Шевченка польською та англійською мовами у першій половині XIX століття.

Ключові слова: переклад, слово, аналіз, порівняння.

Вольнова Алла

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., доц. І. Є. Бойцун)

Героїзація козаків у поемі „Гамалія” Тараса Шевченка.

Поему „Гамалія” Тарас Шевченко написав у добу романтизму, коли цікавився історією України. Історичні, літературні й народнописенні джерела твору – це передусім народні думи про чорноморські походи запорожців і поневірнання невільників у турецькій неволі (думи про Самійла Кішку, про Олексія Поповича, про Марусю Богуславку тощо). З відомих Шевченкові літературно-історичних джерел („История русов”, „История Малой России” Д. Бантиша-Каменського, „Описание Украины” Г.-Л. де Боплана, повісті М. Чайковського „Вургава на Carogród” і „Skalozub w zamku siedmiu wiez” та ін.) він найбільше скористався матеріалами „Запорожской старины”. Безпосередній поштовх до написання поеми дали поетові, вважають, враження від його подорожі по Балтійському морю. На формування задуму твору мали вплив „Запорожская старина”, яку в травні поет одержав від П. М. Корольова (відома йому, безперечно, й раніше). Крім думи „Татарский поход Серпяги”, цей збірник містив розділ „Походы казаков против татар и турок”. „*Лежу оце п'яті сутки та читаю „Старину”, добра книжка, спасибі Вам і Срезневському,* – писав Шевченко П. М. Корольову 22 травня 1842 р. – *Я думаю децю з неї зробить, коли здоров буду, там багато є дечого такого, що аж губи облизуєш...*” [1, с. 489]. Очевидно, малися на увазі матеріали про морські експедиції запорожців. Можемо зробити припущення, що поет звідти використовував матеріал про експедиції.

Провідний персонаж поеми Т. Г. Шевченка Гамалія – не історична особа, однак це ім'я все ж реальне, тому що серед козацької старшини XVII–XVIII ст. відомо кілька Гамалій. Справа в тому, що ніхто з них не брав участі у морських походах. Отже, Гамалія у Т. Г. Шевченка – це „збірний, типовий образ козацького ватажка” [3, с. 77].

Метою даної наукової розвідки є простежити мотиви героїзації козаків у поемі Тараса Шевченка „Гамалія”.

Поет для увиразнення мужності і сили головного героя використовує гіперболу: *Гамалія на Скутарі – / По пеклу гуля. / Сам хурдигу розбиває, / Кайдани ламає* [2, с. 163].

У цьому образі втілено такі риси козацького характеру, як мужність і сміливість. Гамалія не боїться ні ворогів, ні бурі:

*Гамалію, серце мліє: Сказилося море. / Не злякає! – і сховались
За хвилі – за гори. / Отаман завжди попереду: і на байдаку, і в
бою: / Ріжте! бийте – на фортеці Кричить Гамалія [2, с. 164].*

Ватажок не ховається за спинами козаків. Навпаки, він в усьому подає їм приклад: *Сам хурдигу розбиває, Кайдани ламає.*

Ці слова свідчать і про його силу, адже просто так тюрму не зруйнуєш і залізні кайдани не порвеш. Мабуть, ця сила, завзятість, рішучість і сміливість і є причиною любові козаків до Гамалії. Адже, повертаючись додому, вони прославляють свого ватажка: *Слава тобі, Гамалію, / На весь світ великий, / На весь світ великий, / На всю Україну, / Що не дав ти товариству / Згинуть на чужині [2, с. 164].*

І Гамалія справді гідний цієї любові й шані. Він дбайливий ватажок, адже не забув про товаришів у неволі, визволив їх з тюрми.

Славні отамани, віддані Україні козаки, героїчні походи до ворожої землі, – це наше минуле. Кожен українець повинен берегти пам'ять про звитяжних запорожців, яких оспівав Тарас Шевченко.

Література

1. Дзюба І. Тарас Шевченко : Життя і творчість / І. Дзюба. – Вид. 2. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 718 с. **2. Шевченко Т.** Повне зібрання творів : У 12 т. – Т. 1 : Поезія 1837–1847 [Передн. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського] / Тарас Шевченко. – К. : Наукова думка, 2001. – 784 с. **3. Бородін В. С.** Над текстами Т. Г. Шевченка. – К. : Наукова думка, 1987. – 164 с.

У статті простежено мотиви героїзації козаків у поемі „Гамалія” Тараса Шевченка. Образ Гамалії становить приклад для наслідування.

Ключові слова: козаки, воля, звитяга.

Каверіна Катерина

(ВП „Лисичанський педагогічний коледж
ЛНУ імені Тараса Шевченка”;
наук. кер. – викл. філолог. дисц. Т. О. Гречишкіна)

Репрезентація концепту материнства у творчості Т. Шевченка.

Для менталітету українського народу притаманне сприйняття жінка як берегині домашнього вогнища, матері. Протягом багатьох століть ми звертаємося до матері у піснях, молитвах, віршах, поемах, уславлюючи та звеличуючи її.

У свідомості українців мати – триєдиний образ, який бере початок від матері-неньки, проростаючи до Матері Божої, яка завжди була покровителькою українців, ототожнюючись з образом Матері-України, яка потребує одвічного захисту.

Концепт материнства вербалізовано у творах І. Котляревського, Марка Вовчка, Панаса Мирного, Т. Г. Шевченка, О. Кобилянської. Вони акцентують увагу на таких рисах жіночого характеру, як почуття людської гідності, бажання боротися за власне щастя. Особливо це притаманне простій жінці-селянці, кого спілкування якої обмежене місцем проживання, сімейними та місцевими традиціями та забобонами.

Мета: дослідити особливості репрезентації концепту материнства у творчій спадщині Т. Г. Шевченка.

Аналіз творів „Сон”, „Сова”, „Катерина”, „Наймичка” Т. Г. Шевченка дає змогу розглядати концепт материнства можемо розглядати у трьох іпостасях: жінка-покритка, матір-вдова, мати як уособлення України.

Образ матері у Т. Шевченка – найвищий п’єдестал чистоти, вірності, відданості, самопожертви, моральної краси і материнської величі: *У нашім раї на землі / Нічого кращого немає. / Як тая мати молодая / З своїм дитяточком малим* [3, с. 499].

Особливістю репрезентації концепту материнства у творчості у Т. Г. Шевченка є те, що за будь-яких обставин жінка не є самотньою: *На панщині пшеницю жала, / Втомилася; не спочивать / Пішла в снопи, пошкандибала / Івана сина годувать...* [3, с. 120].

Вона нещасна, бідна, загнана у куток життєвими труднощами, кріпацтвом, знущаннями та приниженням, але, все ж таки має вихід своїм емоціям та надіям у своїх дітях. Саме на

свою дитину жінка у поета покладає всі вірування на щасливе майбутнє. Хоч не я, так син мій най будуть щасливішими: *І сниться їй той син Іван / І уродливий, і багатий, / Не одинокий, а жонатий / На вольній, бачиться, бо й сам / Уже не панський, а на волі; / Та на своїм веселім полі / Свою-таки пшеницю жнуть...*[3, с. 120].

Вона ладна пожертвувати власною долею, покласти її на олтар випадку та життя, аби її дитина була щасливішою, та прожила краще життя. Цей образ йтиме від Шевченка крізь століття аж до сьогодення. Кожна сьгоднішня матір несе в собі мрію кращого життя своїм дітям, своїй країні.

Однією з болісних поетичних сторінок Т. Шевченка є співчуття образу матері-вдови. У соціально-побутовій поемі „Сова” після смерті чоловіка жінка-мати самотужки підіймає сина: *Діждалася вдова доли, / Зросту того сина. / І письменний, і вродливий – / Квіточка дитина!* [3, с. 266].

Готувала долю добру своєму сину, мріяла одружити, вишивала рушники, дочекались онуків. Але *Крались злидні із-за моря / В удовину хату. / Та й підкралась. Стали хлопців / В кайдани кувати / Та повезли до прийому / Битими шляхами* [3, с. 266].

Так і не дочекалась, ані сина, ані вісточки від нього. Збожеволіла...заживо зотліла...

Широкого змалювання набуває у поезії Т. Шевченка образ жінки-покритки, залишеної з дитиною на руках матері. Шевченко обирає таку жінку два шляхи – самогубство, аби не носити на собі ганьбу („Катерина”), і, навпаки, можливість допомогти своїй дитині, навіть, не дивлячись на скрутний стан („Наймичка”). Другий шлях важчий за перший, бо це – вирок, винесений собі самій самостійно, приречення. Лише перед смертю Ганна знайшла в собі сили відкритись синові та вимовити пекельні слова: *Прости мене. Я караюсь / Весь вік в чужій хаті... / Прости мене, мій синочку! / Я...я твоя мати.. / Та й замовкла...*[3, с.118].

Ганна спокутувала свій сакральний гріх. Це найтяжчий шлях. Вона переборола свою біду шляхом молитви та спокутування гріха самопожертвою заради синового щастя та благополуччя.

У поемі „Марія” Т.Шевченко подвигом Богоматері називає саме материнство, особливо „незаконне”, бо воно є найстражденніше. Покритка в Шевченка стала Покровою, заступницею, берегинею. Тому закономірно, що людським ідеалом жінки-матері є саме Марія.

Великий Кобзар бачив у жінці душевну всевідроджуючу красу, уславлював вірність та відданість, щирість, обожнював материнство. Неволю жінки-матері поет переживав як особисту неволю, як неволю держави. З його уст великою силою звучить твердження про те, що країні конче треба змінитися, і вже *На оновленій землі / Врага не буде, супостата, / А буде син, і буде Мати / І будуть люди на землі* [3, с. 630].

Саме на таку жінку, як ми бачимо те у поемі „Марія”, Т.Шевченко покладає основну роль у вирішенні питання спасіння людства від тотальної нелюбові, зла, зрадництва. Саме від такої жінки має піти відродження духовності нації. Саме у „Марії” відчувається народна релігійність. Лейтмотивом цієї поеми є ідентифікація Марії з Україною. Проте, вона, на фоні сина – є другорядною і не лише стає прислуговувати синові, а й стає його вірною ученицею й помічницею. Вона пізнає щастя, дбаючи про долю своєї дитини, жертвує собою заради сина.

Вірна Шевченкова любов до України – це любов сина до матері. Відданість їй до самого останнього подиху.

У тому шляху, який проходить Мати Шевченка, ми бачимо майбутній шлях людства, який йому необхідно подолати до морального очищення та духовного зцілення.

У творчому доробку Т. Г. Шевченка образу жінки-матері надано особливу роль. Концепт материнства становить підґрунтя для становлення, відродження родини, ототожнюючи маленьку родину з рідною Україною.

Література

1. Бовсунівська Т. Художня концепція жінки у творчості Тараса Шевченка / Т. Бовсунівська // Дивослово. – 1999. – № 11. – С. 2–6. **2. Колеснікова Є.** Слово „мати” в поезії Кобзаря / Є. Колеснікова // Дивослово. – 1995. – № 5–6. – С. 9–11. **3. Шевченко Т. Г.** Кобзар. Повна ілюстрована збірка / [передм.

І. Дзюби]. – Харків : Книжковий клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 720 с.

У статті представлено особливості репрезентації концепту материнства у творчості Тараса Григоровича Шевченка; розглянуто образ жінки з точки зору трьох позицій: жінка-покритка, матір-вдова, мати як уособлення України. Дослідження здійснено на прикладі поетичних творів „Сон”, „Сова”, „Катерина”, „Наймичка” Т. Шевченка.

Ключові слова: концепт, материнство, образ, доля.

Козлова Олена

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., доц. І. Є. Бойцун)

Родовід Тараса Шевченка.

Цікавою є постать Тараса Григоровича Шевченка. Хочеться якомога більше знати про нього, про його сповнене трагізму і болю життя, всі сторони таланту Кобзаря, який, мов пишню розквітла троянда, вабив своєю красою і відкритістю оточуючий світ, всіх, хто особисто з ним спілкувався, а також тих, хто глибоко переймається його геніальною творчістю. А ще багатьох цікавлять витoki Шевченкового проникливого погляду в самі потаємні сторінки українського духу, його пророцтва долі України.

Безумовно, хочеться дізнаватися все більше і більше про поета, про його родину, предків. На якому ж ґрунті сформувалася його натура – вразлива до всіх образ, гноблення і неправди? За яких обставин і під чий впливом зросла його закоханість в Україну, поборництво добра і справедливості?

Метою нашого дослідження є простежити родовід Тараса Шевченка, з метою з'ясувати, що вплинуло на формування світогляду поета.

Хто ж вони – предки Поета? Про цю сторону його родоvodu ми довідуємося із споминів родичів та нащадків, які зберігаються в архівних установах. Важливим джерелом для

реального відтворення родинного дерева сім'ї Тараса Шевченка стали спомини близьких родичів: Петра Микитовича, Прокопа Микитовича, Трохима Йосиповича, Петра Павловича Шевченків (дітей Тарасових братів Микити та Йосипа, та його дядька Павла), які записані одним із найперших біографів Кобзаря М. Чалим. До цього ж ряду слід віднести і спогади Д. Красицького – одного з родичів Шевченка за старшою сестрою Катериною.

За згадками родичів Т. Шевченка, його прадідом був Андрій Безрідний – виходець з козацького Низу, який з невідомих причин прийшов до Керелівки. Так у Керелівці з'явилася сім'я Шевченків. Жила вона у мирі й злагоді. Народили та виховали трьох синів: Олексу, Кіндрата та Івана. Іван був найменшим у родині і йому залишилося батьківське обійстя. О. Лазаревський, пишучи про дитинство Тараса Шевченка за спогадами сестри поета Ірини, родича Варфоломія Шевченка та земляка-художника Івана Сошенка, зазначає, що Тарасів дід Іван був за ремеслом шевцем, звідси й пішло прізвище Шевченко. До глибокої старості зберіг він ясний розум і пам'ять. Саме дід Іван „заховав у голові столітній ту славу козачу”, яку передав малому Тарасові, розбудивши в майбутньому поетові ще в дитячому віці зернятко власної гідності й непокірливості, що проросло пристрасним волелюбством. Іван Андрійович був одружений тричі. Перша дружина Горпина Сергіївна народила йому семеро дітей: Григорія (батька Тараса), Омелька, Олену, Саву, Явдоху, Павла та ще одну Явдоху. Від другої дружини, яку звали Марфою, народилася ще одна дочка – Домаха. У третьої Іванової дружини Марії дітей не було. Це були рідні тітки та дядьки Тараса за батьком.

По материнській лінії відомими предками Тараса була сім'я батьків матері Якіма і Параски Бойків, які мешкали у сусідньому селі Моринці. Народили вони троє дітей – дочок: Катерину (матір Тараса) та Ганну, сина Павла. Після смерті дружини Яким Бойко жив вдівцем. Жили Бойки дещо заможніше від таких же сільських кріпаків, мали просторішу хату, добрий садок, худобу. Саме до матиного батька перебралися Григорій з Катериною у Моринці від керелівської нужди і злигоднів.

Григорій Іванович та **Катерина Якимівна** одружилися у 1802 році. На той час Григорію був 21 рік, а Катерині – 19. Подружжя жило в батьківській оселі, де на той час проживало тринадцять дорослих дітей. Там у них народжуються доньки Катерина (1804 р.) та Марія (1808 р.). Злигодні, нестатки, тіснота в батьківському будинку змусили молоду сім'ю, як вже згадувалося, перебраться з Керелівки у Моринці до батька Катерини. Переїхала сім'я з шестилітньою Катериною, оскільки невдовзі померла дворічна Марія. У Моринцях 28 травня 1811 року у Григорія та Катерини народжується син Микита.

За документальними свідченнями, народився Тарас Григорович Шевченко 9 березня 1814 року у селі Моринці. Тарас був четвертою дитиною в сім'ї, якщо рахувати й рано померлу дочку Марію.

Отже, у 1815 році (за окремими твердженнями – на початку 1816 року) Григорій і Катерина Шевченки повертаються до Керелівки. Там вони оселяються у дворищі діда Івана. За даними перепису, який проводився 1816 року, там проживали: дід Іван, дядьки Тараса Омелько, Сава та Павло. Як відомо, у переписах у той час вказувалися лише чоловіки. Про решту мешканців довідуємося зі спогадів родичів, які дійшли до нашого часу. У них згадується, що крім названих чоловіків тут жили дружина Івана – Марія, дружина Григорія – Катерина, дружина Омелька – Тетяна, та ще дві Іванові дочки – Явдоха і Домаха. Тобто десять дорослих людей та 5 дітей. Тут, у дідовій хаті у Григорія і Катерини народжуються ще троє дітей: у травні 1816 року – Ярина, у 1819 році – Марія, у 1921 році – Йосип.

20 серпня 1823 року, коли Тарасу було трохи більше дев'яти років, помирає мати. Як вказують дослідники, їй було всього сорок років. Нудженне життя, кріпаччина, велика родина – доконали її.

На руках у батька залишилися п'ятеро малолітніх дітей, старшому з яких Микиті було 12 років, а найменшому Йосипу – 2. Батько вимушений був одружитися вдруге. Його дружиною і мачухою для багатодітної родини стала Оксана Терещенко. Прийшла вона в родину із своїми трьома дітьми. До того ж, у Григорія та Оксани у 1824 році народилася дочка, яку назвали

також Марією. Мачуха жорстоко поводитися з нерідними дітьми, зокрема з малим Тарасом.

Пізньої осені 1824 року під час подорожі до Києва Григорій Шевченко застудився і, тяжко прохворівши, 21 березня (2 квітня) 1825 року помер, і невдовзі мачуха повернулася зі своїми дітьми до Моринців. Після смерті батька опікуном сиріт став їхній дядько Павло, дуже суворий до дітей. Деякий час Тарас жив у нього, пас свині, разом із наймитами працював по господарству. Але хисту й охоти до цієї справи не виявив, думками блукав деінде, дядько ж Павло був далекий від сентиментів щодо особливої вдачі хлоп'яти. Тож Тарасові й тут перепало, і він зрештою покинув дядька Павла та оселився в нового кирилівського дяка Петра Богорського.

Як уже вказувалося, у Тараса було два рідних брати – **Микита** (старший) та **Йосип** – молодший, а також п'ятеро сестер – **Катерина**, **Ярина** й три **Марії** (одна з яких померла у дитячому віці).

Особливе ставлення Тараса було до своєї старшої сестри Катерини. Так, саме Катерині Тарас Шевченко зобов'язаний найкращими враженнями від свого важкого дитинства. Павло Зайцев розповідає, що зі старшою сестрою Катрею Тарас ходив на прощу до Мотронинського монастиря, був там і на цвинтарі, де поховані жертви подій Коліївщини; як грамотний, на прохання старших прочан читав написи на надгробках, при цьому старші люди згадували ті часи, оповідали про небіжчиків, яких знали [1, с. 31].

Сьогодні родинне дерево Шевченка розрослося по всій Україні. Найбільш згуртованими є родина Красицьких – родичів Кобзаря за сестрою Катериною.

У Моринцях, Шевченковому, Будищах нині діє унікальний Національний заповідник „Батьківщина Шевченка”. Саме тут відтворені батьківські хати поета, зберігаються хата дяка, у якій навчався грамоті малий Тарас, маєток пана Енгельгарда, де він служив козачком, віковічні липи, у дуплах яких Шевченко ховав свої перші малюнки. Тут, у Шевченковому, діє музей Кобзаря, у якому представлений і його рід.

Література

1. **Дзюба І.** Тарас Шевченко : Життя і творчість / І. Дзюба. – Вид. 2. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 718 с. 2. **Біографія** Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Шевченко_Тарас_Григорович

У статті простежено родовід Тараса Шевченко. За допомогою аналізу ми детальніше дізналися про життя Шевченка і його родини. З’ясовано, що саме вплинуло на формування Тараса як особистості.

Ключові слова: родовід, козаки, чумак, батьки, дід.

Купіна Анастасія

(ВП „Лисичанський педагогічний коледж
ЛНУ імені Тараса Шевченка”;

наук. кер. – викл. вищої категорії, викл.-методист,
викл. музичних дисциплін О. М. Вдович)

На шляху пізнання таланту Кобзаря.

Змінюються епохи, покоління, змінюється побут та соціальні ідеї, – але творіння художників, поетів, композиторів залишаються живим літописом часу. Уже для багатьох поколінь українців – і не тільки українців – Тарас Григорович Шевченко означає так багато, що сама собою створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, все в ньому розуміємо, і він завжди з нами, у нас. Та це лише ілюзія. Шевченко як явище велике й вічне – невичерпний і нескінченний.

Шкільна програма передбачає всебічне й достатньо тривале вивчення шевченківської спадщини, але ж я й не підозрювала, наскільки може бути цікавим поринання в тему, знання з якої, як виявилось, були поверховими, якщо враховувати тільки шкільну програму. Мене захопило бажання представити геніальність Кобзаря в новому форматі, висвітлити нові, цікаві, до сих пір не відкриті грані неординарної, всебічно обдарованої особистості Тараса Шевченка.

Ми багато говоримо про Тараса Григоровича як про Кобзаря-поета, але значно менше – як про прозаїка та художника. Для нас Тарас Григорович – це борець за свободу України, символ духовного життя нації, символ її незалежності. Але рідко ми згадуємо про Шевченка як про людину з пристрастями і почуттями, зі стійкими смаками і творчими перевагами, як про освічену людину, тонкого знавця світової культури. Ми більше говоримо про кріпосного, а не про академіка. А між тим, це є важливим фактом, який допомагає осягнути всю велич і багатогранність його таланту, зрозуміти його для себе в першу чергу як інтелігента тонкої душі і світлого розуму. Про Шевченка, віршам якого притаманна мелодійність, Чайковський сказав: *„Бувають щасливо обдаровані особи і бувають щасливо обдаровані народи. Я бачив такий народ, народ-музику, це – українці”* [1, с. 46].

Досліджуючи й вивчаючи місце музики в житті та творчості Кобзаря, переді мною розкривається наш Шевченко не тільки національним, але й європейським художником, тому що він читав європейську літературу, знав культуру, цікавився античністю.

Відкіля, з якої криниці, черпав він натхнення й глибоке розуміння прагнень свого народу, що потім так глибоко, вичерпно й вогнисто зобразив у своїх творах? А черпав із власних переживань, з української народної пісні, що є історією народу, його традицій і звичаїв. Він палко любив природу й співи. Співи він міг слухати годинами, в якомусь вдячно молитовному настрої. Пісня з дитинства живила його мрії, звучала голосами кирилівських співаків, сумними переборами кобзарів і лірників.

Поет П. Куліш оповідає: *„Пісню починається життя поета; пісня звучить для нього і в найгірші, і в найсвітліші моменти його життя, як та глибока правда, за яку боровся поет, яка так художньо-яскраво пронизала всю його творчість...”* [2, с. 65].

Ніщо не могло вбити великої любові до пісні в поета, до музики, бо в цьому мистецтві проголошував свою правду сам народ.

За свідченням сучасників малий Тарас мав надзвичайну пам'ять і пісень тих знав „силу без ліку”. Хлопчик-козачок тихо стояв у кутку і, чекаючи наказів пана, наспівував сумні пісні. А коли чув від когось нову пісню, одразу запам'ятовував її слова та мелодію.

Пісня стала найкращим другом Тараса. Вона була основою творчості та першою книжкою, з якої Т. Г. Шевченко довідувався про історію народу, його думки, почуття. Згодом про пісню поет писав: „Вона мене і порадить, і розважить, і правдоньку мені скаже”.

Т. Г. Шевченко постійно вводив народні пісні, або хоч окремі рядки з них, у чудове мереживо своїх оригінальних творів. Він постійно дбав про збереження українських народних пісень і часто записував їх у свої етнографічні альбоми. Серед таких пісень значне місце посідали історичні думи та пісні. Цінував поет і ліричні пісні, у яких висловлюється почуття автора до героя пісні. Шевченкові дуже подобалися чумацькі пісні, які він чув з самого дитинства від батька. Тарас Шевченко добре знав багатьох народних співаків, кобзарів, лірників, чудово їх описував у своїх літературних творах. Часто оригінальні вірші поета настільки наближалися до народнопісенного варіанту, що досить швидко переходили в народні пісні.

Наспівність, мелодійність, музичність Шевченкових поезій, близькість до народнопісенної творчості зумовили їх надзвичайну популярність, стали причиною широкого музичного втілення в народній музиці.

Окрім цього, важливо дізнатися про те, що Тарас Григорович мав прегарний драматичний тенор. П. Куліш, визначаючи чудове виконання ним народних пісень, називав поета „наш соловей”. А княжна Варвара Репніна, шанувальниця таланту поета, розповідала, що співав поет із щирістю, так, що м'який, сповнений суму голос Кобзаря мимоволі проймав душу.

У Тараса Шевченка був широкий спектр смаків, він дуже любив Гайдна, Моцарта і Бетховена, постійно до них звертався. Боготворив Шопена, Мендельсона. Дуже добре знав тодішніх віртуозів: Паганіні, Серве, та ін. Все це говорить про те, що Шевченко – інтелігент високого художнього смаку.

Дружба з артистами, співаками, композиторами впливала на світогляд поета, а його природна музичальність перелилася в чудові рядки його поезій. Таке захоплення вплинуло на прозу. У його повістях часто зустрічаються різні музичні символи. У поезії він, звичайно, більше іде від народної пісні, духовної української пісні. Я вважаю, що саме українське поетичне слово його спровокувало на національні інтонації.

Шевченко належить до числа правдиво музичних поетів. Більшість своїх віршів він творив як пісні. У своїх творах Т. Шевченко, як ніхто інший, дав відбитку до болю гострих виявів переживань свого народу, передав найтонші нюанси його життя, показав найменші його духові порухи і тремтіння душі. Багатогранність вірша Шевченка, його своєрідний ритм, мінливість настроїв і широчінь думки – приманливі для музикантів. Його твори манили і манять до себе митців.

Вірші з „Кобзаря” – це справжні пісні. Мелодичні, співучі, вони одразу знайшли дорогу до серця простих людей. З часом читати „Кобзар” народ став по-своєму: він почав його співати. І справді, важко назвати іншого поета, який би викликав своїми поезіями такий глибокий резонанс у творчості народу.

Авторами пісень на Шевченкові вірші ставали музиканти, невідомі лірники й кобзарі. Поширеними ще за життя поета були в народі пісні на його вірші „Тяжко, важко в світі жити”, „Нащо мені чорні брови” тощо. Імена авторів деяких пісень, що з’явилися в перші двадцять років після смерті поета, але нажаль не дійшли до нас.

Немає такого українського композитора, який би не звертався до творчості Шевченка. На творчість Шевченка відгукнулося понад 120 композиторів, кількість творів на слова його творів сягає понад півтисячі.

Найбільше прочуття і зрозуміння до музи Шевченка мав батько модерної української музики Микола Лисенко. Творчість великого Кобзаря є справжнім джерелом натхнення і для сучасних композиторів. Багато пісень на слова полум’яного Кобзаря дійшли до нашого часу, які звучать цікаво і в сучасній обробці, їх ми з приємністю слухаємо і тепер.

Отже, Тарас Григорович Шевченко – постать велична й унікальна. Серед світових геніїв важко назвати ім’я поета, вірші

якого перелилися б таким широким потоком у музичні твори й охопили майже всі музичні жанри: пісні й романси, хорові мініатюри й розгорнуті хори, монументальні кантати, інструментальні п'єси, симфонічні поеми, опери, ораторії, балети.

Дослідження творчості Т. Г. Шевченка доводять, що інтерпретація поезії Т. Г. Шевченка в музиці розпочалася ще за життя поета й тривають в наші дні. Досить нагадати, що на початку ХХ століття 227 поезій „Кобзаря” було втілено у 1500 музичних творах. Живе й могутнє слово Тараса Григоровича надихає до творчості багатьох композиторів у різних країнах – в Україні, Канаді, Росії, Америці, Франції. Але кожен із митців знаходить такі поетичні рядки, які найбільше торкаються саме його серця й збуджують невтомну думку.

Народна пісня, любов до якої поет проніс через усе життя, стала матір'ю Шевченкової поезії. Вона виросла з фольклорну, а потім продовжила побутування в усній народній творчій традиції.

Пісні на слова Т. Г. Шевченка мали значний вплив на українську народнопоетичну творчість. Вони внесли в народні пісні свіжі мотиви, ідеї, збагатили їх новим змістом, розширили мелодійне звучання. Я впевнена в тому, що ці пісні будуть приєднувати душі молоді до свого роду, навчати любити своїх батьків, свою історію.

Творчість великого Кобзаря належить до вічно живих явищ, які не спиняються на тій точці, на якій застала їх смерть, але далі розвиваються вже в свідомості суспільства. Кожна епоха висловлює про них свою думку, і як би вірно не зрозуміла вона їх, але завжди залишить наступній епосі сказати щось нове й вірніше, і жодна не висловить усього остаточно. Феномен творчості великого сина своєї епохи та своєї країни і далі розкривається, безперервно росте й розвивається в часі, в історії і нам ще йти і йти до його осягнення. Ми на вічному шляху до пізнання Шевченка...

Давайте ж будемо гідними шанувальниками творчості наймузичнішого поета не тільки нашої країни, але й всього світу.

Література

1. Ярустовский Б. П. И. Чайковский. Жизнь и творчество / Б. М. Ярустовский. – М., 1940. – С. 47–48. **2. Грінченко Б.** П. Кулиш. Биографический очерк / Б. П. Грінченко. – Ч. 1899. – С. 65. **3. Грінченко М.** Історія української музики / М. Грінченко. – К. : Вид-во „Спілка”, 1922. **4. Довженко В.** Нариси з історії української радянської музики / В. Довженко. – Ч. 1. – К. : АН УРСР, 1957. **5. Загайкевич М.** С. П. Людкевич / М. П. Загайкевич. – К. : ДВ, 1957. **6. Збірник** статей. Из истории русско-украинских музыкальных связей. – М. : Гос. Муз. Изд-во, 1956. **7. Іофанов Д.** Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка / Д. Іофанов. – К. : Худ. Літ., 1957. **8. Каришева Т.** П. П. Сокальський / Т. Каришева. – К. : ДВ, 1959. **9. Кауфман Л.** М. Аркас / Л. М. Кауфман. – К. : ДВ, 1958. **10. Мовчун А.** Грані таланту великого кобзаря Т. Г. Шевченка / А. Мовчун // Почат. школа. – 2008. – № 3. – С. 1–7. **11. Полфьоров Я.** Музыка / Я. Полфьоров. – К., 1927. – Ч.5–6. – С. 21–22. **12. Правдюк О.** Народні пісні на слова Т. Г. Шевченка / О. А. Правдюк. // Народна творчість та етнографія. – 1960. – Ч. 1. – С. 115. **13. Ревуцький Д.** Музыка М. Лисенка до „Кобзаря” Т. Шевченка. // Повна збірка творів. – Т. II. – Вип. I. – К. : Мистецтво, 1933. **14. Архимович Л.** Українська класична опера. – К. : ДВ, 1957.

У статті „На шляху пізнання таланту Кобзаря” висвітлено місце музики у творчій спадщині поета, унікальність музичного таланту Кобзаря, вплив його пісень на народнопоетичну творчість та роль його поезії у вихованні людської гідності та національної самосвідомості сучасної молоді. Розкрито переплетіння захоплення митця музикою з його літературною творчістю, процес переходу Шевченкових поезій у музичний репертуар. Проаналізовано основні риси музичності поезії Кобзаря, дана характеристика Шевченка як інтелігента високого музичного смаку.

Ключові слова: наймузичніший поет, унікальність, спадщина, сучасність.

Манько Альона

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., проф. Т. С. Пінчук)

Постать Тараса Шевченка у творчому доробку І. Низового.

Алюзії та ремінісценції на постать Т. Шевченка, його діяльність, життєву позицію є невід’ємною складовою творчості багатьох митців художнього слова, адже „...*Шевченко – не просто великий національний, а відтак й інтернаціональний Поет, це своєрідний всесвіт, що помістився в одній людині, яка принесла в офіру на вівтар Свободи і Правди своє стражденне і важке, але чесне і горде життя*” [7, с. 17]. Не є винятком і творча спадщина видатного луганського поета І. Низового.

Мета розвідки – дослідити авторську манеру зображення постаті Т. Шевченка у поетичних творах І. Низового.

Прикметним серед усіх віршів цього поета Луганщини, так чи інакше пов’язаних з творчістю Кобзаря, є поезія „Відкриття”, яка чи не найкраще відображає погляди І. Низового на Т. Шевченка. Автор закликає не вшати пафосного німбу та тернового вінця на поета. Німб – явище не вічне, а тому безглузде. Терновий вінець також не до ладу образу Шевченка, адже, на думку поета, у сучасній епосі не менше мучеників. Хоча І. Низовий, безумовно, розуміє мученицьку долю видатного українського поета, неодноразово апелюючи до неї з певних авторських міркувань: „*І на сторожі коло них / (І коло нас) Стоїть зі Словом змучений Тарас, / Не маючи спочину / Й на часину...*” („Стонадцять літ після Тараса...”) [1, с. 63]. Однак він виступає проти абсолютизації Шевченка-мучня, волюючи робити акцент на Шевченкові-пророку, Шевченкові-таланти, Шевченкові-батькові нації.

І. Низовий справедливо наголошує на необхідності змалювання („ліплення”) Шевченка у молодій подобі, бо „*народу потрібен / Не сивий, недужий Тарас – / В нас хворих доволі, / А сильних так мало між нас, / А тому й немає і досі у нас ватажка, / Якому була би свята булава не тяжка. / Такого Шевченка нам треба*” [3, с. 15]. У цій поезії І. Низовий прагне бачити образ Кобзаря як козака-відчайдуха, що пробудить кров,

запалить серця свого народу, як справжнього духовного ватажка, „в якого рум'янець / Палає на юних щоках, / Який своїм словом запалить / І всіх об'єдна / В єдиний народ, / Бож у всіх Україна – одна!” [3, с. 16].

І. Низовий, однак, не заперечує роль Шевченка як пророка, генія, неодноразово наголошуючи на цьому у своїх віршах: „...І не кожному бути Шевченком. / Треба ж бути комусь і його антиподом – / Верлібристом широкого профілю” („І не кожному бути Шевченком”) [4, с. 35]. При цьому такі поезії носять здебільшого дидактичний характер, засуджуючи частину збіднілих духовно людей, що втрачають національні корені – заблудлих овець нації: “Нема пророка у своїй вітчизні...” / Нам і Тарас Шевченко – / Не пророк, / Бо нам, заблудам, / І на власній тризні / Звучить салютом вибитий корок / З плящини дармової...” („Нема пророка у своїй вітчизні...”) [6, с. 4].

Проте І. Низовий вважає недопустимим прикриватися іменем Шевченка, ховаючи свою людську мерзенність під маскою благодійництва: „Не прикривайтеся іменем Пророка / І Генія, / Тримаючи в руках / Батіг і пряник, – Дужа зависока / Для вас ця честь / І надто вже низька / Ціна стремління вашого до слави...” („Новоукраїнцям”) [3, с. 87]. Такі дійства осуджує й сам Т. Шевченко: „Розкотисто регочеться Тарас, / Неначе грім, у Каневі на кручі: / Хто сміє так принижувати нас – / Невже отой, якому би якраз Не єпанчу, а сморідні онучі?!” [6, с. 11].

Т. Шевченко, за І. Низовим, є уособленням мудрості, справедливості, духовного судді. Саме тому автор, звертаючись до свого народу, говорить: „Мої найрідніші! / Ходімо гуртом до Тараса – / Він гляне і, може, / Ще визнає нас на Народ” („Не всіх ще ідолів...”) [5, с. 86–87]. Виходячи з попередніх міркувань, цікавим є те, що І. Низовий ставить „Кобзар” Т. Шевченка, який у перефразі звучить, як „Тарасова Книга” [5, с. 86–87], в один ряд із писаними законами, іконами та Святим Письмом: „Плюють на ікони, закони, Тарасову Книгу...” [5, с. 86–87]; „В суціль зросійщеному краї, / Що зачепився за крайсвіт, / Лиш кожен тисячний сприймає / Святий Шевченків “Заповіт” („Луганськ. Пам’ятник Шевченку”) [1, с. 20].

І. Низовий згадує, як, несучи Тарасове слово в народні маси, зазнавав ураження від комсомольців,: *„Били грубо, жорстоко і яро, / Вдосконалюючи удар, / Комсомольських дружин яничари / Лиш за те, що не був яничар, / Що посмів цитувати прилюдно / „Заповіт”, / Що лишив нам Кобзар...”* („А в дитинстві не раз мене бито”) [2, с. 23]. Однак ніяким силам не вдалося „вбити Шевченка” з поетової душі. Великий Кобзар залишився духовним учителем та наставником упродовж усього авторського життя.

І. Низовий акцентує увагу на тому, що Шевченко не покидає свій народ. Він скрізь поруч, але не всі, на превеликий жаль, можуть це досягнути. Т. Шевченко при цьому не просто пасивний спостерігач за подіями: він реагує на них, по своєму переживає їх: співпереживає, підбадьорює чи осуджує своїх земляків: *„Розкотисто регочеться Тарас, / Неначе грім, у Каневі на кручі”* („Сміється мандрівний Скворода”) [6, с. 11]; *„І пам'ятник – / Він теж людина – / Стоїть спохмурений також... / [бо] Гармидер суджень-пересуджень, / І все це зветься “бо-роть-ба”... / Перемагає мовний суржик, / Долає націю юрба...”* („Луганськ. Пам'ятник Шевченку”) [1, с. 20].

Література

1. Низовий І. Жура за журавлями / І. Низовий. – Луганськ : Глобус, 2003. – 100 с. **2. Низовий І.** Запрягайте, хлопці, коней / І. Низовий. – Луганськ, 1993. – 62 с. **3. Низовий І.** Кураїна: Лірика й антилірика / І. Низовий. – Луганськ : Луга-принт, 2004. – 116 с. **4. Низовий І.** Покотьоло : поезії / І. Низовий. – Новийдар : Спілка журналістів України. Новийдарська первинна організація, 1994. – 48 с. **5. Низовий І.** Пролог до епілогу / І. Низовий. – Луганськ : Луга-принт, 2004. – 200 с. **6. Низовий І.** Сум'яття: лірика та антилірика / І. Низовий. – Луганськ : Луга-принт, 2003. – 56 с. **7. Шевченко Є. Ф.** Література рідного краю / Є. Ф. Шевченко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 72 с.

Стаття є спробою переосмислення постаті Т. Шевченка у поетичній спадщині І. Низового. Акцентована увага на особливостях сприйняття Кобзаря та його творчості поетом

Луганщини: Шевченко як молодий козак, Шевченко як талановитий поет, Шевченко як геній, Шевченко як пророк, Шевченко як уособлення мудрості, Шевченко як батько нації. Авторські міркування підтверджені цитатами з поезій І. Низового.

Ключові слова: Т. Шевченко, поет, пророк, геній.

Мележик Юлія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., проф. Т. С. Пінчук)

Любов у творчості Тараса Шевченка.

*Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай!
І більш нічого не давай!
Т. Шевченко „Молитва”*

Тарас Григорович Шевченко – це ім'я знайоме кожному українцю. Поезії Великого Кобзаря вже два століття лунають з вуст багатьох народів світу. Вони були перекладені більш ніж на сто п'ятдесят мов. За кількістю пам'яток по всій земній кулі майстер української словесності посідає почесне друге місце. „Заповіт” Шевченка знає кожен патріот, а проблематика його творів є актуальною і сьогодні.

Дослідженням творчості поета у різні часи займалися найвідоміші вчені-літературознавці. Зокрема, Ієремія Айзеншток вивчав біографію, творчу спадщину й фольклоризм письменника, уклав перше коментоване видання „Щоденника” Шевченка та його творів у 1920–1930 рр. Творчість Кобзаря досліджували Григорій Вервес, Яр Славутич, Дмитро Чижевський, Терень Масенко – автор трьох творів, присвячених Великому Кобзарю: „Благословення на подвиг”, „Батальйон імені Тараса Шевченка”, „Всесвітня слава Кобзаря”.

Поету майстерно вдавалося описувати людські почуття, переживання героїв. Читач грівся від тепла його слів про кохання, ненавидів лютою ненавистю ворогів Батьківщини, плекав почуття вдячності до батьків.

Мета розвідки – з'ясувати значення любові як почуття у творчості метра.

Життєвий шлях Кобзаря був дуже тернистим із кріпаків у вільні митці. На жаль, мати письменника пішла з життя, коли Тарас був ще малим, йому було дев'ять років, а через два роки помер і батько. Він не пізнав сповна батьківської любові. Ту єдину у своєму житті Тарас Григорович також не знайшов. Це стало життєвим тягарем поета. Він змальовує це у своїй поемі „Княжна”: *Невесело на світі жить, / Коли нема кого любить* [1, с. 78].

Автор компенсував відсутність любові у своєму житті її наявністю у творах. Він уважав, що почуття кохання це те, що дає людям Всевишній: *Любов – Господня благодать! / Люби ж, мій друже, жінку, діток; / Діли з убогим заробіток, / То легше буде й зароблять* [2, с. 84].

Шевченко просив своїх наступників плекати тільки щирі та душевні почуття: *Любітьсь, діточки, весною. / На світі є кого любить / І без користі. [2, с. 352]. Само серце знає, / Кого любить* [1, с. 503].

Він засуджував зраду та жіноче лицемірство, бо сам неодноразово закохувався, намагався створити власну сім'ю, але нічого не виходило: *Ох, лихо, / Лишенько, дівчата! / Мати стан гнучкий, високий, / А серця не мати* [1, с. 54]. ...*Тяжке лихо, та не таке, / Як тому дурному, / Що полюбить, побереться, / А вона другому / За три шаги продається / Та з його й сміється. / От де лихо! / От де серце / Разом розірветься!* [1, с. 127].

Шевченко ніколи не забував свою матір, він шанував усіх матерів світу: *Слово мамо. Велике, / Найкраще слово!* [2, с. 240].

Саме тому, ми вважаємо, що душевні переживання автора безпосередньо впливали на його творчість. Через образи своїх героїв він розмовляв із читачем. Його твори є настановою для майбутніх поколінь. Кохання на сторінках творів Кобзаря дещо гіперболізоване, проте воно вказує нам на ідеал стосунків, до якого потрібно прагнути.

Література

1. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко – Х. : Фоліо., 2013. – 655 с. **2. Шевченко Т. Г.** Повісті / Т. Г. Шевченко – Л. : Апріорі, 2008. – 376 с.

Українська мова вважається однією з наймилозвучніших мов світу. Тому не дивно, що існують у нас окремі слова для позначення любові та кохання. Наприклад, у російській мові люблять і жінку, і книгу, а в нас дружину чи жінку кохають! Цю особливість української літературної мови творили М. Коцюбинський, Леся Українка, І. Франко, Т. Шевченко. Саме у творах Кобзаря яскраво описується почуття кохання, йому автор приділяє особливу увагу. Наша стаття присвячена саме темі кохання та любові у творчості та житті Тараса Григоровича.

Ключові слова: любов, кохання, мати, жінка, Кобзар, автор.

Остапенко Ганна

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., доц. І. Є. Бойцун)

Причини трагедії в баладі „Причинна” Тараса Шевченка.

*„Причинна” – то перше його чаклунство.
Це... неймовірна магія – світ музики у слові.
Музика між словами – світ загадковий і невловимий.
як сам феномен „Причинної” – замороженої дівчини,
що розминулись із своєю долею.
Є. Сверстюк*

Як поет доби романтизму, Шевченко розпочав свою творчість баладами, у яких описав красу української землі з багатими картинами народної фантастики й вірувань. Жанр балади привертав до себе увагу Т. Шевченка: він допомагав йому виразити своє бачення того неблагополуччя в людському бутті, з яким звиклися його сучасники і якого не помічали, розкрити трагедію життя простої, маленької людини, у якій живуть великі почуття, високі прагнення й невимовні болі.

Метою даної наукової розвідки є визначити причини трагедії в баладі „Причинна” Тараса Шевченка.

Балада – це ліро-епічна пісня, близька за своїм характером до легенд про надзвичайні, трагічні події переважно з родинного життя. Шевченківська балада „Причинна” була якісно новим, відмінним явищем в українській літературі. До речі, Шевченко – один із перших використовує романтичний пейзаж, вносить у жанр балади ліричні відступи. Найчастіше в баладах у смерті головного персонажа звинувачують потойбічні сили, а Т. Шевченко той, хто вперше говорить, що винні в цьому самі люди.

„Причинна” – один із ранніх творів Шевченка, написаний ще до його викупу з кріпацтва. В автобіографії поет зазначив, що перші вірші склалися ним у Петербурзі в Літньому саду і що з численних ранніх своїх спроб він згодом опублікував тільки баладу „Причинна”.

„Причинна” розкриває багатогранність душі молодого поета, виявляє глибокий ліризм автора, його епічне дарування і драматичний талант. Він вводить фантастичні картини природи, які повністю відповідають настрою головного персонажа. Балада починається картиною бурхливого розгулу сил природи: *Реве та стогне Дніпр широкий, / Сердитий вітер завива, / Додолю верби гне високі, / Горами хвилю підійма. / І блідий місяць на ту пору / Із хмари де-де виглядав, / Неначе човен в синім морі / То виринав, то потопав...*[1]

І, мабуть, сила цього вступу не тільки в тому, щоб показати тло, на якому відбувається дія балади, а й у тому, що в ньому з особливою поетичною глибиною розкрито страждання героїні. Сюжет балади „Причинна” є типовим для українських народних пісень, у яких відображено мотив розлуки дівчини з коханим, що приводить до трагічного завершення. На тлі бурхливого романтичного пейзажу з’являється героїня балади: *В таку добу під горою, / Біля того гаю, / Що чорніє над водою, / Щось біле блукає. / Може, вийшла русалонька / Матері шукати, / А може жде козаченька, / Щоб залоскотати. / Не русалонька блукає, / То дівчина ходить.*

Прибита горем, вона стала причинною і в нічну негоду між вербами виглядає свого милого. За народними віруваннями,

причинна – та, якій „спричинено” душевну хворобу; в Шевченковій баладі героїня, зачарована ворожкою, стає сновидою. Вона блукає глупої ночі, коли „ще треті півні не співали”. Одна з найважливіших функцій півня як провісника в східнослов'янській та християнській міфології – часова: його спів визначає межі нічного часу доби, коли діють темні бісівські сили.

Своїм співом опівночі півень розганяє нечисть до наступної ночі. Спів третіх півнів – знак рівної відстані від півночі до вранішньої зорі – свідчить про закінчення дії нечистих сил. Смерть дівчини віщують сичі (народнопоетичний символ смерті, п'ятми. Крик сича віщує пожежу, смерть, біду взагалі.)

Ставлення поета до героїні балади втілює ліричний відступ, що став народною піснею, виражаючи біль за долю людини. Ліричний вступ сам по собі розкриває причину трагедії балади.

У душі народних уявлень про русалок поет зображує загибель дівчини, ранок пробудження природи і повернення козака з далекої дороги, якого так і не дочекалась дівчина. Побачивши свою кохану мертвою, він у розпачі покінчує життя самогубством. Так поєднується драматизм змісту і розповіді поета. Особливого емоційного значення набувають рядки: *За що ж вони розлучили мене із тобою?*

Люди, які спровокували смерть героїв, прирекли їх душі на довічні страждання: *Поховали громадою Як слід, по закону. Насипали край дороги Дві могили в житі...* – самогубство, за приписами церкви, вважалося тяжким гріхом. Тому самогубців ховали поза цвинтарем, земля якого була освячена. У душі народних переказів побудована і вся балада. Вона народна не тільки за своїм змістом, а й народна за своєю композицією, вступом і епілогом, який нагадує останні рядки народної казки, притчі, пісні. Сприймання балади в кожного пробуджує глибокі духовні почуття, настроює на високі роздуми про людину та її долю. У цьому – велич і сила слова геніального поета.

Єдина відрода героїні в тяжкій сирітській долі – її коханий, але і з ним „злі люди її розлучили”. Навіть русалки в Шевченка – не панночки, оспівані в романтичних баладах, а

покритки та діти покриток, тобто ті, що були скривджені „злими людьми”. Шевченко відтворив фантастичний світ русалок, відьом, таким, яким його уявляють народні маси.

В основу балади покладена народна легенда про чисте й світле кохання, розлуку і трагічну загибель закоханих – мотив, досить типовий для народних пісень. У Шевченківській баладі змальовується кінцевий момент трагедії, коли закохані помирають.

Українська поезія до митця не зазнала такої безпосередності почуттів, щирості, непідробленості, такого яскравого вираження народних уявлень. Поет не тільки співчуває скривдjenим, але й заступається за них. Твір споріднюється не з фантастичними баладами поетів-романтиків, відірваною від життя, а з фантастикою фольклорною, народною.

Отже, балада давала можливість відобразити той трагізм долі простої людини, який трагізм людського життя на власному досвіді. Трагізм балади має великий вплив на емоції читача, який разом із самим автором, тяжко переживає за долю простої української дівчини.

Література

1. Шевченко Т. Кобзар / Т. Г. Шевченко – Х. : Фоліо., 2013. – 655 с. **2. Шевченко** „Причинна”. Аналіз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dovidka.biz.ua/shevchenko-prichinna-analiz/>

У статті проаналізовано причини трагедії, описані в баладі „Причинна” Тараса Шевченка. Поет відступає від фольклорних традицій, звинувачуючи у смерті закоханих звичайних людей. У баладі романтичний вступ передає почуття сироти, над якою знущалися „злі люди”.

Ключові слова: балада, смерть, міфологія, фольклор, романтизм.

Радченко Владислав

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., проф. Т. С. Пінчук)

Актуальність творчості Тараса Шевченка.

Важливою складовою частиною духовної культури є література. Серед її найвидатніших діячів почесне місце належить Т. Г. Шевченкові. Він є основоположником нової української літератури, геніальним поетом, художником, визначним мислителем. Своїм полум'яним словом письменник закликав народи до боротьби за соціальне і національне визволення. Могутньо лунав його заклик: „Борітеся – поборете!” [1, с. 45].

Шевченко був співцем дружби народів. Він вірив, що поневолений люд скине з себе ярмо, побудує нове, вільне суспільство, у якому не буде місця гнобителям. Діяльність і творчість поета і художника надихала передових митців, сприяла розвитку демократичної літератури й мистецтва.

Великий Кобзар завершив процес формування нової української літератури, розпочатий І. Котляревським, продовжений Г. Квіткою-Основ'яненком, Є. Гребінкою, поетами-романтиками. Розвиваючи кращі традиції попередньої української літератури, Шевченко підніс її на новий, не бачений раніше рівень, вивів її на шлях світової літератури.

Творчість Шевченка знаменувала утвердження української літературної мови на народній основі. У його поезії синтезувалася писемна і жива розмовна мова. Тарас Шевченко – великий народний поет. Уже назва його першої збірки „Кобзар” свідчить про те, що поет співав про народ і для народу. У його творах люд заговорив про своє життя, висловив свої мрії, сподівання, віру в щасливе майбутнє.

Тарас Шевченко був знавцем і шанувальником музики, але понад усе любив саме народні пісні, постійно дбав про їх збереження. Не лише любив співати різні жанри народних пісень, а й часто записував їх у свої етнографічні альбоми. Багато пісень записав під час роботи в археографічній комісії. Відомо, що поет був знайомий із знаменитим кобзарем, „українським Гомером” – Остапом Вересаєм, якому в 1860 році подарував свою книжку „Кобзар”. Напевно, Шевченко добре знав багатьох народних співаків, кобзарів, лірників, бо чудово

описав їх у своїх літературних творах, закарбував їхні образи у живописних полотнах.

Шевченко – письменник, який утвердив реалізм як провідний напрям в українській літературі. Реалістом поет став не відразу. У перший період творчості він виступав в основному з романтичними творами. Але вже й тоді романтизм у його поєднувався з реалізмом. Це проявлялося у різних формах. У „Причинній” – це пейзаж, у „Гайдамаках” реалістично показано становище Яреми-наймита. Поєднання романтичного й реалістичного стилю маємо у п’есі „Назар Стодоля” та інших творах. Поряд із романтичними Шевченко пише і реалістичну у своїй основі поему „Катерина”, в якій все ж наявні елементи романтизму. Як зазначає В. Шубравський, *„романтизм Шевченка, перебуваючи в тісній взаємодії з реалізмом, не обмежується аналізом внутрішнього світу героя, а бере на себе й дослідження конкретних соціально-історичних процесів, які зумовлюють його духовне життя”* [2, с. 9].

Творчий метод Шевченка як критичний реалізм утвердився в період „трьох літ”. Для реалізму поета характерне зображення картин і обставин, які розкривають соціальну нерівність. Це проявилось в таких поемах, як „Сова”, „Сон” („У всякого своя доля...”), „Кавказ”, „І мертвим, і живим...”.

Про перехід на нові творчі засади Тарас Шевченко пише і в поезії „Три літа” де заявляє, що його *„літа... молодії, веселе слово”* не вернуться, що тепер він і не плаче, й не співає, лиш *„виє совою”* [1, с. 46].

У наступні періоди творчості поет продовжує викривати кріпосницьку систему. Він створює образи панів-нелюдів („Княжна”, „Варнак”, „П. С.” та ін.). Значну увагу приділяє письменник образам протестантів („Якби тобі довелось...”, „Варнак”). У лави борців поруч із синами стають матері („Неофіти”, „Марія”).

Дружба з артистами, співаками, композиторами впливала на світогляд поета, відточувала його природну музикальність, яка переливалася в чудові рядки його поезій і повістей. Сторінки багатьох повістей пронизані тонким відчуттям музики, що чарівно впливає на людські почуття.

Мабуть, не даремною була ця дружба, бо в „Кобзарі” Тарас Григорович розкрив найрізноманітніші мотиви народно-пісенної творчості. Важко відділити від героїко-патріотичних, історичних пісень і дум такі Шевченкові пісні, як „Б’ють пороги” (з послання „До Основ’яненка”), „Було колись на Україні” (з поезії „Іван Підкова”), „Встає хмара з-за Лиману” (з поеми „Тарасова ніч”), „Гомоніла Україна”, „Задзвонили в усі дзвони” (з поеми „Гайдамаки”) [3, с. 6].

Вразлива душа поета тонко помічає найменші зміни в природі. Вона у нього, як жива істота, відгукується на всі радощі й болі людини, відбиваючи повноту навколишньої дійсності.

Свої вірші поет адресував передусім народним масам, він їх часто співав, а з проханням покласти на музику звертався до композиторів та знавців фольклору. Тому так легко озвучувалися його вірші, тим-то так природно вони переходили із сфери літературної в музичний побут народу.

Твори Шевченка актуально звучать і сьогодні. Вони вчать любити свою Вітчизну, виховують віру в творчі сили народу, надихають на самовіддану працю. Мрії поета про те, що „оживуть степи, озера”, а „пустиню опанують веселії села” здійснюються в наш час. І це робить його нашим сучасником. Поет вірний і геніальний син українського народу – безсмертний, він належить усім народам, незалежно від того, якою мовою вони говорять і в якій частині земної кулі вони живуть, бо він оспівував і боровся за такі високі благородні, справді людські ідеали, які безсмертні і які виражають кращі думки, мрії й прагнення всіх народів.

Поезія Тараса Шевченка давно стала нетлінною і важливою частиною духовного єства українського народу. Він для нас – це не тільки те, що вивчають, а й те чим живуть, з чого черпають сили і надії. У глибини майбутнього посилав він непорушні заповіді синам свого народу. І серед цих заповітів перший і останній – *Свою Україну любіть, / Любіть її... во время лете, / В останню тяжкую минуту / За неї Господа моліть.*

Література

1. Неділько Г. Тарас Шевченко: Життя і творчість / Г. Я. Неділько. – К. : Наукова думка, 1988. – 245 с. **2. Шубравський В.** Творчий метод раннього Т. Г. Шевченка / В. С. Шубравський // Укр. мова і літ. в шк. – 1977. – № 3. – С. 300. **3. Народні пісні на слова Т. Шевченка.** Плавай, плавай, лебедонько. – К. : Мистецтво, 1981. – 146 с.

У цій статті описано традиції творчості та новаторство Т. Шевченка. Творчість поета знаменувала утвердження української літературної мови на народній основі. Дружба з артистами, співаками, композиторами впливала на світогляд поета, відточувала його природну музичальність, яка переливалася в чудові рядки його поезій і повістей. Свої вірші поет адресував народним масам, а з проханням покласти на музику звертався до композиторів та знавців фольклору. Поезія Тараса Шевченка давно стала нетлінною і важливою частиною духовного естава українського народу.

Ключові слова: Шевченко, новаторство, творчість, майбутнє, поет, мрії.

Сухомліна Анастасія

(ВП „Лисичанський педагогічний коледж
ЛНУ імені Тараса Шевченка”;

наук. кер. – викл. загальної філології О. А. Севастянова)

Геніальність і самобутність Тараса Шевченка-художника.

Тарас Григорович Шевченко – поет, геній українського народу. Поет зробив неоціненний вклад у духовну скарбницю людства. У своїй творчості митець сягнув на світовий рівень. Його завершені твори сіють зерна світла й добра, палахкотять незгасним полум'ям безкомпромісної справедливості, проникливої мудрості. Тарас Шевченко народився кріпаком, тож йому, як нікому іншому, були близькі й зрозумілі страждання бідності. А тому все своє життя поет присвятив служінню ідеї національного й соціального визволення трудящих. Не було такої сторони життя, якої не торкнулося б перо Кобзаря. Разом із

тим поет закликав усі народи об'єднатися і разом боротися проти царизму.

Обдарований від природи хлопчина рано відчув тягу до малювання. Ще змалку крейда і вуглинка були для нього неабиякою радістю. Все ними малює: стіни, лави, стіл в хаті і на дворі, в себе і у гостях. Талант художника проявився рано, значно раніше, ніж талант поета. Перші спроби в цьому напрямі були невтішні, однак справжнє систематичне навчання почалося в майстра, і це подобалося Тарасу. Через нестачу денного часу і заклопотаність, бажання стати справжнім художником, змушувало Шевченка в білі ночі виходити в Літній сад і змальовувати статуї. Тут відбулась перша зустріч Тараса із своїм земляком – художником І. Сошенком. Сошенко дав йому поради і консультації, а потім знайомив з видатними діячами російської і української культур. Сошенко привів юного кріпака-художника до європейського метра, до Карла Великого. Він став одним з найулюбленіших учнів Брюллова, Тарас переходить з класу в клас в числі кращих учнів. У малярстві він робить дедалі помітніші успіхи. Уже з 1840 року Шевченко виявляє яскраво виражене новаторство й мистецьку індивідуальність у своєму живописі. І новаторство це – чого досі не оцінено, являє собою загальносвітовий прорив у живописі! Зробити в академічній манері живопису роботу неможливо. Реалістичність, життєвість форм і моделей (особливо людського тіла, людини) – це вже не просто високий професіоналізм і талант – це велич (і художника, зрозуміло, теж), такі риси притаманні великим художникам-реалістам. Рівень ще до академічних робіт Тараса – вражає. Напрошується порівняння з Ван Гогом, що так само – самостійно і з допомогою безлічі вправ, копіювання та студій, незважаючи на перешкоди й труднощі, на випробування – розвинув свій талант рисувальника до дуже високого мистецького рівня. Туші „Смерть Олега, князя древлянського”, „Смерть Богдана Хмельницького”, акварель „Олександр Македонський виявляє довір'я своєму лікареві Філіппу” – це твори зрілого майстра високого злету, світового значення. Кожна постать тут промовляє – вони справді кричать, сумують, страждають, розмірковують, спостерігають, живуть. Ці роботи гармонійно сконструйовано, вони (в тому числі і їх персонажі)

розкуті, рухливі, живі. Частини цих робіт зумисне не підпорядковані гармонії цілого, щоб уникнути штучності, надуманості, мертвотності, а самі утворюють життєву гармонію. Так може творити лише великий майстер, лише творець. Мікеланджело і Тіціан, Сезанн і Роден, Рембрандт і Шевченко.

Як і кожний видатний живописець, Шевченко має свій, особистий почерк. І, як у кожного великого новатора, є в нього такі особисті речі в роботах, яких, можливо, досі ніхто ще не винайшов, не повторив, бо є рука генія Шевченка, повторити яку неможливо. Способи і прийоми накладання фарби, малюнку, шевченківські лінії, вибір панорами у творі, відтворення мас, об'ємів, особливі колористика, освітлення, відчуття й відображення моделей, риси і деталі, анатомічні відтворення, портрети, люди, якась їх велика живість – ніби вони живуть і думають. Всі твори Шевченка відзначені досить потужними мистецькими духом, атмосферою Шевченка-художника. Його картини, малюнки не сплутаєш ні з чийми іншими. Вони позначені індивідуальністю, оригінальністю Тараса. Вони і їх персонажі – дуже глибокі, таємничі, містичні, загадкові. Шевченко володів сплавом духовності, духовного бачення й техніки, сплавом фізичного боку життя з містичним. Греко-римська присутність у творчості Т. Шевченка очевидна. Шевченко бере участь у розписі інтер'єрів важливих громадських споруд, зокрема, сенату і синоду, Великого театру, змальовує античні фігури Царського (Літнього) саду. Очевидно, з ініціативи В. Ширяєва, котрий вчив учнів малювати „мифологические и исторические фигуры”, у 1835–1836 рр. створює багатофігурні й композиційно багатопланові малюнки з античної історії: „Смерть Лукреції”, „Олександр Македонський виявляє довір'я своєму лікареві Філіпу”, „Смерть Віргінії” і „Смерть Сократа”, демонструючи знання й відчуття античної історії й міфології. Творчість Т. Шевченка насичена видимими античними образами, іменами, алегоріями, що пропорційно зростають у творах гострого громадянського звучання, сатирах антиімперського звучання. Це демонструє етапна поема „Кавказ”, де образ закутого й розп'ятого на скелі Прометея символізує і „розп'яту” Україну, рівно ж як і розп'яту суперечностями душу самого поета. Побуває думка і про

асоціативність поетового Прометея з фігурою Спасителя на хресті. Звідси походить поняття „прометеїзм Шевченка”, у якому розуміють тираноборчі мотиви поета. У поезії і прозі письменника інтенсивно вживаються імена античних філософів і майстрів слова (Сократа, Геракліта, Демосфена), поетів і мислителів (Гомера, Есхіла, Вергілія, Овідія, Горация, Езопа, Федра), митців (Фідія), імператорів (Октавіана Августа, Нерона, Декія), а в багатьох малярських творах відображено сюжети античної міфології та історії. Наприклад, на малюнку „Нарцис” міфологічний образ близький до його трактування Г. Сковородою в однойменному творі, а малюнки „Нарцис та німфа Ехо” (1856) або „Телемах на острові Каліпсо” (1856) демонструють блискуче знання античної класики. Звернення Шевченка до античної культури є однією з фундаментальних першооснов виразного індивідуального звучання і найвищого ступеня сугестивності його поезії.

Антична спадщина, яка артикулювала універсальні образи й вічні людські цінності архаїчного світу, була переосмислена й інтерпретована національним поетичним досвідом Т. Шевченка. Саме з цим злиттям загальнолюдського й національного начал пов'язана невловима ірраціональна спонука, що підштовхує читача раз по раз перечитувати „Кобзаря”, як Святе Письмо, у найсвітліші й найтрагічніші моменти свого життя, у пошуках розради й духовного очищення, у пошуках катарсису. Небагато з тих, кому випало безсмертя, здобули його такою дорогою ціною, як Тарас Шевченко. Доля не шкодувала для нього найжорстокіших випробувань і страждань. Прожив Шевченко лише 47 років, з них 25 – у кріпосному рабстві, 10 – у тюрмах та на засланні. А решту постійно перебуваючи під недремним жандармським оком, воюючи із нестатками. Помер він самотнім у казенній комірчині, не здійснивши навіть природної людської мрії про сімейний затишок у власному домі. Т. Г. Шевченко був вірним сином поневоленого народу і прагнув його визволення. Він щиро перейнявся і долею інших пригноблених народів царської Росії; й ніякі заборони чи бар'єри не спроможні були стримати його братніх почуттів. Якщо поезія Шевченка і його ім'я поета відомі у світі, то живопис Тараса – недооцінений. А чому? Треба повернути світові й Україні справжнього

Шевченка, Шевченка-митця. Треба подивитися на Шевченка не як на ідола, а як на живу людину. Шевченка без перебільшення можна назвати геніальним художником. У його картинах відбилася вся глибина і самотність його особистості. Те, що він пережив і передумав і для чого знайшов небувало синкретичне вираження, – вищою мірою виявляє сутність людини взагалі і водночас позначене печаттю могутньої й неповторної індивідуальності, засвідчуючи невичерпне розмаїття людського духу.

Література

1. Мистецька спадщина : У 4 т. / Редкол. : О. І. Білецький та ін. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961–1963. – Т. 1–4. **2. Автопортрети** Тараса Шевченка : [Альбом / Упоряд. і авт. вступ. ст. Л. В. Владич]. – К. : Мистецтво, 1973. – 79 с. : іл. **3. Тарас Шевченко**: Живопис. Графіка : Альбом / Авт. вступ. ст. та упоряд. Д. В. Степовик. – К. : Мистецтво, 1986. – 175 с. : іл. **4. Офорти** Тараса Шевченка : Альбом репрод. / Авт. тексту та упоряд. В. Касіян. – К. : Мистецтво, 1964. – 158 с. : іл. **5. Анисів В., Серeda Є.** „Від майстра до академіка” – нарис про Т. Шевченка.

У статті ставиться завдання розглянути талант Т.Шевченка-художника, митця, знавця античного мистецтва, процес становлення геніального й самотнього, народного й величного маляра. В результаті порівняльного аналізу з іншими майстрами полотен автор доводить, що Шевченко — явище унікальне. Він є неповторний виразник української ментальності.

Ключові слова: художник, митець, античні традиції, новаторство, живопис.

Шамриxa Світлана

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., проф. Т. С. Пінчук)

Традиції й новаторство в поемі „Сон” („У всякого своя доля”) Тараса Шевченка.

Неможливо сьогодні уявити українську літературу і культуру в цілому без творчого доробку Великого Кобзаря, бо в літературі кожного народу, серед її великих творців є поети, імена яких сповнені невмирущою любов'ю та славою. Саме такою є постать Тараса Григоровича Шевченка. Зважаючи на видатне значення Кобзаря, для становлення й розвитку української культури, сучасна освічена людина має з легкістю орієнтуватися у біографічних відомостях, пов'язаних із більш важливими періодами життя, відомого на весь світ письменника.

Шевченко настільки приваблював своєю індивідуальністю, майстерністю, що його особливістю творчості цікавилися І. Франко, Леся Українка, М. Рильський та ін. Серед сучасних літературознавців – О. Забужко, Г. Грабович, Є. Кирилюк.

„Він був сином мужика – і став володарем в царстві духа, – зазначав Іван Франко. – Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури” [5, с. 27]. Тарас Григорович є символом незламності, патріотичності; всі його твори об'єднує те, що кожне слово в них – думки про Україну, її долю, український народ. Сторінки наповнені темами праці, боротьби, роль поета в суспільстві; світлого кохання й неймовірно жадібною ненависті до можновладців, каральників рідного краю, спогадів про героїчне минуле і мрії про прекрасне майбутнє.

Саме Шевченко є основоположником нової української літератури. По-перше, він виступив у ролі новатора; по-друге, вклав низку „нового”, важливого для вдосконалення й розвитку української літератури та культури: неповторність образів, різноманітність картин і барв, безмежне розширення тем, ідей, мотивів, жанрових форм; по-третє, наставив на шлях реалізму і народності українську літературу. Ці вище зазначені положення зумовлюють актуальність обраної теми.

Мета розвідки полягає в дослідженні традицій і новаторства Тараса Шевченка, що є більш коментованим у читацькому суспільстві першої половини XIX століття.

Розпочав свій творчий шлях поет у романтичному ключі. Це його балади „Причинна”, „Тополя”. Фольклорні мотиви,

теми, образи є свідченням продовження і розвитку Шевченком традицій попередників.

Розглянемо детальніше вияв традицій і новаторства у творчості митця на прикладі поеми „Сон” („У всякого своя доля”). Поема створена у Петербурзі в 1844 році Тарасом Шевченком після першої його подорожі в Україну під безпосередніми враженнями тогочасної дійсності. Цей гострий політичний твір поет писав, не сподіваючись на легальне друкування, чим і пояснюється розкутість автора у змалюванні картин і портретів.

При написанні поеми Шевченко не мав літературного вірця, тому за стилем, жанром, композицією і, головне, за ідейно-художнім спрямуванням та силою узагальнення поема була твором – новаторським.

За основними жанровими ознаками „Сон” („У всякого своя доля”) – сатирична громадянсько-політична поема, а авторський підзаголовок *комедія* більшою мірою вказує не так на жанрові особливості твору, як на характер відображення дійсності.

За допомогою проблематики, Шевченко показує своє ставлення патріотизму та візуальну картинку реальності.

Проблематика твору полягає у :

- зображенні страждань українського народу;
- співчутті оборонцям волі, що страждають на каторгах;
- осудженні українців, які заради чинів забувають свій край, свою мову, втрачають національну та людську гідність;
- засудженні самодержавної політики російського царату.

Своєрідність побудови твору (а він складається зі вступу і трьох картин сну, в яких автор бачить себе в польоті над Україною, потім переноситься до Сибіру, а згодом опиняється в Петербурзі) полягає в тім, що автор таким чином має змогу показати всю панораму суспільного життя в ХІХ ст. Прийом сну надає поемі та зображуванім у ній подіям умовності, фантастичності, проте саме він дозволяє відобразити моральне звиродніння такого суспільства, де „*опухла дитина, голоднеє мре, а мати шиеницю на панцині жне*” [1, с. 280]; „*латану свитину з каліки знімають, з шкурою знімають, бо нічим обуть княжат недорослих*” [1, с. 280]; де на лоні прекрасної природи

відбуваються жахливі людські трагедії, „*болота засипав благородними костями*” [1, с. 287]; де найкращі представники суспільства, борці за волю, страждають у кайданах, а мерзенні підлабузники й нікчемі, „*золотом облиті*”, товпляться біля царського трону.

Т. Шевченко використовує прийом сміху для знищення, заперечення, гострого осміювання й глуmlinня над світом зла та насильства, а не як засіб для розваги читача. Такий знищувальний, викривальний сміх називаємо сатирою, підживлюючи його особливо дошкульною насмішкою, тобто іншими словами – сарказмом.

Цікавим є також прийом антитези у зображенні місця перебування героя твору: і Україна, й Сибір, і Петербург спочатку сприймаються ним як рай (бо саме у пошуках раю відлетіла його душа у мандри), проте швидко стає зрозуміло, що це справжнє пекло.

Відповідно до зазначеного автором жанру, у творі широко використовується повний спектр засобів комічного: іронія щодо тих, хто „*отечество так любить*”, сатира переходить у гротеск, у змалюванні пригод ліричного героя в Петербурзі, в описах вельмож, царя, цариці. А чого варта картина „*генерального мордобиття!*” Фактично ця частина поеми є гротескною карикатурою на вище чиновництво й царизм. Недарма ж саме ця поема стала справжньою причиною арешту Тараса Шевченка й заслання на солдатчину у казахські степи.

Отже, цією *комедією* поет підкреслює, що самодержавно-кріпосницький лад буде існувати доти, доки народ не пробудиться до активної діяльності, не пізнає „*дух істини*”, не відчує всю велич і нездоланість своїх прихованих сил.

Література

1. Джерела дружно б'ють : Хрестоматія з української літератури для 9 класу / Уклад Б. Степанишин. – 2-ге вид. – К. : Освіта, 1999. – 480 с.; **2. Євшан М.** Тарас Шевченко / М. Євшан // Критика. Літературознавство. Естетика. – К., 1998. – С. 34–58.; **3. Кузьменко В.** Зупинимо наругу над Т. Шевченком, українцями і Україною!!! / В. Кузьменко. – К. : Просвіта, 2008. – 57 с.; **4. Радченко І.** Українська література: комплексне видання

для підготовки до ЗНО : навч. посіб. / І. О. Радченко, О. М. Орлова. – К. : Літера ЛТД, 2015. – 288 с. **5. Шевченко Т.** Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1999. – 672 с.

У статті досліджено традиції й новаторство Тараса Шевченка на прикладі поеми „Сон” („У всякого своя доля”). Звернено увагу на своєрідність композиції твору, її багатогранність, використання прийомів, які базуються на спектрі комічного; на жанрову особливість; характер зображення дійсності. Розкрито проблематику поеми, що загалом зображує нікчемність державної влади, її пошматованість, втрату великої кількості крові.

Ключові слова: традиція, новаторство, Шевченко, комедія, поезія, сила духу.

Шевцова Тетяна

(ВП „Лисичанський педагогічний коледж
ЛНУ імені Тараса Шевченка”;

наук. кер. – к. п. н., викладач методики навчання
укр. мови Л. В. Сергієнко)

Творчість Тараса Шевченка – джерело наснаги нових поколінь.

Два століття в українській культурі височить постать видатного поета, художника, прозаїка, драматурга, мистецтвознавця, політичного й громадського діяча, філософа, історика Тараса Григоровича Шевченка. Його поетичні твори, неповторні образи, картини й барви, унікальні ідеї, мотиви, жанрові форми залишені нам у спадок, – це джерело, з якого черпатимуть наснагу ще десятки нових поколінь.

Тарас Шевченко – один із найбільших поетів світу, художник, прозаїк. Він не написав жодного твору спеціально для дітей. Та ще при житті письменника його пейзажна та автобіографічна лірика увійшла в шкільні читанки. І до сьогодні його твори – у підручниках для початкових класів „Літературне читання”. Для учнів молодших класів найближчими є поезії про

дитинство і пов'язані з ним враження, картини природи із змінами пір року, багатством барв і звуків. Близькою стала дитячому читачеві пейзажна лірика Т. Шевченка, що тісно пов'язана з живописом, бо малював поет словами, писав картинами. Майже до кожного віршованого рядка можна намалювати картину. Така образність дуже зрозуміла дітям, наприклад, у мініатюрі „Тече вода з-під явора” розкішна барвіста природа близька й знайома дітям – тут і калина, і верболіз з лозами, що схилились над водою. Шевченко створив поетичні картини рідної природи в різні пори року, дня і ночі, які відзначаються поетичністю, образністю, багатством мови, характеризуються теплотою, ліризмом і свідчать, що поет тонко відчував красу природи, прагнув передати її багатство й неповторні барви.

Одними з найкращих дарунків для дітей Т. Шевченка була остання його книжка – „Букварь южнорусский” (1861) – для початкового навчання. „Буквар” – перший підручник для навчання грамоти в школах України, написаний літературною мовою. Вдало дібраний різножанровий матеріал давав можливість учням вивчати звуки і букви, сполучати їх у склади, коротко знайомив з історичним минулим нашого народу, зразками усної народної творчості (загадками, прислів'ями, приказками тощо).

Учні початкових класів знайомляться з творчістю Тараса Шевченка невеликими монографічними блоками. Така подача літературних творів дає учителеві унікальну змогу актуалізувати й розширювати знання дітей про митця слова, а дитині – усвідомлено простежити взаємозв'язок між автором і тематикою його творів. Ефективним при цьому є використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема адаптованої до державних стандартів і навчальних планів Програми Intel® „Навчання для майбутнього”. Зростає інформаційно-пізнавальна функція уроку читання, учні знайомляться з новими відомостями про життя і творчість поета, працюючи в творчих групах, наприклад, над проектом „Загадка вічної любові”. Це їм допоможе глибше сприймати й розуміти поезію в цілому та на цій основі продовжити вивчати літературу. Адже актуальною залишається проблема оптимізації уроку, посилення його

пізнавального і виховного потенціалу, проблема стимулювання навчально-пізнавальної активності і самостійності учнів у навчально-виховному процесі. Стратегія активного навчання дозволяє змінити форми спілкування в освітній діяльності: перехід від монологічного до багатоопозиційного навчання.

Неоціненним скарбом для історії світової літератури стала збірка поезій Тараса Шевченка „Кобзар”. Книга має сакральне значення для українського народу. З появою цієї поетичної збірки література поповнилася ліричними та епічними віршами, громадянськими та інтимними творами, романтичними баладами і різними видами поем. Вірші, що увійшли до цієї збірки, були написані протягом усього нелегкого життя поета, у них він висловив, насамперед, самого себе, свою особистість, зображення минулого й сучасного українського народу, його історію та географію, побут і мораль. Категорії людського щастя, совісті, відповідальності знайшли своє найповніше втілення в поезіях Кобзаря.

Важко переоцінити значення його творчості для національного мистецтва. Видатний поет глибоко розкрив духовне багатство українського народу, осмислив минуле, сучасне й майбутнє України. Творчість Тараса Шевченка стала духовною основою формування сучасної української нації, тому що для українців усіх наступних поколінь Кобзар став символом національної свідомості України.

Тарас Шевченко – велетень духу, митець могутньої творчої сили, непримиренний борець проти будь-якого гноблення людини. Поет став символом правди й безстрашності, великої любові до людини. Вся творчість великого Кобзаря зігріта любов’ю до Батьківщини, що дає можливість виховувати у молодого покоління загальнолюдські моральні цінності – здатність до співчуття, поваги до жінки-матері, людську гідність, честь.

Народ свято шанує пам’ять про Тараса Григоровича Шевченка, що безпосередньо пов’язано з формуванням нової гуманітарної політики України, оскільки в її контексті протягом найближчого часу домінують саме Шевченківська ідея. Така стратегія реалізує місію духовного єднання української

нації засобами актуалізації творчості Кобзаря в різних контекстах.

Література

1. Вашуленко О. Урок літературного читання в 2 класі за новим підручником / О. Вашуленко, І. Омельченко // Початкова школа. – 2013. – № 8. – С. 5–9; **2. Канівська О.** Шевченкові уроки / О. Канівська // Дивослово. – 2000. – № 3. – С. 24–25; **3. Кизилова В.** Дитяча українська література : Підручник для студентів вищих начальних закладів / В. В. Кизилова, В. Ф. Пушко. – Луганськ : Знання, 2006. – С. 37–41; **4. Савченко О. Я.** Методика читання у початкових класах : [посіб. для вчителя] / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2007. – С. 91–108.

У цій статті окреслено роль і значення творчості українського генія – Тараса Шевченка, пейзажна та автобіографічна лірика якого входить у шкільні читанки для початкових класів: поетичні картини рідної природи відзначаються поетичністю, образністю, багатством мови; категорії людського щастя, совісті, відповідальності знайшли своє найповніше втілення в збірці „Кобзар”.

Ключові слова: жанрові форми, національна свідомість, інформаційно-комунікаційні технології.

Щербак Єлизавета

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., доц. І. Є. Бойцун)

Історія першого видання „Кобзаря” Тараса Шевченка.

Є книги, над якими не владний час, бо в них пульсує жива історія народу, сила, краса його творчого генія. Такою книгою в українській літературі є „Кобзар” Тараса Григоровича Шевченка. Український народ поставив його на перше місце серед успадкованих національних духовних скарбів.

У давнину говорили, що книжки, як і люди, мають свою історію. Та, напевне, не знайдеться такої книги, доля якої була б подібна до долі „Кобзаря”.

Цікаву історію має перший „Кобзар”, який побачив світ 175 років тому, майже в день другої річниці викупу Тараса Григоровича з кріпацтва. Це була чи не найсвітліша, найрадісніша пора у житті 26-річного поета. Із цієї невеликої збірки й почалось його сходження до вершин письменницького Парнасу.

Метою статті є висвітлення невідомих фактів при виданні першого „Кобзаря” та аналіз відгуків відомих критиків на збірку.

Піднесена поезія Кобзаря, сповнена вірою, синівською любов’ю до своєї Батьківщини. Уся його творчість присвячена свободі й розвитку українського народу, які можливі лише у „своїй хаті” – власній національній державі, де – *„своя правда, і сила, і воля”* [1, с. 315].

З середини ХІХ ст. Т. Шевченко входить у нашу історію та культуру як історичний та політичний діяч. Про себе він сказав: “Історія мого життя є частиною історії мого народу”. Він вивів українську культуру на вищий щабель розвитку, сміливо підкреслюючи її національну самобутність. В умовах української бездержавності правдивому Слову поет надавав особливого значення. Він писав: “...*возвеличу малих отих рабів німих! Я на сторожі коло них поставлю слово...*” [1, с. 573]. Уже перша його книжка “Кобзар” (1840) засвідчила воскресіння нації у драматичний період національної історії.

Поява „Кобзаря” весною 1840 року в Санкт-Петербурзі для багатьох людей відразу стала подією на все життя. І та подія з роками росла й росла разом з іменем Тараса Шевченка, якого називали Кобзарем. Рідко у світовій літературі можна знайти першу книжечку, яка пробудила націю, повернула їй історичну пам’ять, оживила самосвідомість і будила її в багатьох наступних поколіннях.

До першого видання „Кобзаря” ввійшло вісім творів: „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!”, „Перебендя”, „Катерина”, „Тополя”, „Думка”, „До Основ’яненка”, „Іван Підкова”, „Тарасова ніч”.

Зі всіх прижиттєвих видань творів перший „Кобзар” мав найпривабливіший вигляд: хороший папір, зручний формат, чіткий шрифт. Примітна особливість цього „Кобзаря” – офорт на початку книги за малюнком Василя Штернберга: народний

співак-кобзар із хлопчиком-поводирем. Це не ілюстрація до окремого твору, а узагальнений образ кобзаря, який і дав назву збірці. Вихід цього „Кобзаря”, навіть урізаного царською цензурою, – подія величезного літературного й національного значення. У світі збереглося лише кілька примірників „Кобзаря” Т. Шевченка 1840 року.

Гроші на його друк дав відставний штабс-ротмістр, полтавський поміщик Петро Іванович Мартос, портрет якого намалював молодий Шевченко.

Петро Мартос згодом згадував, що саме він став ініціатором видання творів поета.

Євген Гребінка впорядковував рукописи до видання й передав їх на цензуру. Цензор Петро Корсаков одразу дав дозвіл на друк.

Та виявилось, що не всі примірники накладу були однаковими за обсягом. У одних було 114 сторінок, а в інших – на сторінку більше. Справа в тому, що поему „Тарасова ніч” подали цензору пізніше за інші твори, тоді, коли друк „Кобзаря” майже завершувався. Цензор підписав поему, не прочитавши. А після публікації, перш ніж підписати дозвіл на випуск книжки в світ, він прочитав твір і вніс правки у текст. Зокрема, вилучив уривок наприкінці твору: *Було колись, панували, / Та більше не будем!.. / Тії слави козацької / Повік не забудем.*

Частину примірників книги було переверстано, зроблено нові вилучення в уже прорецензованих творах, таким чином книжка „схудла” на одну сторінку.

Дозвіл на випуск „Кобзаря” з друкарні був підписаний цензором 18 квітня 1840 р., а вже 30 квітня, він з’явився у петербурзьких книгарнях. Його тираж навряд чи перевищував тисячу примірників. На це впливав не тільки нерозвинений книжковий ринок, а й уміщений до книги офорт: більшої кількості відбитків офортна дошка не витримала б.

Продавали книгу по карбованцю сріблом за примірник. Наклад розійшовся надзвичайно швидко. Численні рукописні списки з „Кобзаря”, на які й тепер можна натрапити в архівах та музеях, набагато збільшили тираж книги.

Перше видання „Кобзаря” надруковано ярижкою.

Бо васъ льхо на свить на смихъ породыло,

*Полывалы сліозы... чомъ не затопылы,
Не вынеслы въ море, не розмылы в поли?...
Не пыталы бѣ, люды – що в мене большъ? [2]*

Заборона й вилучення „Кобзаря”, після арешту Шевченка в 1847 р., зробили цю книгу реліквією української літератури, раритетом ще за життя поета. Повернувшись із заслання, не мав свого першого „Кобзаря” й сам автор. Отож, книга, видана в 1840 році, надзвичайно рідкісна, в світі збереглося лише кілька її екземплярів.

Література

1. Шевченко Т. Кобзар. – Харків : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2011. **2. Шевченко Т.** „Кобзарь” 1840 года (на украинском языке). – К. : Дніпро, 1976.

У статті простежена історія першого видання „Кобзаря” Тараса Шевченка. Подані невідомі факти при виданні першої збірки поета та відгуки відомих критиків на цю подію, спогади людей, які безпосередньо допомагали у виданні цієї збірки.

Ключові слова: „Кобзар”, друк, перше видання.

Мовознавчі шевченкознавчі студії

Гнилицька Юлія

(ВП „Лисичанський педагогічний коледж
ЛНУ імені Тараса Шевченка”;

наук. кер. – викл. загальної філології О. А. Севастянова)

Невмируща мова Кобзаря.

Чи мислима українська культура без славетного імені Тараса Григоровича Шевченка? Чи мислима світова культура без цього видатного українського сина і поета? Звичайно, це питання риторичне. Важко знайти українця, який би не знав хоча б кількох рядків з віршів славетного поета. Шевченко зробив неоціненний внесок в розвиток української та світової літератури.

Шевченко є основоположником нової української літератури. Саме в його творчості повно розвинулися ті начала, які стали провідними для передових українських письменників другої половини XIX – початку XX століть. Шевченко перший в українській літературі виступив як істинно народний поет, твори якого з усією повнотою відбили почуття й думки трудящих мас, їх віковічні визвольні прагнення.

Попередники великого поета в українській літературі в своїх творах критикували окремі явища тогочасного життя, як-от: знуцання поміщиків з селян, хабарництво чиновників. Шевченко ж виступив як грізний суддя і обличитель усього самодержавно-кріпосницького ладу, як непримиренний ворог поміщиків і царизму. У його творах змальований новий позитивний герой – борець проти самодержавно-поміщицького ладу, борець за щастя народу.

Творчість великого народного поета внесла в нашу літературу незнане багатство тем і жанрів, прилучила її до кращих досягнень світової літератури.

Шевченко відіграв важливу історичну роль у розвитку української літературної мови. Він установив ту структуру української літературної мови, яка збереглась у всьому істотному як основа сучасної мови, тобто розвинув і утвердив певний склад словника і граматичний лад української мови, які стали нормою і зразком для письменників, преси, театру тощо.

Попередники Шевченка в українській літературі, починаючи з Котляревського, використовували в своїх творах живу народну українську мову, а також скарги усної народної творчості, але це використання було ще обмеженим, відповідно до не досить широких тем і літературного стилю цих письменників. Крім того, вони ще не позбулися діалектних, вузькомісцевих елементів.

Норми української літературної мови, створені на народній основі, дала поезія Шевченка. Основні мовні джерела великий народний поет черпав із скаргів фольклору і живої розмовної мови. Він відібрав від загальнонародної мови все найбільш істотне і яскраве і розкрив у своїй творчості багатство, гнучкість, красу і милозвучність українського слова. Кожний, хто глибоко вивчає творчість великого сина України, неминуче

переконалися, що має вона світове значення. У своїх творах він випромінював на скривджених всю силу великої любові, цілий океан ніжності, а трагедію сироти чи вдови підносив до рівня світової трагедії.

Не дивно, що твори Кобзаря перекладені всіма слов'янськими мовами, а також грузинською, вірменською, казахською, узбецькою, німецькою, англійською, французькою, датською, новогрецькою, іспанською, хінді, японською, в'єтнамською, корейською, румунською, італійською, угорською, малайською, бенгальською та багатьма іншими мовами.

Про все більшу світову славу великого Кобзаря свідчать пам'ятники, встановлені в різних країнах світу: у Палермо (Канада), Бухаресті, Вашингтоні, Нью-Йорку, Парижі тощо.

Творчість Шевченка постає чи не найвидатнішим всеєвропейським і світовим явищем. Саме Шевченко вперше в історії порушив тисячолітню німоту соціальних низів. Тому "Кобзар" і має планетарне значення, саме українським словом вперше заговорили невідомі досі для елітарної культури світи, речником яких став українець, він своєю творчістю демократизував європейську та світову літературу.

Шевченко – явище унікальне. Його немає з ким порівняти у письменстві інших народів. Не тому, що він кращий за інших. Йдеться про особливий генотип культури нашої країни.

Нас просто не існує без нього: Україна – це Шевченко, поет – це Україна. Синонімічна пара на всі часи, доки й світу. Уявити себе без Шевченка – все одно, що без неба над головою. Він – вершинна парость родового дерева нашої нації, виразник і хранитель народного духу. Навіть плоть його вознесена на вершину.

Шевченко для свідомості українців – не просто література. Він – наш всесвіт. Явище Шевченка – виправдання України перед людством, підтвердження нашої національної повноцінності.

Тарас Шевченко – символ чесності, правди і безстрашності, великої любові до людини. Вся творчість великого Кобзаря зігріта гарячою любов'ю до Батьківщини, пройнята священною ненавистю до ворогів і гнобителів народу.

Його думи, його пісні, його полум'яний гнів, його боротьба за світлу долю трудового люду були думами, піснями, гнівом і боротьбою мільйонів.

Поезію Шевченка люблять усі народи. Поет, який віддав усі свої сили боротьбі за визволення рідної України від соціального і національного гніту, виражав прагнення і сподівання всіх народів, всіх прогресивних людей світу.

Вічно нетлінна творчість геніального сина України, жива подихом життя, биттям гарячого людського серця. Безсмертна могутня сила його таланту, проникливість і глибина його думки, мужність і ніжність його лірики, гострота і пристрасність його слова, мужність і пісенність його віршів, самовіддана любов його до своєї Батьківщини, до свого народу.

Література

1. Бондар М. Образ України в поезії Т. Г. Шевченка // Вісник АН України. – 1993. – № 6. – С. 56–60. **2. Дзюба І.** У всякого своя доля : Літ-критичний нарис. – К., 1989. – 261 с. **3. Донцов Дмитро.** Вогонь з Холодного Яру. / Дмитро Донцов // Дивослово. – 1994. – № 3. – С. 3–12. **4. Кирилюк Є.** Войовничий характер Шевченківського реалізму / Є. Кирилюк // Зб. праць XV наук. Шевченківської конференції. – Одеса, 1968. – С. 5–23. **5. Коцюбинська М.** Етюди про поезику Шевченка. – К., 1990. – 270 с. **6. Лепкий Богдан.** Про життя і твори Тараса Шевченка. – К., 1994. – 125 с. **7. Мойсеїв І.** Національний ідеал: ідеалізм і прагматизм / І. Мойсеїв // Слово і час. – № 9. – 1995. – С. 105–115.

У статті ставиться завдання розглянути велич і безперечність геніальності великого українського Кобзаря, процес творення української мови у творах Т. Г. Шевченка. У результаті порівняльного аналізу з іншими майстрами слова автор доводить, що Шевченко – явище унікальне. Він є вершинна парость родового дерева нашої нації, виразник і хранитель народного духу.

Ключові слова: українська культура, народний поет, літературна мова.

Данченко Дар'я
(ВП „Лисичанський педагогічний коледж
ЛНУ імені Тараса Шевченка”;
наук. кер. – викладач Л. В. Шуліка)

Роль Тараса Шевченка у становленні української правописної традиції.

Питання ролі Тараса Шевченка в розвитку української літературної мови не нове, його досліджували такі науковці як В. Русанівський, І. Білодід, Л. Булаховський, С. Кочерга, Є. Сверстюк, М. Маринович, Яр Славутич, Д. Чижевський та багато інших. Проте донині викликає певну проблему графіка Шевченкових творів. Аналіз суперечок, наявних в Інтернет-мережі, доводить, що роль Шевченка у створенні правописних та графічних норм для багатьох залишається суперечливою, адже він користувався різними видами існуючих правописних традицій.

Отже, метою дослідження є аналіз української графіки у творах Тараса Шевченка та з'ясування, який вплив його діяльність зробила на формування українського правопису.

Поверховий погляд на рукописи поета пересічного українця може призвести його до висновку, що Шевченко просто плутає літери через безграмотність (це стосується переважно різного позначення українських звуків [і], [и] на письмі різними літерами – и, і, ы), просто невмотивовано вживає різні літери, користуючись російським алфавітом.

Звичайно, Шевченкові було складно, адже він володів розмовною українською мовою, а на той час була відсутня єдина правописна традиція щодо неї. Йому довелось використовувати козацький правопис, вивчений у дитинстві, російську графіку, елементи церковнослов'янської графіки та правопису, „ярижку”, пізніше – „кулішівку”, запропоновану його товаришем П. Кулішем. Те, що Шевченко не просто позначав хаотично літерами тексти своїх творів, а глибоко замислювався над тим, як створити графіку та правопис спеціально для українців, говорить факт укладання ним „Букваря южнорусского”, де він

подасть своє бачення українського алфавіту, запропонує зразки для друкованого та рукописного позначення букв.

Загалом Тарас Шевченко цікавився питанням створення української граматики. Він радо вітав вихід у світ „Граматки” Куліша, став використовувати її наприкінці життя для написання своїх творів (четверте видання „Кобзаря” з'явилося частково безпосередньо перед, а частково після смерті Шевченка в 1861 році. Збірка віршів, надрукована в журналі „Основа” „кулішівкою”).

В поетичній робітні Шевченка панувала давня українська мова. Письмо автора нагадує український скоропис 17-18 ст. Козацький правопис поет малим хлопцем опанував в одній із дяківських шкіл, що з давніх-давен діяли в Україні при церквах і монастирях. Можливо, першими вчителями Шевченка були його письменні дідусь і батько, які шанували українську книгу. Поет не навчався ні в гімназії, ні в університеті, не студював чужих мов, не засвоював модерних форм європейського письма, як його друзі М. Максимович, П. Куліш, М. Костомаров та інші. Саме це й вплине на його подальше використання мови у творах – він використовує живу, на той момент ще не літературну мову українців.

Разом із тим відсутність загальноприйнятої української граматики призводить до того, що перше видання „Кобзаря” надруковано на „ярижко” (або „єрижко” – орфографія української мови, заснованої на російських правилах читання); Шевченко дотримувався її в багатьох рукописах та прижиттєвих виданнях. Ми бачимо позначення українського звука [и] російською літерою ы, а українського звука [і] – літерою и: *„Бо васъ лыхо на свитъ на смихъ породыло, / Польшывалы сліозы... чомъ не затопылы, / Не вынеслы въ море, не розмылы в поли?... / Не пыталы бь, люды – що в мене больтъ”* [2, с. 10].

Відповідно до тогочасної російської орфографії позначені специфічною літерою ь твердість кінцевих приголосних у словах.

Шевченко на цей момент ще молодий, невідомий і не думає над правописними нормами та ще й права не має диктувати ці норми. Звичайно, його твори були видані відповідно до російської графіки, бо все-таки видавались у

столиці російської імперії. Твори Шевченка правили редактори відповідно до існуючих норм і слід радіти, що вони передавали українську вимову.

Поворотний момент у поетичній мові Шевченка настав 1845 р., коли він уважно вивчав українські історичні джерела в рукописах, працюючи в Київській Археографічній Комісії.

Наприкінці життя Шевченко вже конкретно замислюється над проблемою граматики української мови. Радо вітаючи і використовуючи граматику свого друга П. Куліша, він не заспокоюється і складає перед смертю „Буквар” для навчання грамоти українською мовою в недільних школах, висилає його на Батьківщину. Беручи за основу граматику Куліша, поет все ж не в усьому погоджується з ним щодо графічного позначення голосних звуків української вимови. Ось як пропонує позначати ці голосні Шевченко:

укр. [і] – літери и / і: *дивка, попивни*, [1, с. 20]; *світи* [1, с. 5], *преподобніи* [1, с. 6], у закінченнях прикметників (*велькій*) [1, с. 7], *козацькій, запорозькій* [1, с. 14];

[ї] – літери и / і: *ихъ* [1, с. 6], *сырои* [1, с. 20]. Той же Куліш теж використовує і. Літера ї з’явиться тільки у змінах до кулішівки П. Житецького та К. Михальчука „Записки Південно-Західного відділення Російського географічного товариства” 1874–75 р.р. вже після смерті Шевченка;

[йо] / [ьо] – літера ё: *сынѐму, слѣзы* [1, с. 14] (Куліш так само передавав це звукосполучення літерою ё);

[йе] – після голосних – літера е, після м’яких приголосних – ѣ (ять): *синѣ, промовляе, походжае* [1, с. 14];

ь (ер) після кінцевого приголосного завжди ъ: *ихъ, серцем, правымъ* [1, с. 6], як і в Куліша, буде вилучений у змінах до кулішівки П. Житецького та К. Михальчука;

[и] – літери и, ы: *попович, козаки, всихъ, добрыхъ, читае* [1, с. 17]. Тут Шевченко не створив остаточних норм у вживанні, хоча Куліш уже вилучив із використання російську літеру ы. Залишення ж такої літери Шевченком, на нашу думку, пояснюється бажанням пояснити її фонетичне звучання порівняно з російською мовою.

Ненаголошене [е] передають літери е, и, ы: *мореви, погибати, грихахъ* [1, с. 15], що хоча й не створило загальну норму, але відповідало живому українському мовленню, де наявне наближення [и] до [е].

На жаль, Шевченко не мав можливості працювати над Букварем раніше, а роботу свою розпочав наприкінці життя, будучи вже важко хворим. Можливо, тому не вдалось йому корінним чином змінити українську графіку. Та разом з тим вплив його творів на український правопис неоціненний, оскільки творчість набула шаленої популярності, змушувала вивчати українське питання, створила зразок високої літератури, а отже, й ствердила наявність національної мови, рівної усім іншим світовим мовам. Саме після Т. Шевченка та П. Куліша питання правопису постає гостро, пропонуються зміни до графіки, розглядаються різні варіанти написання літер відповідно до основної вимови південно-східного наріччя, яким користувався Шевченко. Невипадково перші суворі заборони українського слова царатом з'явилися після появи творів Тараса Шевченка – українська мова прозвучала гучно, набрала загрозливих для Російської імперії обрисів унормованої літературної мови. І саме Шевченкове слово надало їй цих обрисів.

Література

- 1. Шевченко Т.** Букварь южнорусский [Електронний Ресурс] / Тарас Шевченко. – СПб, 1861. – 25 с. – Режим доступу : <http://www.t-shevchenko.name/uk/MiscWorks/Bukvar.html>
- 2. Шевченко Т.** Кобзарь 1840 года (на украинском языке) / Тарас Григорович Шевченко. – К. : Дніпро, 1976. – 15 с.
- 3. Дзира Я.** Козацький правопис поета (Чи маємо академічне видання творів Тараса Шевченка?) [Електронний Ресурс] / Ярослав Дзира. – *Mapra mundi*, 1996. – С. 616–634. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/rizne/dzyra.htm>
- 4. Русанівський В.** Т. Шевченко – реформатор української літературної мови [Електронний Ресурс] / В. Русанівський. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/rusaniv/ru08.htm>

Протягом статті автор аналізує рукописи та „Буквар южнорусский” Т. Шевченка з метою з’ясувати, які правописні традиції він використовував, як це вплинуло на подальший розвиток українського правопису. Особливого значення надається графічній відповідності орфоепічній живій вимові голосних звуків українцями, порівняння Шевченкового правопису з іншими українськими правописними пропозиціями.

Ключові слова: графіка, правопис, „кулішівка”, граматика.

Загоруйко Влада

(ВП „Лисичанський педагогічний коледж
ЛНУ імені Тараса Шевченка”;
наук. кер. – викладач Л. В. Шуліка)

Феномен назви „Україна” у письмений спадщині Тараса Шевченка.

Творчість Тараса Шевченка для нас сьогодні є найбільшим символом України та всього українського. Його називають духовним батьком української нації, творцем її мови та літератури. Здавалось би, за 200 років тема України у творчості Шевченка не має викликати в когось заперечення.

Проте, мабуть, надто вже риторично звучала ця тема, особливо за радянського часу. Це й породило достатньо популярну нині складову частину українофобії – шевченкофобію. Іван Дзюба пише: *„Різного роду антишевченківських публікацій більше і більше, бо шевченкофобія – це прихована (а інколи й неприхована) форма українофобії, яка набирає обертів...”* [2, с. 23].

Твердження шевченкофобів, що поет був посередністю, а його роль у самовизначенні української нації надумана, починається з наведення прикладів використання поетом самої назви „Україна”, яка, на їх думку, взагалі відсутня або обмежена.

Саме тому метою нашого дослідження є визначити співвідношення назв „Україна” та „Малоросія” в різних творах Шевченка, щоденнику, епістолярній спадщині та довести значний вплив творчості поета на ідею української державності.

У ході дослідження першим кроком став, звичайно, аналіз „Кобзаря”. Як виявилось, у Кобзарі Тарас Шевченко називає Україну Україною (варіанти – Вкраїна, Украина використані задля милозвучності поезій): „Україно, Україно! Серце моє, ненько! Як згадаю твою долю, Заплаче серденько! ” („Тарасова ніч”) [3, с. 65].

„Ще день Україну катували, Ляхи скажені; це один, Один, останній, сумували, І Україна, і Чигирин” („Треті півні”) [3, с. 129].

„Давно колись те діялось У нас на Вкраїні. Серед села вдома жила у новій хатині.. ” („Утоплена”) [3, с. 28].

Використання назви Шевченко пов’язує з питанням боротьби за долю своєї країни. Він то звертається до її минулого, то тужить над її сучасним, називає її ненькою, безталанною вдовою, сиротиною. Назва звучить у контексті закликів до боротьби, показу цієї боротьби в минулому й проєкції її на майбутнє. Шевченко не просто плутає слова „країна” – „Україна”, як намагаються нині довести українофоби. Або називає так окраїну імперії. Він дійсно часто замінює у своїх рукописах „країна” на „Україна”, редагуючи свої твори. Але саме це й доводить, що він підкреслює індивідуальну назву території України. Такого широкого вживання назва „Україна” практично в державному значенні до Шевченка ще не набувала ні в кого.

Розглянемо також питання використання цих двох назв у Журналі (щоденнику) письменника. На початку щоденника Шевченко вживає виключно назву „Україна” (протягом усього щоденника назва зустрічається 7 разів). Під час свого заслання поет сильно сумує за Батьківщиною й у щоденнику знову спостерігаємо мотиви тужливого болю за її і свою страдницьку долю: „Передо мною стелився степ, засіяний могилами. Передо мною пишалася моя прекрасна, моя безталанна Україна в усій непорочній, меланхолійній красі своїй...” (1 липня 57 р.) [4, с. 56]. Вживає автор і прикметник „український” (зустрічається двічі) у зв’язку з українськими піснями, які захоплюють його своєю красою: „У надії на добрий знак я задрімав і на крилах чарівника Морфея [перелетів] до Орської кріпости і в якійсь татарській халупі знайшов М. Лазаревського, Левицького та ще якихсь

земляків, що грали на скрипки та співали українських пісень. 19 липня” [4, с. 58].

Назва „Малоросія” з’являється наприкінці щоденника, коли поет опиняється в Росії і спілкується з тим оточенням, що в основному й використовувало її: *„Остроградский с семейством едет на лето в Малороссию. 13 квітня”* [4, с. 226].

„Проводил Грицька Галагана в Малороссию и пошел к графине Н[астасье] Ивановне с целью устроить себе постоянную квартиру 12 травня” [4, с. 298].

Цю назву він використовує тричі при передаванні побутових моментів життя. Тут відсутня опоетизація, маємо просту констатацію побутового факту.

Слід зазначити, що не все українське для Шевченка є якісним та близьким. Це якраз і зазначає його Журнал. Автор використовує чотири рази прикметник „малоросійський”, але ж в якому контексті: *„Бачив у сні покійного Аркадія Родзянка в його Веселому Подолі, біля Хоролу...своїми наймаснішими малоросійськими віршами на зразок Баркова. Гидкий дідок! (9 липня)”* [4, с. 276].

„Я, наприклад, Аркадія Родзянка бачив один-єдиний раз, і то випадково, в 1845 році, в його селі Веселий Поділ, і він мені за кілька годин так докучив своєю дурною естетикою й малоросійськими наймаснішими та предурними віршами, що я втік до його брата Платона (9 липня)” [4, с. 278].

Прикметник „малоросійський” вжито на позначення неякісності, невігластва, обмеженості тих, хто намагався через тогочасну моду на все українське її підтримувати. Поет використав їх у зневажливому значенні.

В епістолярній спадщині поета також переважає вживання назви „Україна”: до Г. Ф. Квітки-Основ’яненка 1841 р. поет пише: *„Кругом москалі та німота, ні одної душі хрещеної. Просив би кого-небудь, щоб прислали з України, так, ей-богу, окрім вас не знаю нікого, пришліть, будьте ласкаві”* [5, с. 308]; до М. А. Цертелева 23 вересня 1844 р.: *„Спершу види, чи то історією, чи то красою прикметні, вдруге, народний бит так, як він тепер єсть, втретє, історію, все те, що робилося на нашій Україні колись-то..”* [5, с. 323].

При листуванні поет не вживав слова „Малоросія”, але в листах до товариства заохочування художників 1844 року маємо назву „Южная Россия”: *„В пределах моей родины Южной России уцелели до сего времени многие следы вековых потрясений, испытанных некогда этим краем в непрерывной борьбе за веру и независимость с иноплеменными хищными соседями”* [5, с. 324]. Це вживання пояснюється офіційним стилем листа, в якому поет змушений був вживати офіційну назву. Разом з тим творчу назву альбому офортів він дає „Живописная Украина” (хоча й російською).

Южноруським називає він і свій Буквар, укладений перед смертю. Вірогідним видається пояснення, що назва стала усвідомленим компромісом для можливої реакції цензури.

Отже, в результаті здійсненого дослідження можна стверджувати, що Шевченко напряму пов'язаний з утвердженням назви „Україна”, використовуваної в національному та державницькому контекстах. У творах Шевченка ця назва використовується свідомо, отримує піднесений зміст. Уперше вона зазвучала політично, що й провістило наступну боротьбу нації за свою незалежність, державність, свободу.

Література

1. Дзюба І. Нагнітання мороку. Від чорносотенців початку ХХ століття до українофобів століття ХХІ / Іван Дзюба. – К. : Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”, 2011. – 503 с. **2. Дзюба І.** Шевченкофобія в сучасній Україні / Іван Дзюба. – К., 2006. – 60 с. **3. Шевченко Т.** Кобзар / Тарас Шевченко – К. : Дніпро, 1999. – 672 с. **4. Тарас Шевченко.** Зібрання творів: У 6 т. [Електронний Ресурс] / Тарас Шевченко – К., 2003. – Т. 5 : Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. „Букварь южнорусский”. Записи народної творчості. – 496 с. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/index.html> **5. Тарас Шевченко.** Зібрання творів: У 6 т. [Електронний Ресурс] / Тарас Шевченко. – К., 2003. – Т. 6 : Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. – 632 с. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/index.html>

У своїй статті автор спростовує закиди шевченкофобів та українофобів щодо національної невизначеності Т. Шевченка, яка полягає у використанні різних топонімічних назв України того часу. Результати дослідження текстів „Кобзаря”, щоденника та листів письменника обґрунтовують висновок про усвідомлене використання політичної назви „Україна”, що вплинуло на подальший розвиток української державності та національне самовизначення українців як її мешканців.

Ключові слова: Україна, шевченкофобія, державницька ідея.

Маширо Наталія

(Запорізький національний університет;
наук. кер. – к. філ. н., доц. Н. О. Зубець)

Поліаспектність оніма Петербург у повісті Тараса Шевченка „Художник”.

Дослідження складної та багатовимірної мовотворчості Т. Г. Шевченка сьогодні спрямоване на визначення типових наскрізних мотивів або ключових слів у його індивідуальному стилі, процесів символізації слів-понять (студії Л. Белея, Т. Вільчинської, В. Жайворонка, С. Єрмоленко, В. Кононенка, А. Мойсієнка та інших).

Обов’язковим елементом у художньому творі є власні назви. Оними посідають чільне місце і в творчості Тараса Шевченка. Відомий шевченкознавець В. Ващенко присвятив низку своїх праць багатозначності найбільш уживаних у мові Шевченка слів, з-поміж яких такі власні назви, як *Дніпро*, *Дунай*, *Україна*, *Бог*, які зберігають у семантиці насамперед культурно-історичну інформацію. За визначенням Словника української ономастичної термінології, власні назви (оніми) – „однореферентні, не виражають понять, а тому не мають семантичних обмежень” [1, с. 136].

Мета нашої розвідки полягає в дослідженні специфіки вживання оніма *Петербург*, який є одним із ключових у

спадщині Кобзаря і має особливе семантичне, комунікативне та прагматичне навантаження.

Джерелом дослідження стала одна із повістей Тараса Шевченка, написана російською мовою – „Художник” у перекладі Л. Білецького [4]. У Словнику мови Шевченка вказано, що лексема *Петербург* згадується в текстах творів Т. Г. Шевченка 17 разів [2, с. 64].

Наголосимо, що аналізована нами повість є автобіографічною, бо життя і творчість Тараса Шевченка тісно пов’язані з цим містом. За словами Л. Стрюк, автор біографічний постає в асоціативній єдності епізодів біографії митця і персонажа, через долю якого автор відтворює схоже зі своєю долею [3, с. 84]. Отже, світосприйняття головного героя – художника – є схематичним відображенням світосприйняття самого автора. Власна назва *Петербург* у повісті набуває індивідуально-асоціативного компоненту значення.

Спостережено, що на власну назву *Петербург* у повісті натрапляємо лише кілька разів. Проте образну картину цього величного міста творять різноманітні географічні, культурні, сакральні об’єкти. Відтак семантичне наповнення оніма *Петербург* – різноманітне: предметне, естетичне, емоційне, оцінне.

На сторінках повісті ми знаходимо чимало назв вулиць, провулків та проспектів (*Великий Проспект, Середній Проспект, Сьома лінія, Кірочна вулиця, Ертелевий провулок* та ін.), які допомагають нам уявити місцезнаходження героя і ніби самим опинитися в Петербурзі: *Між Великим і Середнім Проспектом, на Сьомій Лінії, в домі Кастюріна, товариство допомоги малярам наймало велике помешкання для п’яти пансіонерів* [4, с. 34]; *Взаємна послуга, але і все це мені не подобається, – перше, що далеко ходити (до Ертелевого провулку)...* [4, с. 67].

Характеризуючи місто Петербург, Тарас Шевченко пише також і про його населення. Мешканці міста – це його основа, вони також впливають на нього. У творі оповідач веде мову про два протилежні прошарки населення Петербурга – інтелігенцію та жебраків. Змальовуючи інтелігенцію, письменник найчастіше згадує про реальних осіб, про відомих скульпторів, художників,

поетів та інших діячів культури: *Карло Великий* (так звав небіжчик **Василь Андрійович Жуковський** нині також покійного **Карла Павловича Брюллова**) безмежно любив прекрасне мистецтво... [4, с. 20]; В роботні **Брюллова** я застав **В. А. Жуковського** і **графа М. Ю. Вельгорського** [4, с. 23].

Серед населення міста є також жебраки. Автор співчутливо називає їх **бідолашними дармоїдами**, порівнює з **голодними собаками**: *Ні одна жебрачка не пристала до нас, хоч і багато їх зустрічали ми по дорозі. Але ці бідолашні дармоїди, як голодні собаки, носом чують милостиню* [4, с. 122].

Петербург завжди вважався містом рік та мостів, тому не дивно, що герой, розповідаючи історії, що трапилися у культурній столиці Росії, часто вказує на ці об'єкти. У повісті кілька разів натрапляємо на опис **Неви**, згадано ріку **Мойку**, розповідається про події, які сталися на **Поліцейському** чи **Троїцькому мості**: *Хотів був уже йти додому та згадав Аполлона Бельведерського, себто пародію на Бельведерського бога, що стоїть осторонь коло самої **Мойки*** [4, с. 13]; *Вихожу на набережну, а він стоїть собі коло величезного сфінкса й дивиться, як по звільненій од льоду **Неві** пливе човен з веселими пасажирами, а за ним тягнеться довгий, тоненький срібний струмок* [4, с. 39]; *Любив я також улітку зустрічати на **Троїцькому мості** схід сонця. Чудова, велична картина!* [4, с. 10].

Неможливо уявити Петербург без музеїв, театрів, галерей та інших культурних закладів. У творі Т. Шевченко згадує про театри **Великий**, **Михайлівський** та **Олександрійський**, музей **Ермітаж**, **галереї Строганова** та **Юсупова**. Цим автор підкреслює багатство культурного життя Північної Пальміри. Наведемо кілька прикладів з тексту: *Другого таки дня я зайшов до **Великого театру** й познайомився з хазяїном* [4, с. 18]; *Частенько доводилось мені разом із Брюлловим бувати в **Ермітажі*** [4, с. 23]; *Посвідчивши святий акт, повів я його до **галереї Строганова**...* [4, с. 52].

Головний герой милується петербурзькими парковими зонами та ансамблями. Найбільше уваги приділено описові **Літнього саду**, вказано на пишність його оздоблення (мармурові

статуї давньогрецьких філософів, давньоримських богів та богинь), яке справляло на юного художника негативне враження: *Я ніколи, як мені траплялося бувати в Літньому саду, не зупинявся в жадній з алей, оздоблених мармуровими статуями: на мене ці статуї робили найгірше вражіння, особливо огидний Сатурн, що жере таку огидну, як і він сам, свою дитину* [4, с. 10–11].

При згадці православних соборів та кладовищ Петербурга, в уяві читача створюється образ міста з його неповторною архітектурою. Наведемо кілька прикладів: *Ціле літо постійно працював у класах, а ранками ходив з Йоахімом на Смоленське кладовище рисувати лопухи й дерева* [4, с. 80]; *Люди вже з священними пасками виходили з Андріївської церкви* (мається на увазі Андріївський собор) [4, с. 91]; *...весною гадає почати працю в Ісакієвському соборі* [4, с. 134].

Отже, за допомогою оніма *Петербург* автор не лише називає конкретне місто, а й повідомляє про нього додаткову інформацію, висловлює почуття, викликані цим об'єктом, оцінює його. Загалом розглянута лексема допомагає у формуванні загального стилю повісті „Художник”, її колориту.

Література

1 Бучко Д. Словник української ономастичної термінології / Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. – Харків : Ранок-НТ, 2012. – 256 с. **2. Словник** мови Шевченка : в 2 т. / редкол.: В. Ващенко (відп. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1964. – Т. 2. – 566 с. **3. Стрюк Л.** Автобіографічне „Я” у повістях Т. Шевченка / Л. Стрюк, В. Терещенко // Шевченкознавчі студії. – 2013. – Вип. 16. – С. 75–85. [Електронний Ресурс] – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Shs_2013_16_13 **4. Шевченко Т.** Повне видання творів Тараса Шевченка у 14 т. / Тарас Шевченко. – Чикаго, 1959. – Т. 5 : Повісті: Художник. Наймичка. Варнак. – 340 с.

Проаналізовано особливості вживання власної назви „Петербург” у повісті Т. Шевченка „Художник”, наголошено на культурно-ціннісному та індивідуально-асоціативному

компонентах його значення, розглянуто мовні засоби його вираження.

Ключові слова: власна назва, культурно-ціннісний компонент значення, індивідуально-авторський компонент значення.

Туркалевич Дарина
(Запорізький національний університет;
наук. кер. – к. філ. н., доц. Н. О. Зубець)

Мовно-естетичні знаки національної культури у творчості Т. Шевченка.

У національній мові України відображені її культурні, естетичні, моральні цінності. Оскільки мова є відлунням ментальності, то вона втілює національні смаки народу. Творчість Тараса Шевченка як основоположника української літературної мови, створеної на народній основі, сповнена високих національних ідей. Вони не лише декларовані поетом, а ще й осмислені, аргументовані мовними знаками.

Мета статті – дослідити мовно-естетичні знаки та їх національні особливості у творчості Тараса Шевченка.

Як зазначає мовознавець С. Єрмоленко, мовні виразники – це висловлювання, що живуть самотійним життям незалежно від твору, в якому вони вжиті, і від авторського задуму. Самочинність мовних маркерів культури зумовлює їх відтворюваність у нових комунікативних ситуаціях. Змінюється суспільна ідеологія, формуються естетичні смаки, проте цілісність національної культури тримається на сутності мовних виразників, на висловлюваннях, які здатні викликати рефлексію над словом. Поняття мовно-естетичні знаки культури співвідносне з термінами логоепітеми, національні знаки культури, мовні виразники, мовні маркери культури [2, с. 5].

Як відомо, упізнаваність та створення нових асоціативних зв'язків є характерними для мовно-естетичних знаків певного твору. У поезіях Кобзаря застосовано безліч мовних виразників. Згідно зі „Словником мови Шевченка” часто вживаються такі слова: *море* – 159 фіксацій, *стен* – 127, *Дніпро* – 103, рідше

калина – 39 фіксацій, верба – 35, тополя – 33, соловейко – 18. Особливе місце у поезії посідає Дніпро. З опису його розбурханої стихії починається балада „Причинна”:

*Реве та стогне Дніпр широкий, / Сердитий вітер завива, /
Додолю верби гне високі, / Горами хвилю підійма* [5, с. 14].

Уособленням усієї країни постає її головна річка і в інших творах, наприклад, у поезії „І виріс я на чужині”:

*Меж горами старий Дніпро, / Неначе в молоці дитина, /
Красується, любиться / На всю Україну.* [5, с. 423].

Л. Масенко звертає увагу на оригінальне поєднання в антропоморфному образі Дніпра двох протилежних вікових ознак: безтурботного дитинства (*неначе в молоці дитина*) та старості (*старий Дніпро*), що втілює ідею споконвічної краси української землі [1, с. 54].

Виразним образом у поезії Т. Шевченка є *синє море*, яке у баладі „Причинна” символізує життя, свободу, плинність: *І блідий місяць на ту пору / Із хмари де-де виглядав, /
Неначе човен в синім морі, / То виринав, то потопав* [5, с. 14].

Естетизованим у поезіях Тараса Шевченка є український *степ*, у образі якого переважає значення широти, безкрайності, неосяжності. Усе це тісно пов’язується з категорією свободи, волі. У ліричному посланні поета „А. О. Козачковському” вільний простір є місцем народження вільного духу:

*Неначе злодій, поза валами / В неділю крадуся я в поле. /
Ланами вийду понад Уралом /
На степ широкий, мов на волю* [5, с. 369].

Здавна калина символізувала дівочу красу, цнотливість, чистоту, кохання. Семантика цього національного знака збереглася і в Кобзаревій баладі „Причинна”:

*Посадили над козаком / Явір та ялину, /
А в головах у дівчини / Червону калину.* [5, с. 19].

Проте червона калина є також символом крові, жертвовності, пам’яті, трагізму, смерті. Саме таким постає образ калини у поемі „Катерина”: *Хто заплаче надо мною, /
Як рідна дитина? / Хто посадить на могилі / Червону калину?* [5, с. 31].

Фольклоризованою у творчості Кобзаря є тополя, яку здавна вважали деревом життя, символом рідної землі, оберегом.

У баладі „Тополя” – це символ дівочої струнності, краси, витонченості: *Таку пісню чорнобрива / В степу заспівала. / Зілля дива наробило – / Тополею стала.* [5, с. 59].

У вірші „Ну що б, здавалося, слова” Тарас Шевченко використовує мовний знак на позначення суму – *вербу*. Вона постає уособленням красивої, витонченої, гордої зажури, невимовної печалі. Саме тому дерево стало місцемосновних гірких подій у поезії: *Давно, давно колись / Я чув, як, стоя під вербою, / Тихенько дівчина співала, / І жаль мені, малому, стало...* [5, с. 404].

Символом усієї України постає *соловейко* у поезії „Світає, край неба палає”. Цей птах з давніх часів був для українців святим божим вісником, тому *соловейко* є символом добра, натхнення та злагоди: *Світає, край неба палає; / Соловейко в темнім гаї / Сонце зустрічає.* [5, с. 348].

Отже, мовотворчість Тараса Шевченка втілює у собі національне світосприйняття українського народу. Літературні надбання поета поповнюють народну скарбницю мовно-естетичних знаків. Кобзар є не лише стилістом, знавцем українського життя, він є генієм, який за допомогою сили свого слова пробуджує національну самосвідомість цілих поколінь.

Література

1. Масенко Л. Етнокраєвиди в поезії Шевченка / Л. Масенко // Дивослово. – 2004. – № 3. – С. 53–56.
2. Єрмоленко С. Мовно-естетичні знаки культури в історії літературної мови / С. Єрмоленко // Мовознавство. – 2007. – № 4–5. – С. 3–12.
3. Словник мови Шевченка: в 2 т. / редкол. : В. Ващенко (відп. ред.) та ін. – К. : Наукова думка, 1964. – Т. 1. – 484 с.
4. Словник мови Шевченка : в 2 т. / редкол. : В. Ващенко (відп. ред.) та ін. – К. : Наукова думка, 1964. – Т. 2. – 566 с.
5. Шевченко Т. Кобзар. – К. : Дніпро, 1981. – 613 с.

Розглянуто символічні значення мовних маркерів у збірці „Кобзар” Тараса Шевченка, наголошено на емоційних конотаціях соціальних та культурно-національних орієнтирів у поезіях.

Ключові слова: національний символ, мовно-естетичний знак, мовні виразники.

Візійні світи Тараса Шевченка

Барिशок Вікторія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., доц. І. А. Веретейченко)

Специфіка художньої інтерпретації образу українського степу В. Близнеця.

Тема степу є наскрізною для української літератури починаючи з „Велесової книги”, фольклору та „Слова о полку Ігоревім”. Це тема природного середовища, у якому формувалася українська нація, її менталітет, світоглядні начала.

Первинне, архетипне визначення природи степу відбувається через осягнення усної народної спадщини українців: як народ сприймав цю просторову реалію, якими смислами її наповнював і в якому статусі перебував топос степу в національному світогляді. Вивчення художнього простору українського героїчного епосу дає можливість вибудувати унікальну історіософську концепцію, творцем і носієм якої є колективна свідомість українців, чим і зумовлена оригінальна самобутність історіософських візій, які утворюються під впливом енергетики і прадавності степу.

Степова поетика і поезія в українській літературі від давніх часів до сьогодення набувала традицій і усталених принципів художнього відображення цього „зачарованого” (Л. Миколаєнко) ландшафту в слові. Співцями степу сміливо можемо назвати Т. Шевченка, М. Гоголя („степового царя” літератури (А. Чехов), П. Мирного, М. Коцюбинського, Б. Грінченка, В. Винниченка, М. Хвильового, Ю. Яновського, Є. Маланюка, О. Довженка, О. Гончара, і цей ряд можна продовжити.

До когорти таких маловивчених степових митців, серед яких Т. Масенко, Яр Славутич, О. Сизоненко, належить і Віктор

Близнаць, у повістях якого домінує топос степу („Паруси над степом”, „Мовчун”, „Казка в нашому житті”) [5].

Степ як образ художнього простору в повістях В. Близнаця реалізується в багатьох визначальних для цього топосу семантичних площинах. Однією із них є націософський вимір бачення степу. Образ степу в контексті повісті „Паруси над степом” трактується як метафора життя.

Адресатом творів В. Близнаця є діти: степовий космос у повістях автор передає через призму дитячого світобачення і світовідчування, рідше – у лірично-пейзажних відступах – виразно відчувається осмислення степу дорослою людиною.

Степ – просторово-ландшафтний топос, який конденсує в собі, крім географічної інформативності, що відіграє важливу роль у творенні національного образу світу, часову/епічну тяглість, історичну континуальність. Семіотично хронотоп степу є валентно спроможним виражати глибоку смислову поліфонію на рівні індивідуально-авторських намірів. Час і простір степу сприяють вираженню індивідуально-авторської позиції, світогляду митця.

Сучасне сприйняття степу далеко відбігло від перших зафіксованих вражень українського етносу, який проживав на межі освоєних земель.

С. Кримський стверджує, що *„Київська Русь народилася на березі великого степового океану, що починається біля Великої Китайської стіни та закінчується долиною Дунаю поблизу Альп, тобто охоплює два континенти. Цей степ був джерелом постійних нападів кочових племен і тому розглядався русинами як „темрява зовнішня”, як „безодня”, „хаос”* [3, с. 104]. Відтак первісно неосяжні обшири степу приховували в собі небезпеку, загрозу життю, а тому степ уособлював страх і непевність.

Найяскравішим із них та тривалим у часі був період колонізації степу козаками. Саме цей „золотий вік” козацької вольниці був надійно зафіксований народною свідомістю, в якій свобода, незалежність від будь-якої влади, крім власної громади, стали на довгі часи асоціюватися зі степом. Слід підкреслити, що, за спостереженням Л. Миколаєнка, незмінною, повсякчасною прикметою степу є його безмежність,

неосяжність. Порівняймо із фольклорними епітетами – широкий, безмежний, як море, без краю та ін. [4, с. 179]. Саме у нескінченних обширах степу можна було здобути на повноцінну свободу. Так, поезія Шевченка вочевидь демонструє близьке до цього розуміння степу. Втім, воно значно складніше, хоч неодмінним атрибутом степу в Шевченка є саме воля, втілена у безмежжі простору, його розімкнутості.

У повісті „Паруси над степом” В. Близнеця присутня особлива найвища фізично-просторова точка – древня Козацька могила, з якої і відкривається образно-географічна карта табунчанського степу: *„За двогорбою спиною древньої Козацької могили починалося урвище – таке стрімке й обривисте, що й дикі кози його обходили. Внизу, коло підніжжя глинистої стіни, хлюпотіла річка, а далі широкою долиною розлилося смарагдове море очеретів і верболозу”* [1, с. 109]. Козацька могила є тим сакральним-історичним локусом, який створює національно ідентифікуючий код людини, котрий стає геоетнічним маркером зокрема і для дітей степовиків. Закладений у вихованні, підсилений специфікою природного оточення, він (геоетнічний код – авт.) наскрізно проявляється у світогляді та поведінці героїв.

Чи не вперше степ поетично оприявлений у „Велесовій книзі” та „Слові о полку Ігоревім”, цілісно вплітається в усну творчість українців, розвивається в творчості поетів-романтиків, які в образі степу *„відкрили епічність і водночас високий ліризм, образно-художню пластичність і здатність поєднуватися зі складною проблематикою історичного або ж філософічного плану й тим самим представили світу один з найпрезентативніших образів нашого краю”* [2, с. 32], але як національно-поетичний константний архетип „відкристалізувався” він у творчості Тараса Шевченка.

Крім фольклорних епітетів („степ широкий”), віднаходимо у нього виразну віднесеність степу до певної доби в історії України: степ козачий, степи запорозькі. Наприклад, навіть точніше – таке означення простору степу не часове, а вказує на його властивість, незмінну впродовж усієї Шевченкової творчості. Хоч постійно поет апелює до тієї створеної власним генієм на основі певних реальних ознак минувшини: *Братались*

з вольними ляхами, Пишались вольними степами... („Полякам”).

Історичний характер має і така своєрідна просторова градація: *Чигрине, Чигрине, Мій друже єдиний, Прослав еси степи, ліси І всю Україну* („Чигрине, Чигрине”).

Часто степ стає місцем молитви. Наприклад у Т. Шевченка, *„Серед степу помолюся / Зорям ясноокиим”*; братання, дружби, найвищих чеснот узагалі: *„І слово правди і любові / В степи і дебрі рознесли!”*.

Архетипне значення свободи та сакралізованості степу переосмислюється Шевченком, як це взагалі характерно для нього в художньому конструюванні топосів, у провіденційному ключі, тобто висловлюється надія на державу, локалізовану – наголосимо – в українському степу: *Оживуть гетьмани в золотім жупані; / Прокинеться доля; козак заспіва: / „Ні жиди, ні ляха, а в степах України / О Боже мій милий – блисне булава!”* („Гайдамаки”).

Таким чином, степ у Шевченка наділений ознаками святості, адже з ним пов'язана мрія про українську державу. Запорука цього – славне минуле, уособленням якого, крім могил, начинених у Шевченка козацьким трупом, виступають ще й степи. Степи не просто свідки минулого, а, власне, той простір, на теренах якого відбувалася кривава боротьба, саме тому тепер „степи зеленіють”, адже угноєні людською кров'ю („Гайдамаки”). Шевченко витворює гіперболічну картину розкішних у своїй красі степів, які від того ще гостріше промовляють сучасникам.

Концепт „степ” в художній інтерпретації В. Близнеця актуалізує стійкий націософський мотив топосу українського степу та увиразнює національний тип степовиків. Образ степу в Т. Шевченка є тим знаковим, невід'ємним і незмінним елементом картини світу як сакральньо-духовного світоглядного універсуму української нації.

Література

1. Близнець В. Вибрані твори в двох томах. – Т. 2. Паруси над степом. Птиця помсти Сімург. Земля світлячків. Звук павутинки : Повісті. Оповідання. – К. : Веселка, 1983. – 423 с. **2. Василенко В.** Наша доля прослалася степами. Есе-роздум. /

В. Василенко // Пам'ять століть. – 1998. – № 6. – С. 125–138. **3. Кримський С.** Як змінювалися уявлення про простір і час / С. Кримський // Філософська та соціологічна думка. – 1989. – № 1. – С. 104–106. **4. Миколаєнко Л.** Український степ як естетичний феномен // Праці українського високого педагогічного університету ім. М. Драгоманова у Празі. Науковий збірник. – Т. 2. Під заг. ред д-ра В. Симовича. – Прага, 1934. – С. 159–181. **5. Ткаченко І.** Образ степу як домінанта художнього світу в повісті Віктора Близнеця „Паруси над степом” / Ірина Ткаченко // Актуальні проблеми слов'янської філології : Міжвузівський збірник наукових статей / Відп. ред. В. А. Зарва. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – Вип. 21.– С. 252–259.

У статті досліджується динаміка концепту степу в українській літературі, зокрема за творами В. Близнеця та поезіями Т. Шевченка. З'ясовується знаковий для українського менталітету й історії топос степу, зокрема у творах В. Близнеця і Т. Шевченка. Крізь вказану призму аналізується степ як визначальний геософський образ України.

Ключові слова: топос степу, концепт „степ”, націософські візії степу, архетипна природа степу.

Бондар Ганна

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., доц. І. Є. Бойцун)

Образ могили в поезії Тараса Шевченка періоду „трьох літ”.

Уперше Тарас Шевченко прибув до України 1843 року у складі археологічної експедиції для вивчення пам'яток. Ця поїздка викликала в нього суперечливі почуття: з одного боку, як митець, він усвідомлював потребу археології, а з іншого – процес розкопок асоціювався із пограбуванням українців Московщиною. Це було зумовлено контрастом між дитячими спогадами і побаченим. Як згодом писав про це в повісті „Княгиня”: „*После двадцатилетних испытаний я немного оперился и, разумеется, полетел прямо в родимое гнездо. Вскоре*

передо мною засверкали давно знакомые мне беленькие хатки. Они как будто улыбались мне из темной зелени.

Может ли быть место в этих милых приютах нищете и ее гнусным спутникам? Нет! А иначе человек был бы не человек, а просто животное. С этим сладким убеждением я проехал почти всю Черниговскую губернию, нигде не останавливаясь” [1, с. 201].

Метою нашого дослідження є розглянути рецепції образу могили в поезії Тараса Шевченка періоду „трьох літ”. Цей період творчості поета недгорово розглядався шевченкознавцями різних років. Нашим завданням є узагальнити наявні дослідження й подати їх з точки зору сучасного літературознавця.

У поемі-містерії Великий льох „три ворони” поет простежує причини трагедії України через необдуманий вчинок Богдана Хмельницького: *Тепер уже заходились / Древности шукати / У могилах... бо нічого / Уже в хаті взяти: / Все забрали любісінько.*

Продовженням цієї теми є вірш „Розрита могила”: *І могили мої милі / Москаль розриває... / Нехай рие, розкопує, / Не своє шукає.*

У якому Україна постає у вигляді зруйнованої могили, яку розграбували і ніхто не доглядає. Вона скаржить на безпам’ятство дітей і онуків, які виїжджають з України в пошуках кращої долі, а залишаються лише перевертні. У вірші постає картина руйнації України: *Начетверо розкопана / Розрита могила. / Чого вони там шукали? / Що там схоронили / Старі батьки? – Ех, якби-то, / Якби-то нашли те, що там схоронили, – / Не плакали б діти, мати не журилась.*

У вірші „Чигрине, Чигрине” Шевченко говорить: *Розсипаються могили, / Високі могили – / Твоя слава...*

Тобто поет незважаючи на страшні картини сучасності і повну відсутність надії мріє про рай і задає риторичне запитання: за що ми боролись? „Послання і мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє” дає відповідь на це запитання і говорить що це кривава історія, яку потрібно пам’ятати: *Я ридаю, як згадаю / Діла незабутні / Дідів наших. Тяжкі діла! / Якби їх забути, / Я*

оддав би веселого / Віку половину. / Отака-то наша слава, / Слава України.

Шевченко бере на себе відповідальність за збереження історичної пам'яті українців, тому у „Заповіті” закликає „поховати його на могилі”

Література

1. Дзюба І. Тарас Шевченко: Життя і творчість – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 718 с. **2. Тарас Шевченко** Кобзар. – К. : Дніпро, 1981. – 613 с.

У статті простежена доля України, образ могили, що проходить крізь усю творчість Шевченка, знаменуючи то історичну пам'ять народу й нагадування про героїчне минуле, то докір забудькуватим сучасникам, то марноту людських зусиль перед плином часу, то погубленість України або, навпаки, тимчасову запечатаність у підземеллі тієї сили, яка має визволитися й воскресити Україну.

Ключові слова: історія, Україна, могила, пам'ять.

Дубова Юлія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., проф. Т. С. Пінчук)

Поема „Гайдамаки” крізь призму загостреного суб'єктивізму.

Розуміння художнього світу Т. Шевченка постає невичерпним джерелом суперечливих поглядів на дослідницькій ниві. Концепція минулого України у творах Шевченка привертає увагу дослідників неоднозначним сприйняттям дійсності, авторським почуттям, що стоїть на перехресті суб'єктивних симпатій та антипатій.

Мета розвідки – з'ясувати сутність загостреного суб'єктивізму в поемі „Гайдамаки”, що окреслюється дослідниками в різних акцентах.

До проблеми суб'єктивного сприйняття дійсності Т. Шевченком у художній канві зверталися С. Задорожна,

Я. Потапенко, В. Яременко, стислий огляд суб'єктивно-екзистенційної проблематики у творчості Шевченка здійснює В. Пахаренко.

Полеміка науковців щодо суб'єктивізму художнього мислення Шевченка точиться навколо історичної теми, що являє собою концептуальне значення у розумінні авторської позиції. Я. Потапенко не розділяє думку С. Задорожної щодо виявлення суб'єктивізму історіософії Шевченка-поета у „деформуванні та спрофануванні козацтва як ідеального образу” [2, с. 39]. Дослідник, розглядаючи поему „Гайдамаки”, схиляється до визначення подій, які розгортаються у творі, „стилізованим тлом для розгортання масштабної буттєво-екзистенційної позачасової драми українського світу” [3], цей світ необхідно очистити від скверни, проливши ворожу кров – і лише в такий спосіб відродити.

Суб'єктивне начало історіософії Шевченка дослідники розглядають під подвійним кутом: десакралізація козацтва; відродження суспільної свідомості шляхом зображення спотвореного образу України. Загострює ідейну сприйняттєвість та розбалансовує крайнощі суб'єктивізму в поемі „Гайдамаки”, на думку К. Москальця, жорстокість та надмір кровопролиття, але на противагу зазначає, що „Шевченко людина долі... Долю можна любити або ненавидіти, або практикувати і любов, і ненависть одночасно, – уникнути її неможливо, так само, до речі, як і зімітувати” [4]. Дійсно, Шевченко прагне в поемі долучити український народ до сенсоосягнення через усвідомлення тогочасної дійсності, як реалістичну доленосну картину, яку просякають перемоги та поразки, ганьба та відчай, кров та сльози.

Факсимільним відтворенням дійсності в історичній поемі Шевченко прагнув „від своїх читачів не простого знайомства з минулим, а його осмислення та зіставлення із сучасним. Тема Коліївщини якраз і дозволяла „додумувати” доленосний для України процес, повертатися в минуле, ставити події у тривалий у часі історичний контекст... Він хотів показати саме ті історичні процеси, які корелюють із моральністю, вимагають не героїзації, а людського взаєморозуміння...” [5, с. 160]. У поемі Шевченко не зміг переступити поріг „наші

не наші” та уникнути дилеми „своє – чуже”. У нього, за словами В. Яременко, „сини-гайдамаки” – нерозумні, але вони такі „сини”, свої [7, с. 178]. Шевченко вкотре демонструє готовність долання порогу історіософського суб'єктивізму в поемі, говорячи: „Вибачайте, се вже, було в моїй крові, я ж рідний внук одного з гайдамаків: се нехай тобі все вияснить” (Згадки Б. Залеського) [1, с. 49].

Отже, формування історичної свідомості аж ніяк не відхрещується від усвідомлення суперечностей минулого. Поема „Гайдамаки” висвітлює пекельне поле битви, яким була Україна, і від цього історичного факту нікуди не подітися, але Шевченко прокладає своєрідний шлях до волі у художньому сприйнятті сучасних читачів, про що свідчить „Передмова” наприкінці твору. Автор зовсім не випадково не називає її післямовою, а подає оригінальним оксюмороном „По мові-передмова”, говорячи про те, що минуле через міст теперішнього часу переходить у майбутнє: „Нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялися, нехай братаються знову” [6, с. 512].

Проблема суб'єктивізму художнього мислення Т. Шевченка відіграє вагомий роль у пізнанні авторської позиції митця, але потребує більш ширшого дослідження із залученням багатоаспектного наукового досвіду.

Література

1. Вєрвєс Г. Т. Г. Шевченко і Польща / Г. Вєрвєс // К., 1984. – 175 с. **2. Задорожна С.** Козакоцентризм як вияв суб'єктивізму художнього мислення Тараса Шевченка / С. Задорожна // Шевченкознавчі студії. – 2008. – Вип. 11. – С. 37 – 41. **3. Потапенко Я.** Козацтво в структурі історіософських уявлень Т. Шевченка: Культурологічний аналіз / Я. Потапенко // Наукові конференції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/136>. **4. Понад 20 років живу на відлюдді. Про наше літсередовище не знаю нічого”** (Інтерв'ю з Костянтином Москальцем) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/CULTURE/kostyantyn-moskalec-ponad-20-rokiv-zhivu-na-vidlyuddi-pro-nashe-litseredovische-ne-znau-nichogo_.html. **5. Чухліб Т.** Хто вони гайдамаки – козаки, „бомжі” чи „вурдалаки ?” // Сучасність. – 2010. – № 3. –

С. 163–185. **6. Шевченко Т. Г.** Повне зібрання творів: У 12 т. – К., 2001. – т. 1. – 610 с. **7. Яременко В.** Історіософський зміст Шевченкових „Гайдамаків” (до 170-річчя виходу поеми) / В. Яременко // Український історичний журнал . – 2011. – № 2. – С. 159–179.

У роботі розкривається проблемність обґрунтування суб'єктивізму в поемі „Гайдамаки” Т. Шевченка з точки зору наукового кола. Розкривається полеміка щодо історичної теми у творі, обґрунтовується її концептуальне значення у тогочасному та сучасному вимірах. У дослідженні окрема увага зосереджується на шляхах подолання поетом порогів історіософського суб'єктивізму в поемі.

Ключові слова: суб'єктивізм, концепція минулого, історіософія, історична свідомість.

Дудукалова Юлія

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., проф. Т. С. Пінчук)

Образи матері й батьківщини у творчості Т. Шевченка.

*Плаче ненька Україна,
Плаче кожна мати,
та що сина відпустила,
волю здобувати.*
Т. Шевченко

Уявити себе без Шевченка неспроможне жодне серце українця, адже він – хранитель народного духу: *Сяє з вічності душа Тараса. Сяє в пророчому слові, в рукотворних автопортретах, у живописних барвах української природи* [1, с. 3].

Творчість Т. Шевченка досліджували І. Бойцун, О. Голуненко, І. Дзюба, П. Зайцев, В. Кравченко, В. Пахаренко, та інші.

Мета розвідки – дослідити єдність образів матері та України у літературному доробку Т. Г. Шевченка.

Образ України та образ матері – це два найсильніших, найдраматичніших образи у творчій спадщині Кобзаря, вони вражають своєю багатогранністю, поет одним із перших увів в українську поезію образ України, як об'єкт поглибленого ліричного почуття. А за образом матері, у більшості творів, закріпив усталену святість. Адже творчість благословенного сина України Т. Шевченка відзначається поглибленою темою зображення жіночої долі. Іван Дзюба, який зробив монументальне дослідження життя і творчості Кобзаря, подає таке тлумачення цього факту: „*Те, що переживав малий Тарас із втратою матері, пам'ять про неї, напевне, зумовило величезне місце в його творчості образу Матері як утілення найбільшої людської доброти, самопожертви і святості...*” [2, с. 25].

Для аналізу використано поняття образу як фундаментальну складову художнього твору. *Образ (нім. Bild, франц. image, англ. image, picture, польс. obraz) – особлива форма художнього структурування дійсності, якій притаманна яскрава предметна чуттєвість* [3, с. 139]. Гортаючи сторінки української історії, яка віднайшла віддзеркалення у „Кобзарі”, потрапляємо у дивовижний світ образів, серед яких образ Матері та України-неньки.

Тарас – син своїх двох святинь – неньки-України та святої матері, яка його породила, синівські почуття висловив у таких словах, як „моя”, „свята”, „мамо”, „nene”, „москалями обідрана”, „вдово-сиротино” – саме ці слова передають щирість і невичерпність почуття, біль серця поета.

Україна у Шевченка пригнічена, стомлена від боротьби та поневолена: *Ревуть завивають: / „Поховали дітей наших / І нас розривають”. / Ревуть собі й ревітимуть – / Їх люде минули; / А Україна навіки, / Навіки заснула* [4, с. 119].

Образ матері, як і образ України – це образ жінки-страдниці, яка не мала змоги бути разом із дитиною, бо була кріпачкою: *Там матір добрую мою / Ще молодую – у могилу / Нужда та праця положила...* [4, с. 222–223].

Образ України у шевченковім вимірі – це образ блаженного світу: „Світе ясний, світе тихий”, „О зоряясная моя!”, „Садок вишневий коло хати” та інші: *Садок вишневий коло хати, / Хрущі над вишнями гудуть... / Плугатарі з плугами*

йдуть, / Співають ідучи дівчата, / А матері вечерять ждуть [4, с. 322]. Потрібно зазначити, що образ України виступає як макрокосмос, а образ матері як мікрокосмос, вони є нерозривними. У багатьох поезіях присвячених Батьківщині, Шевченко говорить про матір, як першопочаток життя на землі. А отже і про початок роду українців.

Шевченко, який говорить про Україну, як про земний рай, який вірить у кращу долю України, вірив і у кращу долю матері та дитини: *І на оновленій землі / Врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люди на землі* [4, с. 353].

Але поряд із квітучою природою України поет бачить людей, село та всі їх надбання, які: *Чорніше чорної землі / Блукають люди, повсихали / Сади зелені, погнили / Біленькі хати, повалялись, / Стави бур'яном поросли* [4, с. 410–411].

У поемі „Сова” показано, яким злом була рекрутчина в кріпосницькі часи. У бідної селянки-вдови забрали в солдати єдиного сина. Нещасна мати мусила йти в найми. Минали роки, знесилена зовсім, з горя збожеволіла: *Скалічені старі руки / До Бога здіймала, / Свою долю проклинала, / Сина вимовляла* [4, с. 508].

Голос розтоптаной людської гідності втілюється у поетичному слові поета, пройняте полум'ям найсильніших почуттів, Шевченко вірив – народ прокинеться від сну, він сам готовий був погубити душу за Україну: *Я так її, я так люблю / Мою Україну убогу, / Що проклену святого бога, / За неї душу погублю!* [4, с. 342].

Шевченко сприймає мати, як святиню. Поет готовий уклонити перед нею коліно: *І перед нею помолюсь, / мов перед образом святим / тієї матері святої. / Нічого кращого немає, / Як тая мати молода / З своїм дитяточком малим* [4, с. 211].

Шевченків образ України – водночас і глибоко ліричний, і соціально-викривальний: *Воскресни, мамо! І вернися / В світлицю-хату; опочий, / Бо ти аж надто вже втомилась, / Гріхи синовні несучи* [4, с. 550].

А до матері Шевченко закликає до допомоги: *Все упованіє моє / На Тебе, мій пресвітлий раю, / На милосердіє Твоє, / Все упованіє моє / На Тебе, Мати, возлагаю. / Свята сила всіх святих, / Пренепорочная, Благая!* [4, с. 311]. Однак на

останньому акорді читаємо, що матір, несучи світ дітям, вдалася до самопожертви: *Своїм святим огненным словом! / Ти дух святий свій пронесла / В їх душі вбогії! Хвала! / І похвала Тобі, Маріє! / Мужі воспрянули святисє. / По всьому світу розійшились, / І іменем Твогого сина, / Твоєї скорбної дитини, / Любов і правду рознесли / По всьому світу. Ти ж під тином, / Сумуючи, у бур'яні / Умерла з голоду. Амінь* [4, с. 338].

Віщі над Україною шляхи, якими ходив Тарас, і на цих шляхах, як пише Іван Огієнко, „усе своє життя він служив народові, і ніколи про нього не забував” [1, с. 173]. Безталанну долю української матері-кріпачки поет підносить до найвищих висот, схиляється перед нею, як людство схиляється в поклоні перед образом Божої Матері. Для Т. Шевченка жінка-матір – це образ триєдиний, символічний, він є уособлення і Пречистої Діви Марії, і України, і матері що народила. Це узагальнюючий образ усіх матерів. Т. Шевченко відштовхувався від ідеалів, він все життя плекав любов до матері, ставав перед нею на коліно, чекаючи благословення. Матір – рідна матір, Діва Марія, ненька-Україна. Нехай же слово шевченкове знаходить своє відбиття у споріднених душах українства.

Література

1. Гоян Я. П. „Воскресни, Мамо!”: Доля Тарасового „Букваря” / Я. П. Гоян : Літ. есе. – К. : Веселка, 2006. – 191 с. **2. Дзюба І.** Тарас Шевченко / І. Дзюба. – К. : Видавничий дім „Альтернативи”, 2005. – 702 с. **3. Ковалів Ю. І.** Літературознавча енциклопедія. Т. 2 / Ю. І. Ковалів. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2007. – 622 с. **4. Шевченко Т.** Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1974. – 622 с.

Стаття присвячена актуальній темі, а саме особливостям творення образу України та образу матері в поезії Т. Шевченка. Значну увагу приділено визначенню шляхів єдності цих образів у творчій спадщині митця. Окреслено багатогранність образів, сконцентровано увагу на особливостях їх творення.

Ключові слова: поезія, образ, мати, Україна, ліризм, патріотизм.

Літостанська Любов, Срібна Юлія
(ВП „Лисичанський педагогічний коледж
ЛНУ імені Тараса Шевченка”;
наук. кер. – викладач Л. В. Шуліка)

Психологічний портрет Тараса Шевченка.

Тарас Шевченко... Ми з дитинства знаємо це ім'я. Одні почули його вперше з вуст вчителя, інші – від батьків чи з телебачення. Ми чуємо це ім'я частіше й частіше. Проте яким ми уявляємо його? Яким же був Тарас Григорович Шевченко? Як у ньому уживались людина й геній? Саме ці запитання і визначили актуальність досліджуваної теми.

Предметом дослідження стали твори поета, його листи та Журнал, картини, спогади сучасників про Шевченка. Об'єктом дослідження було визначено ті складові, що впливають на психологічний портрет людини, визначають духовні пріоритети: риси характеру, особливості темпераменту, сприйняття дійсності.

Формування характеру людини відбувається ще в дитинстві. На характер впливає все, що оточує дитину, а саме: батьки, родичі, місцевість, менталітет місця, де проживає сім'я, її світосприйняття. Також дитина в більшості переймає характер батьків. Так само відбувалось у Тараса Шевченка, його характер має багато спільного із батьківським. Від них Тарас перейняв працьовитість, бо батьки весь час працювали. Так з дитинства він навчився самостійно долати труднощі, що трапляються на життєвому шляху. Природа наділила малого хлопця вразливістю, допитливістю (усім відомий факт, як Тарас ходив шукати кінець світу), співчутливістю, непримиренністю. Родина прищепила Тарасу інші риси – любов до сім'ї, нації, рідної мови й культури.

Потрапивши до Петербургу, Шевченко мучиться від злиднів, невпевненості, несправедливості долі. Іван Сошенко, який відіграв у долі поета ключову роль, так згадує молодого поета: *„Он был пуглив и застенчив. С первого же дня нашего с ним знакомства я в нем заметил сильное желание учиться живописи. Во время таких посещениях Тарас урывками сообщал*

мне некоторые эпизоды из своего невеселого прошлого и почти всегда завершал свою речь ропотом на судьбу” [1, с. 321].

Викуплений з кріпачтва, вступивши до Академії мистецтв завдяки фортуні та таланту художника, молодий Шевченко зазвичай перебуває у веселому стані. І не раз бешкетує, чим допікає своєму вчителю К. Брюллову. Веселий характер молодого поета підкреслюють його друзі й знайомі: *„Сколько помню, Шевченко был тогда постоянно в веселом настроении духа; я ходил слушать его забавные рассказы и смеялся детским, простодушным смехом”*, – згадував Григорович Д. [1, с. 165].

На психологічний портрет Шевченка впливає й те, що він мав талант художника. Головний канал Шевченкового сприйняття світу – візуальний, разом з тим візуалізація картин буття проходить крізь серце. Так виникає світ Шевченка – світ болю й жалю, обурення й боротьби.

Шевченко – емоційний, вразливий, співчутливий, здатний в основному до емпатійного співпереживання. Для людини з творчою уявою надзвичайно важлива розвинута сфера чуттєвості, чутливості. У поезії емоційність автора виявляється через часто вживані вигуки, звертання, що викликають відповідну реакцію читача – глибоке співчуття. Шевченко часто описує стан своїх героїв гіперболізовано болісно. Разом з тим поет – не слабкий плакальщик над долею України, який розводить руками з розпачу й висновку, що нічого не можна вдіяти. Навіть констатація молодого Шевченка у „Причинній” *„Така її доля...”* тут же перебивається гнівним зверненням-обуренням до Бога: *„За що ж ти караєш її молоду? За те, що так щиро вона полюбила козацькі очі – прости сироту!”* [3, с. 13]

Біль і плач Шевченка – привід для пробудження сил у боротьбі. І це – наслідки його характеру. А психологічні риси він мав достатньо складні: під час заслання не всі любили Шевченка за непохитність. М. Лазаревський згадує, що деякий солдат-майор *„не любил Ш. за его непреклонность характера, за то, что он не умел и не хотел никому кланяться...”* [1, с. 361]. Шевченко нелегко ішов на компроміси: *„Шевченко не был из числа людей, способных легко мириться с теми, кто думал*

иначе, чем он – особенно, если предмет этих дум или спора была его родина”, – пише Я. П. Полонський [1, с. 457].

Так яким же був Шевченко? *„Вообще это была натура страстная, необузданная, сдавленная, но не сломанная судьбою, простолюдин, поэт и патриот...”*, – згадував І. С. Тургенев [1, с. 517].

Він був дуже різним, живим, справжнім, зі своїми перевагами та недоліками. Та проте недоліки відступали перед силою духу, любов'ю до свого народу, здатністю пережити за інших, непокірністю, потягом до краси. Шевченко цінує в людях вірність своїй нації: *„...Я полюбив його за те, що він за двадцять літ нудного, гидкого салдатського життя не опоганив і не принизив своєї національної і людської гідності. Він геть у всьому зостався вірний своїй прекрасній національності. А така риса облагороднює навіть і неблагородну людину”* [2, с. 211].

Психологічний аналіз творів, спогадів про поета, його картин дозволяють відзначити розвинений психологічний процес уваги Шевченка. Особливо вражає його довільна увага, яку він може достатньо довго концентрувати на окремому об'єкті. Високий об'єм уваги Шевченка підкреслюється його одночасним яскравим описом різноманітних об'єктів, предметів, якостей та їх характеристик у творах. Такі якості уваги як перемикання, розподіл та стійкість дозволяють йому створювати «об'ємні» художні образи в своїх роботах, під час яких шанувальники Шевченкових творів можуть повністю зануритися в ті події та місця, про опис яких йдеться. Процес мислення Тараса Шевченка відрізняється оригінальністю та неповторністю. Це відображає зв'язки всіх видів мислення при створенні власних поетичних композицій. У його творах ми можемо знайти відображення всіх основних мисленневих операцій: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування. Індивідуальною характеристикою мислення Тараса Григоровича є прояв таких якостей як широта та глибина мислення, самостійність висновків, гнучкість, що виражається в його свободі від стереотипів та шаблонів, критичність.

Емоційність та чуттєва сфера Шевченка мають дуже широкий діапазон. Ми можемо спостерігати помітну зміну настрою при написанні різних творів у різні часи свого життя .

Що стосується вольової свідомості Тараса Григоровича, то можемо із впевненістю зробити висновок про розвинене почуття свободи, впевненості людини у власних силах, рішучості при досягненні поставленої мети й її постановці при конкретних обставинах.

За темпераментом Шевченко – чутливий холерик із меланхолійним зануренням у творчість та сангвінічним типом реальної поведінки, а тип характеру можна визначити такими якостями, як висока демонстративність, сенситивність, помірна схильність до ризику та зацикленість на окремих почуттях і зовнішніх об'єктах.

У цілому можемо зробити висновок, що Шевченко має оригінальний набір психологічних характеристик, які залишають свій відбиток на всій його творчості.

Література

1. **Спогади** про Тараса Шевченка / Упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка [Електронний ресурс]. – К. : Дніпро, 1982. – 547 с. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/shevchenko/spog.htm>
2. **Шевченко Т.** Документи та матеріали до біографії. 1814-1861 / Тарас Шевченко – К. : Вища школа, 1982. – 432 с.
3. **Шевченко Т.** Кобзар / Тарас Шевченко – К. : Дніпро, 1999. – 672 с.

Автори статті за допомогою спогадів про Т.Шевченка та аналізу його творчої спадщини розкривають маловідомі риси характеру геніальної особистості. Т. Шевченко постає не лише талановитим поетом, а й цікавою людиною зі своїми перевагами та недоліками. Особливої уваги надано характеристиці чуттєвої сфери поета, що впливала на мотиви його поведінки та обумовлювала загальну тональність творчості.

Ключові слова: психологія, темперамент, особистість, мотиви поведінки.

Рябокоть Каріна

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., доц. І. Є. Бойцун)

**Символіка образів у вірші „Стоїть в селі Суботові”
Тараса Шевченка.**

Т. Шевченко як справжній патріот, котрому боліла доля матері України, у своїх поезіях часто звертався до теми осмислення її історичного минулого, у якому закладалися підвалини сучасного поетові часу та майбутнього. Роль Тараса Шевченка у становленні й розвитку української нації можна окреслити рядками:

Тарасе, навіки в душах наших ти зоставсь,
Не згине дума життя твого славетна,
Бодай, Тарасе, возвеличив нас,
Народ, який боровся за майбутнє.
Гордиться тобою країна вік-у-вік,
Бо Україна – це Шевченкове слово,
Його духовності гранітний моноліт!

(Рябокоть Каріна)

Вірш „Стоїть в селі Суботові” – епілог містерії „Великий льох”. Це підтверджується тим, що це єдиний не датований твір в альбомі „Три літа”, дата вказана тільки після вірша „Стоїть в селі Суботові”. Вірш ніби підсумовує зміст поеми. „Шевченко мав своє бачення діяльності Б. Хмельницького. У поезії критикує гетьмана за його необачність, легковірність, політичну недалекоглядність” [4]. Твір містить символи, за якими „схований” потаємний зміст.

Метою даної наукової розвідки є простежити символіку образів у вірші „Стоїть в селі Суботові” Тараса Шевченка.

На відміну від загальноприйнятої думки про те, що Б. Хмельницький зробив добру справу, підписавши угоду з російським царем на Переяславській раді 1654 року, Шевченко зрозумів: Україна потрапила ще в більшу кабалу. Російський уряд не дотримався угоди, йому потрібні були лише гроші та нові території. [4].

Шевченко з сарказмом і критично оцінює рішення Богдана Хмельницького стати Україні під протекторатом царської Московії: *Отаке-то, Зіновію, Олексіїв друже! Ти все оддав приятелям. А їм і байдуже.* [1]. Можливо, наміри Хмельницького й були добрі, але все закінчилося погано: *Могили вже розривають / Та грошей шукають, / Льохи твої розкопують / Та тебе ж і лають ...* [1]

Та ще й московити про землі України говорять: *Кажуть, бачиш, що все то те / Таки й було наше, / Що вони тільки наймали / Татарам на пашу / Та полякам...* [1]

Тобто, стверджують, що в Україні нічого українського немає!

Від часу не лише дерев'яні частини церкви почали руйнуватися, але й кам'яне склепіння дало поперечні тріщини, -- саме в такому непривабливому стані її й зобразив Шевченко у вірші. Поет картає гетьмана, говорячи, що москалі з нього сміються, нікому навіть полагодити церкву, у якій він похований.

Церкву, де молився Б. Хмельницький перед підписанням Переяславської угоди, автор назвав домовиною України. Гетьман сподівався на братську допомогу, але не врахував особливості російської ментальності: *Щоб москаль добром і лихом / З козаком ділюся. / Але «не так воно стало»: / Москалики, що заздріли, / То все очухрали.* [1]

Шевченко виносить присуд діям Б. Хмельницького: *Занапастив єси вбогу / Сироту Україну.* [1]

„Церков-домовина” (варіант образу могили) – це святиня України, місце, де її було поховано разом із свідомістю українців. Розвалити її – означає розкопати могилу (льох), тобто знищити результати Переяславської угоди, звільнитися з-під московського ярма. [3]: *Церков-домовина / Розвалиться... і з-під неї / Встане Україна / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить.* [1]

Поет уводить у вірш образ поета-юродивого (психічно хвора, божевільна людина; у християнській традиції – провісник слова Божого). На відміну від людей здорових, які не переймаються долею батьківщини, можливо, навіть не розуміють її трагедії, він усе знає, розуміє, оплакує Україну, але

його не хочуть чути: *А я, юродивий, на твоїх руїнах / Марно сльози трачу* [1]. Поет не може змиритися з тим, що *...заснула Україна, / Бур'яном укрилась, цвіллю зацвіла, / В калюжі, в болоті серце прогноїла / І в дупло холодне гадюк напустила, / А дітям надію в стегу оддала.* [1].

Отже, у вірші „Стоїть в селі Суботові...” поет віддає належне заслугам Хмельницького, визначає історичне значення угоди України з Росією і чітко, без застережень, підкреслює феодальний характер політики Богдана Хмельницького, яка зближувала українського гетьмана з російським царем. Але цей вірш Т. Шевченка закінчується надзвичайно оптимістично – надією на повстання та визволення українських народних мас.

Література

1. Тарас Шевченко. Твори у п'яти томах. Том перший : Поетичні твори 1837–1847. – К. : Дніпро, 1970. – 408 с. **2. Шевченківський** словник у двох томах. Том другий. – К. : Дніпро, 1977. – 412 с. **3.** [Електронний ресурс] Режим доступу : http://uchitelska.at.ua/publ/serednja_shkola/ukrajinska_literatura_9_klas/urok_44_t_shevchenko_stojit_v_seli_subotovi_khudozhnja_ocinka_dijalnosti_b_khmelnickogo/12-1-0-1596 **4.** [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://dovidka.biz.ua/stoyit-v-seli-subotovi-analiz/>

У статті простежено символічні образи у вірші „Стоїть в селі Суботові” Т. Шевченка. Аналіз засвідчив, що вірш характеризується експресивністю, насичений розгорнутими метафорами, пройнятий мотивами туги за колишньою козацькою славою, вірою в кращу долю Батьківщини.

Ключові слова: символічні образи, церква, святиня.

Смірнов Денис

(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., проф. Т. С. Пінчук)

Образ кобзаря у творчості Тараса Шевченка.

Поет, Художник, Людина, українській геній – ось лише частина з характеристик видатного українця Тараса Григоровича Шевченка. Унікальна та велична особистість, що стала відомою далеко за межами своєї Батьківщини, продемонструвавши світові автентичність та неповторність української культури.

Мета розвідки – визначити особливості художнього розкриття образу кобзаря, його місце та роль у творчому доробку Т. Шевченка. Дослідженню величезного творчого спадку Кобзаря присвятили свої наукові доробки вчені Ю. Барабаш, В. Бородін, І. Бойцун, Ю. Гончар, І. Дзюба, Є. Колесникова, В. Кравченко, О. Мамедова, Г. Неділько, Ю. Івакін, В. Пахаренко та інші.

Образ народного співця-кобзаря завжди імponував Т. Шевченкові. В його творчій спадщині зустрічаємо твори, в яких він розмірковує про долю поета-співця, у постаті якого поет „...бачив мужнього митця, який вірно служив народові, будив його до боротьби проти соціального і національного гніту” [3, с. 2]. Можна відзначити, що даний образ проходить через усю Шевченкову творчість, із кожним твором автор наділяє його новими рисами, відзначає неабияку роль кобзарів у духовному та соціальному житті України. Кобзарі з самого дитинства надихали Тараса, він досить часто любив слухати гру мандрівних співців. У зв'язку з цим не дивним є й те, що свою першу збірку він вирішив назвати саме „Кобзар”, таким чином підкреслюючи народну спрямованість її творів: „Поет – це слуга народу, народний співець. Поетові, як і кобзареві, завжди слід бути там, де можна своєю піснею, своїм словом принести користь народові, збудити його запал до боротьби за краще життя” [2, с. 5].

Образ народного співця з поезії „Перебендя” репрезентує традиційний погляд на цю постать української історії: він „...старий, сліпий, / Хто його не знає? / Він усюди вештається / Та на кобзі грає” [4, с. 51]. У вірші народний співець виступає як „...кolorитна етнографічна постать, митець, наділений здатностями емоційного впливу на слухачів, носій етичного начала” [1, с. 28]. Шевченко змальовує його як сироту, знедолену людину, для якого пісня стала справжнім сенсом життя: „Попідтинню сіромаха / І днює й ночує; / Нема йому в

світі хати; / Недоля жартує / Над старою головою, / А йому байдуже; / Сяде собі, заспіває...” [4, с. 51]. Перебендя відчуває свою велику місію – здійснювати діалог із Богом, саме тому він ховається від людей у моменти свого творчого натхнення, щоб „... ніхто не бачив, / Щоб вітер по полю слова розмахав, / Щоб люде не чули, бо то **боже слово**, / То серце по волі з **богом розмовля**, / То серце щечече **господнюю славу**...” [4, с. 52]. Як зауважує дослідниця О. Єременко, даний образ „...спрямований на акцентуацію соціальної ролі митця переважно через контактність і рецепцію („хто співає, того знають”) його творчості” [1, с. 28].

Образ сліпого кобзаря змальовано й на сторінках поеми „Гайдамаки”. Перед читачами постає скромна, чесна, мудра, некористолубна людина: „До грошей я не дуже ласий. Аби була ласка слухати, поки не охрип, співатиму...” [4, с. 88]. Навіть жартівливо називаючи Волоха „старим дурнем”, „старою собакою”, козаки все одно підкреслюють його мудрість та наголошують на його Божій меті, називаючи сліпого співця „старцем Божим”: „А мудро співає! коли не послухаєш, усе іншу”, „... Правду старий співа, як не бреше. А що б то з його за кобзар був, якби не волох!” [4, с. 86]. Т. Шевченко покладає на кобзаря з „Гайдамаків” важливу місію – „...пробудження духу повстанців під гаслом „за віру, за волю”, активізацію ідеї помсти й карі ворогам...” [1, с. 30]. Саме тому співець усюди супроводжує козаків, інтерпретуючи у своїх піснях усі етапи повстання: „...Заспівай лиш / Нам, старий кобзарю! / Не про дідів, бо незгірше / Й ми ляхів караєм; / Не про лихо; бо ми його / Не знали й не знаєм. / Веселой утни, старче, / Щоб земля ломилась, – / Про вдовицю-молодицю, / Як вона журилась” [4, с. 103].

Трагічну долю сліпого кобзаря змальовано у поемі „Мар'яна-черниця”. Мандрівний співець розповідає про історію свого нещасливого юнацького кохання. Щире кохання, відверті почуття молодих могли б мати продовження, однак стосунки Петруся та Мар'яни з самого їхнього початку були приречені на загибель через соціальну нерівність. Петрусеві довелося податися до війська, аби повернутися вже рівнею до своєї коханої: „На чужому полі, / По волі-неволі / Найду свою долю! /

Не в свитині, а сотником / До тебе вернуся, / Не в бур'яні – серед церкви / Обнімеш Петруся, / Обнімемось, поцілюю – / Дивуйтесь, люди!” [4, с. 131]. Однак життєві шляхи цих двох закоханих назавжди розійшлися. З назви твору можна зрозуміти, що Мар'яна не змогла покохати нікого іншого, зрадити своєму коханню, тому вона стала черницею. Дослідниця О. Єременко відзначає, що *„...етноконцепт кобзаря в поемі “Мар'яна-черниця” виконує композиційну, морально-аксіологічну функції та передусім функцію носія істинного знання”* [1, с. 28].

Отже, зробивши оглядовий аналіз деяких творів Т. Шевченка, в яких він змальовує образ кобзаря, можна зробити висновок, що письменник з повагою ставився до мандрівних співців, високо цінував громадську позицію кобзарів, окрім того, *„образ кобзаря <...> був улюбленим образом Т. Шевченка, в прекрасному житті, моральному обличчі і бурхливій діяльності якого було багато кобзарського”* [3, с. 4]. Письменник надихався їхньою творчістю, думами і піснями, дякуючи за вірне служіння народові.

Література

1. Єременко О. Макросистемність етноконцепту Кобзаря у творчості Тараса Шевченка / О. Єременко // Слово і час : Науковий журнал. – 2007. – № 9. – С. 26–34. **2. Комаринець Т. І.** Шевченко і народна творчість / Т. І. Комаринець. – К. : Держлітвидав, 1963. – 231 с. **3. Стратілат А.** Образ кобзаря у Шевченковій творчості / А. Стратілат // Шевченкознавчі студії. – К. : ВПЦ „Київ. ун-т”, 2008. – Вип. 11. – С. 178–183. **4. Шевченко Т. Г.** Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Вид-во „Дніпро”, 1985. – 624 с.

У статті розглядаються особливості рецепції образу кобзаря у творчому доробку Т. Шевченка. Досліджено місце та роль аналізованого образу у літературній спадщині письменника. Подано оглядовий аналіз творів, які найбільш яскраво репрезентують особливості змалювання образу Т. Шевченком.

Ключові слова: кобзар, співець, народна творчість.

Сухоносова Людмила
(ЛНУ імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ;
наук. кер. – к. філ. н., доц. І. А. Веретейченко)

Філософський вимір образу Землі в О. Кобилянської.

Художнє осмислення соціальних проблем села, влади землі – давнє для світової літератури. У зарубіжній літературі цю тему порушували такі письменники як Е. Золя („Земля”), Г. Успенський („Влада землі”), О. Бальзак („Селяни”), В. Реймонт („Селяни”) та ін. Цей мотив був провідним й для української літератури. Такі видатні митці слова, як І. Франко, Панас Мирний, І. Нечуй-Левицький, М. Коцюбинський, В. Стефаник, А. Тесленко, М. Черемшина, Л. Мартович, С. Васильченко та інші глибоко відчували проблеми українського селянина, зокрема проблему землі й прагнули якомога глибше розкрити її у своїх творах. Не стояла осторонь цього питання й українська письменниця Ольга Кобилянська.

Так, аналізуючи міфологеми Землі в українській літературі можна помітити, що метафізичний аспект зосереджений у багатьох мікропарадигмах у художньому світі Т. Шевченка.

Так, у шевченкіані мікропарадигма „свята земля”, за дослідженнями лінгвістів, формується на основі таких векторів образних значень як правда, справедливість, де виникають зв’язки з асоціатом очищення водою чи вогнем (сира земля), і мати-Батьківщина (рідна земля) [3]. Таке поєднання двох наріжних основ життя – води і землі – є джерелом розширення метафізичного трактування міфологеми.

Головний вектор трактування міфологеми у творчості Т. Шевченка знаходиться у трагічному контексті гіркої долі України та її народу, де аксіосимволами міфологеми Землі стає могила – сира земля, що упокоює воїнів і борців. Козацька „висока могила”, земля-курбан – символ одвічної духовності, слави і волі: *„Могили-гори у Шевченковій поезії, це символи колишньої слави і волі, вони – містерія України! Вони всі круглі, а круг у скитській символіці означав вічність – це неначе земляні печаті відвічних власників – автохтонів України”* [2, с. 2; 5, с. 199] (поезії „Чого ти ходиш на могилу?”, „Ой три шляхи

широкій”).

„Знаковим” твором у сфері Земля – висока могила став вірш „Розрита могила”, у якому Кобзар показує могилу як сакральний символ прадавньої мудрості та честі. Цей символ проходить через усю творчість Шевченка. Яскравими прикладами втілення міфологеми Землі – високої могили у віршах „Чигрине, Чигрине” та „Заповіт”. У поемі „Кавказ” розкрито лексему могила. Розрита могила тут є сакральним символом неволі: *„Живою душею в Україні витай, / Літай з козаками понад берегами, / Розкриті могили в степу назирай”*.

Висока могила – один із головних сенсів Шевченкового „Заповіту”, що постає у панорамі низки символів, що показують різні відтінки у мікропарадигмі міфологеми Земля: могила, степ широкий, лани широкополі, кручі, і лани і гори. Прийменник „на” у рядках *„...поховайте / мене на могилі / серед степу широкого...”*, допомагає створити асоціацію із високими могилами-курганами у степу, на яких хоронили пращурів.

Інший великий пласт трагічної сфери у трактуванні міфологеми – це Земля, „кровію полита”. Сюди ж віднесемо землю-гори, „кургани-гори”, що „засіяні горем, / кровію политі” („За байраком байрак”, „Кавказ”) та ін. У поемі „Кавказ” міфологема Землі показана крізь призму лексеми „гори”, що входить до мікропарадигми Землі, та деяких інших, що зустрічаються епізодично. Приклади такої Землі є в поезіях „З передсвіта до вечора”, „Ой чого ти почорніло”.

Відповідно поняття „сугестія” в літературознавстві означає процес несвідомої передачі авторської емоції через посередництво художнього тексту до читача та сприйняття її читачем. Схема процесу: емоція (імпульс) – образ (картинка) – вербальне втілення (художній текст) – на різних рівнях свідомості автора. Натомість у психіці читача отримуємо зворотній обіг: від власне тексту до емоції, співпереживання, напівсвідомих рефлексій.

Російський вчений А. Веселовський, посилаючись на англійську естетику, акцентував на підказувальній природі сугестії. Підказка робить образ поетичним, тільки ті образи живуть, які нам щось підказують; із втратою сугестивності вмирає образ. Поет може збагатити новою інтенсивністю

знайомі слова, оновити старий сюжет нашим розумінням і це пов'язується з розширенням сугестії слова чи сюжету. Маємо тут збільшення „ємності образу” [1, с. 58]. Високу сугестивність вчений вбачає у такому алегоричному образі, який побудований за принципом психологічного паралелізму (тобто співзвучно зображає природу і людину). На вершку сугестивної піраміди знаходиться символ, „розтягування” якого відповідає найширшим потребам сугестивності (наприклад, троянда символізує: 1) кохання; 2) весну; 3) смерть і весняне відродження). Різницю між мовою поезії та мовою прози А. Веселовський убачав у здатності першої утворювати образні асоціації, які можуть викликати нові зіставлення з іншими образами і нові перспективи узагальнень. Поезія утворює образну сугестію, тоді ж як проза сугестію понять (асоціацію понять).

Декадентська література побачила в селянському житті, як і в усіх інших сферах практичної діяльності людини, небезпеку для душі та розуму. Так, Д. Мережковський, В. Сологуб, З. Гіппіус розкривали в образі землі загрози для культурного, інтелектуального світу силу, асоційовану з дикістю на насильством.

Зрештою в ранньому українському модернізмі земля набула значення одухотвореного феномену дійсності, що ховає в собі відповіді на вічні питання життя. М. Коцюбинський, І. Бунін, В. Стефанік, В. Реймонт, О. Кобилянська, А. Чехов вивели проблему землі на рівень неперехідної психолого-філософської категорії. У цьому ряді повість О. Кобилянської посідає особне місце, оскільки майстерно поєднала в собі різні (соціальний та біологічний, трагічний та ліричний) підходи до об'єкта художнього зображення.

Письменниця поглиблює, конкретизує відому уже на той час проблему про те, що селянин перебуває під владою землі.

„Івоніка любив її [авт. землю]. Він знав її в кожній порі року і в різних її настроях, мов себе самого, вона пригадувала чоловіка й жадала жертви. Як була люта, боявся її більше, як почорнілого неба, що віщує тучу. А була люта, коли надармо ожидала дощу, що мав її скропити, коли тижнями надармо тужила за холодними ситими краплями води, і замість води

жеврїюче проміння сонця випивало її соки. Тоді стягалися її тут і там випуклі сустави й тріскали з гніву, вона ставала тверда й недоступна і не видавала ніяких плодів. Тому, що на ній зеленіло й росло, відбирала пожива – воно слабло й ув'явало, блідло й переходило поволі, але певно, в окалічений стан” (О. Кобилянська „Земля”).

Якщо письменники ХІХ століття говорили тільки про селянина, то О. Кобилянська розширює діапазон – не лише селянин, а й кожна людина перебуває під владою землі. Крім того авторка виокремлює два різновиди – матеріальний і духовний.

Аби жити із землі, потрібно прийняти її закони. Найголовніші з них: любов як життєва настанова; необхідність керуватися і знаннями, і вірою; життя – найвища краса і самоцінність; сумлінна праця – священний обов'язок, єдиний засіб виправдання буття людини. Духовна і матеріальна складова мають бути врівноважені. Одначе рівновага між двома владами землі в душі хлібороба часом порушується, тоді зиск стає головною його метою. Така настанова приносить у світ дисгармонію. Страхітлива духовна катастрофа настає тоді, коли людина цілком зрікається влади землі над собою, пориває з нею зв'язок. Тоді вона пориває зв'язок і з мораллю, губить совість (здатність розрізняти добро і зло), витісняє Бога зі своєї душі. Така людина – абсолютний бунтар, його головна мета – цілковита свобода від усього – від батьків, дому, землі, людей. Така людина настроєна вороже, до тих моральних виявів світу, що зазіхають на його егоїстичну вседозволеність.

Зрікаючись землі, ширше – влади любові над собою, людина прагне вибороти абсолютну свободу, а отримує абсолютну неволю, стає безвідмовним знаряддям у пазурах князя тьми, втрачає здатність собою володіти, розпоряджатися. Зречення землі – причина усіх людських гріхів, це засвідчує духовну смерть зрадника, безцільне існування на світі.

Ольга Кобилянська змушує свого героя, типового українського селянина, прозріти, змінити своє ставлення до землі, для якого вона становила цінність, адекватну до храму, до Бога. Письменниця руйнує нібито вічну психологічну модель характеру українського селянина, який у розв'язці повісті

„Земля” відписує чужій дитині – синові Анни Михайликові – чималу частину свого поля, щоб дитина мала кошти на освіту і „відірвалась” від землі, не перетворилась на її раба, на чергову її жертву.

Таким чином, змалювання трагедійної семантики міфологеми Землі, втіленої Т. Шевченком у лексемах, що входять до цієї мікропарадигми – земля, степ, могила – отримало продовження у творах модерністів, зокрема у повісті „Земля” у О. Кобилянської, в якому авторка потрактувала проблему Землі по-новому.

Література

- 1. Веселовский А.** Историческая поэтика / А. Н. Веселовский. – М. : Высшая школа, 1979. – 414 с.
- 2. Дrajньовський О.** Тарас Шевченко про козацькі могили, Свобода (Нью-Йорк). – 1989. – Ч. 47. – 14 березня. – С. 2.
- 3. Калинюк Н.** Лінгвостилістична динаміка образу земля в українській поетичній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. В. Калинюк; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
- 4. Селіванова О.** Мовні засоби сугестивного впливу // Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси : Ю. Чебаненко, 2012. – 488 с.
- 5. Трeмбіцький А.** Козацькі могили у творчості Тараса Шевченка. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : Збірник наукових праць. – Вип. 21. Ч. 1. – К. : Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПКС, 2012. – С. 197–201; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40525/40_Trembitsky.pdf?sequence=1
- 6. Шевченко Г.** Біблійно-психологічні мотиви повісті Ольги Кобилянської „Земля”. Урок-прес-конференція в 10 класі [Текст] / Г. Шевченко // Дивослово. – 2009. – № 2. – С. 22–27.

У статті досліджується динаміка трактування міфологеми Землі в українській літературі, зокрема на прикладі творів Т. Шевченка та О. Кобилянської.

Крізь вказану призму аналізуються міфологема Землі, мікропарадигма лексеми „земля”. З'ясовується використання

міфологічного фактора та біблійного мотиву у творенні сугестивного образу землі.

Ключові слова: міфологема Землі, мікропарадигма лексеми „земля”, сугестія, рефлексія.

Наукове видання

Матеріали

IX Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції
„Творчість Тараса Шевченка в контексті доби”

Відповідальний за випуск:

доц. Бойцун І. Є.

Коректор:

доц Бойцун І. Є.

Комп’ютерне макетування:

доц. Бойцун І. Є.

Здано до склад. 15.03.2016 р. Підп. до друку 25.03.2016 р.

Формат 90*60. Папір офсетний.

Гарнітура Times Nev Roman. Друк ризографічний.

Ум. друк. арк. 6,22 Наклад 200 прим. Зам. № 14.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

**„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”**

пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, Луганська обл. 92703.

Тел./факс: (06461) 2-16-02.

e-mail: luguniv.info.edu.ua@gmail.com

Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 3459

від 09.04.2009 р.